

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRZEKRACZAMY GRANICE
2014–2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Raport końcowy
podsumowujący badania jakościowe oraz ilościowe
realizowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO”:

Wpływ przyjętych środków epidemiologicznych
związanych z pandemią COVID-19 na transgraniczne
rynki Euroregionu Śląsk Cieszyński

*Projekt dofinansowany z programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska
i budżetu państwa*

Raport opracował:

dr hab. Grzegorz Maciejewski, prof. UE

Katedra Rynku i Konsumpcji
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
ul. 1 Maja 50, 40-287 Katowice
grzegorz.maciejewski@ue.katowice.pl

KATOWICE 2023

SPIS TREŚCI

	strona
Streszczenie.....	3
Wprowadzenie.....	6
1. Metodyka procesu badawczego.....	9
2. Analiza wyników badań.....	22
2.1. Polsko-czeski transgraniczny rynek jako obszar badań.....	22
2.2. Analiza wyników badań ilościowych.....	28
2.2.1. Główne komponenty modelu hipotetyczno-dedukcyjnego - wyniki analizy czynnikowej.....	28
2.2.2. Funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków w warunkach pandemii Covid-19 a integracja mieszkańców EŚC.....	40
2.2.3. Funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków w warunkach pandemii Covid-19 a jakość życia mieszkańców EŚC...	48
2.3. Analiza wyników badań jakościowych.....	55
2.3.1. Oceny funkcjonowania wyodrębnionych transgranicznych rynków w warunkach pandemii Covid-19 i ich znaczenia dla poprawy jakości życia mieszkańców EŚC.....	57
2.3.2. Diagnoza faz rozwoju wyodrębnionych transgranicznych rynków na obszarze EŚC po okresie pandemii Covid-19.....	68
2.3.3. Opinie mieszkańców na temat integracji i jakości życia w EŚC w warunkach pandemii Covid-19.....	74
3. Wnioski oraz rekomendacje	82
Podsumowanie.....	92
Bibliografia.....	95

Streszczenie

Niniejszy raport stanowi podsumowanie badań realizowanych w latach 2021-2023 w ramach projektu „EUREGIO-INFO”, który otrzymał dofinansowanie z programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa. Realizacji projektu podjęli się przedstawiciele polskiej oraz czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński - Těšínské Slezsko (EŚC-TS) wspólnie z pracownikami naukowo-badawczymi Akademii WSB w Cieszynie oraz Uniwersytetu Śląskiego w Opawie.

Celem głównym podjętych badań (cel empiryczny) było zdobycie informacji dotyczących wpływu przyjętych środków epidemiologicznych na codzienne życie mieszkańców pogranicza, w tym integrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński - Těšínské Slezsko. Celem dodatkowym (cel użytkowy) było sformułowanie rekomendacji dotyczących dalszych możliwości rozwoju transgranicznego rynku pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego na obszarze EŚC-TS.

Na potrzeby realizacji projektu „EUREGIO-INFO” przeprowadzono trzyetapowe badania własne w nurcie metodologicznym interpretatywnym. Posłużono się w nich metodą ogólną, jaką jest indukcja numeryczna niepełna, a także metodami szczegółowymi - metodą ankiety oraz wywiadu. Dążąc do uzyskania pogłębionych i kompleksowych wyników dotyczących funkcjonowania rynków transgranicznych na obszarze EŚC-TS w okresie pandemii COVID-19, zastosowane zostało zintegrowane podejście badawcze wykorzystujące zarówno procedurę badań bezpośrednich pozytywistycznych, jak i interpretacyjnych.

W pierwszym etapie przeprowadzono badania jakościowe metodą wywiadu, stosując technikę indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) z 10. ekspertami transgranicznych rynków funkcjonujących na obszarze EŚC-TS (pięciu ekspertów ze strony polskiej oraz pięciu ekspertów ze strony czeskiej).

W etapie drugim przeprowadzono badania ilościowe na próbie 2109 mieszkańców EŚC-TS (1109 osób po stronie polskiej oraz 1000 osób po stronie czeskiej). Dane po stronie polskiej, pod nadzorem Akademii WSB, zbierane były od lutego do czerwca 2022 roku przez niezależną agencję badawczą „Konsultant” specjalizującą się w badaniach transgranicznych. Po stronie czeskiej badania zrealizowano w okresie od marca do kwietnia 2022.

Trzecim, ostatnim etapem pozyskiwania informacji pierwotnych były zogniskowane wywiady grupowe (FGI) przeprowadzone po polskiej (pięć wywiadów) oraz czeskiej (pięć wywiadów) stronie EŚC z ekspertami zajmującymi się na co dzień problemami wyodrębnionych transgranicznych rynków (badania jakościowe). Wywiady zrealizowano w miesiącach

kwietniu i maju 2023 roku. Ważną częścią tego etapu był ostatni (jedenasty) FGI przeprowadzony w grupie polskich oraz czeskich ekspertów (przedstawiciele EŚC-TS oraz pracownicy naukowo-badawczy Akademii WSB i Uniwersytetu Śląskiego w Opawie). Wywiad odbył się w Czeskim Cieszynie w dniu 27.06.2023. Głównym celem FGI było podsumowanie uzyskanych wyników badań oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących dalszego funkcjonowania wyodrębnionych rynków transgranicznych.

W analizach otrzymanych wyników badań posłużono się metodami wnioskowania statystycznego oraz metodami statystyki opisowej (informacje o charakterze ilościowym). Wykorzystano także transkrypcję nagrań z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych oraz analizę treści (informacje o charakterze jakościowym).

Opierając się na końcowych wynikach analiz statystycznych zgromadzonego materiału ilościowego można wyciągnąć wniosek, że wprowadzone w czasie pandemii Covid-19 ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS, a także pogorszenie jakości ich życia.

Z kolei dokonując analizy treści zgromadzonego materiału jakościowego i odnosząc go do postawionych pytań badawczych, stwierdzić należy, że nie można w pełni odpowiedzieć na postawione pytanie P1. Funkcjonujące na obszarze EŚC-TS transgraniczne rynki pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, czasu wolnego oraz drobnych przedsiębiorców bez wątpienia podnoszą jakość życia mieszkańców EŚC-TS, jednak na podstawie uzyskanych wyników trudno jest precyzyjnie określić jak duże znaczenie mają wyodrębnione rynki dla mieszkańców EŚC-TS. Na podstawie uzyskanych wyników badań nie można również jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie P2. Celem ustalenia fazy rozwoju konkretnego rynku należałoby prowadzić bowiem regularne badania np. panelowe (w tej samej grupie respondentów) tak by można było uchwycić zmiany dokonujące się na tych rynkach. Należałoby również określić ogólne kryteria, jakie muszą spełniać wyodrębnione rynki transgraniczne, aby można je było przyporządkować do konkretnej fazy rozwoju. Wymaga to jednak przeprowadzenia szerszych i bardziej pogłębionych badań, które powtarzane w pewnych odstępach czasu pozwoliłyby uchwycić dynamikę zmian dokonujących się na tych rynkach. Uzyskane wyniki przeprowadzonego badania, jak również opracowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO” narzędzia pomiarowe stanowią jednak bardzo dobry punkt wyjścia do takich badań. Dlatego też należałoby się zastanowić m.in. nad uzupełnieniem przygotowanych narzędzi badawczych o dodatkowe komponenty, tak by w

przyszłości można było prowadzić stałe monitorowanie procesów transgranicznych zachodzących na obszarze EŚC-TS.

Wnioski na temat wyodrębnionych rynków transgranicznych wyprowadzone na podstawie badań jakościowych znajdują potwierdzenie w deklaracjach badanych mieszkańców regionu.

Raport podsumowujący składa się z krótkiego wprowadzenia, części metodycznej, części analitycznej oraz części wnioskowej zawierającej także rekomendacje na temat dalszego funkcjonowania wyodrębnionych rynków transgranicznych. Całość zamyka podsumowanie oraz spis literatury wykorzystanej do przygotowania raportu.

Wprowadzenie

Na przestrzeni ostatnich dwóch dekad na europejskich pograniczach, w tym również na pograniczu polsko-czeskim, zauważyć można intensyfikację różnego rodzaju działań współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej, mających na celu pobudzenie transgranicznej współpracy. Służą one m.in. zacieraniu się granic i podziałów między państwami przygranicznymi czy też kształtowaniu nowej ich jakości - powinny stać się miejscem spotkań, a nie podziałów. Doprowadziło to m.in. do wyodrębnienia się wspólnych transgranicznych rynków, które funkcjonują na obszarach miast i gmin przygranicznych stanowiących euroregiony takie jak np. Euroregion Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko (EŚC-TS).

Problematyka europejskich euroregionów stanowi ważny przedmiot badań, które prowadzone są na gruncie różnych dyscyplin naukowych. Bardzo często tematyka ta podejmowana jest przez politologów, którzy w swych analizach koncentrują się m.in. na zagadnieniu zmieniających się funkcji granic państwowych czy funkcjonowaniu lokalnej administracji samorządowej w dobie integracji europejskiej¹. Socjolodzy z kolei w swych poszukiwaniach koncentrują się głównie na przemianach struktur społecznych, procesach wymiany w sferze wartości, nawyków, obyczajów, które zachodzą w wyniku „zacierania się” granicy, która przez dłuższy czas rozdzielała od siebie sąsiadujące społeczności². Przedstawiciele nauk takich jak psychologia społeczna czy antropologia kulturowa – orientują się natomiast na badania dotyczące tożsamości zbiorowych społeczności zamieszkujących obszar przygraniczny. Próbuje znaleźć min. odpowiedź na pytanie czy na obszarach transgranicznych takich jak np. euroregiony kształtuje się nowy rodzaj tożsamości zbiorowej, czy też nowa jakość kapitału społecznego³. I wreszcie euroregiony stanowią ważny obiekt zainteresowania reprezentantów nauk ekonomicznych. Z analizy artykułów naukowych zamieszczonych w bazach Web of Science oraz Scopus wynika, że uwaga ekonomistów

¹ H. Schulz, K. Stokłosa, D. Jajeśniak-Quast, *Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration*, „FIT Discussion Paper”, 2002, vol. 4; E. Gualini, *Cross-border Governance: Inventing Regions in a Trans-national, Multi-level Polity*, „DISP Working Paper”, 2003, No. 152; H. Heinelt, S. Niederhafner, *Cities and Organized Interest Intermediation in the EU Multi-Level System*, „European Urban and Regional Studies”, 2008, No. 15(2).

² N. Ehlers, J. Buursink, *Binational Cities: People, Institutions, and Structures*, [w:] *Borders, Regions, and People*, M. van der Velde, H. van Houtum (red.), Pion Limited, London 2000; D. Newman, *Theorizing Borders*, „Journal of Borderland Studies”, 2003, No. 18(1); E. Swyngedouw, *Scaled geographies: nature place and the politics of scale*, [w:] *Scale and geographic inquiry*, E. Sheppard, R. McMaster (red.), Blackwell, Oxford 2004.

³ J. Buursink, *The binational reality of border-crossing cities*, „GeoJournal”, 2001, No. 54(1), s. 7-19; D.C. Harvey, *Divided Cities: Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar, and Nicosia* By Jon Calame and Esther Charlesworth, „Societies Without Borders”, 2012, No. 7(3), s. 380-384; P. Joenniemi, A. Sergunin, *When two aspire to become one: City-twinning in Northern Europe*, „DIIS Working Paper”, 2009, Vol. 21, pobrane z: http://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/wp2009-21_city-twinning_northern_europe_web.pdf [dostęp: 15.05.2023].

koncentruje się przeważnie na funkcjonowaniu rynków przygranicznych (kształtowaniu się lokalnych rynków transgranicznych), w szczególności transgranicznych rynków pracy czy usług z obszaru turystyki⁴. Okazuje się jednak, że bardzo rzadko podnoszony jest problem uwarunkowań funkcjonowania oraz możliwości rozwoju transgranicznego rynku usług edukacyjnych, medycznych, czasu wolnego (w tym kultury) czy lokalnej przedsiębiorczości. Istnieje wyraźna luka wiedzy w tym obszarze. Tym bardziej brakuje pogłębionych badań, które podejmowałyby kwestie przekładania się funkcjonowania owych transgranicznych rynków na integrację mieszkańców czy jakość życia mieszkańców konkretnego euroregionu. Jest to szczególnie istotne w okresie postpandemicznym, kiedy to dokonujemy podsumowania szkód, które mieszkańcom pogranicza wyrządziła pandemia koronawirusa.

Pandemia COVID-19 stała się jedną z największych przeszkód w polsko-czeskiej współpracy transgranicznej na obszarze EŚC od dnia wejścia obu krajów w struktury Unii Europejskiej oraz strefy Schengen. Wpłynęła ona znacząco na mobilność mieszkańców EŚC-TS, co szczególnie mocno odbiło się na sytuacji pracowników transgranicznych (głównie Polaków pracujących w Republice Czeskiej)⁵. Wprowadzone ograniczenia w przekraczaniu granicy ograniczyły mieszkańcom EŚC-TS jednak nie tylko dostęp do rynku pracy w kraju sąsiada, ale również rynku usług medycznych, edukacji, drobnych przedsiębiorców czy czasu wolnego. Należy zatem pamiętać, że na obszarach przygranicznych takich jak EŚC-TS wprowadzone (w związku z pandemią COVID-19) ograniczenia dały o sobie znać znacznie mocniej niż w innych regionach kraju, a zamknięcie czy czasowe ograniczenie w przekraczaniu granicy państwa istotnie przełożyło się na jakość życia mieszkańców (co zostało dowiedzione w dalszej części raportu). Stało się to impulsem do bliższego przyjrzenia się uwarunkowaniom funkcjonowania wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców⁶ czy czasu wolnego⁷) oraz pogłębionej refleksji na temat wpływu tych rynków na jakość życia mieszkańców EŚC-TS.

⁴ F. Vandamme, *Labour Mobility within the European Union: Findings, Stakes and Prospects*, "International Labour Review", 2000, No. 139; H. Van Houtum, *Borders of Comfort: Spatial Economic Bordering Processes on and by the European Union*, "Regional and Federal Studies", 2002, No. 12; A. Strüver, *Significant Insignificance: Boundaries in a Borderless European Union - Deconstructing the Dutch-German Transnational Labour Market*, "Journal of Borderlands Studies", 2002, No. 17.

⁵ Ł. Wróblewski (red.), *Polsko-czeska współpraca transgraniczna w świetle wyzwań pandemicznych i postpandemicznych*, „TRANSCARPATICA”, Prace EuroInstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego, 2022, tom VIII, s. 7.

⁶ Przez pojęcie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców w niniejszej pracy rozumieć się będzie ogół relacji pomiędzy stroną podażową rynku, reprezentowaną przez drobnych przedsiębiorców (sektor MŚP) a ich klientami, konsumentami dysponującymi odpowiednią siłą nabywczą i reprezentującymi popyt.

⁷ Przez pojęcie transgranicznego rynku usług czasu wolnego w niniejszej pracy rozumieć się będzie ogół relacji pomiędzy podmiotami oferującymi usługi zagospodarowujące czas wolny (tu zwłaszcza w obszarze kultury, rekreacji oraz usług turystycznych), a usługobiorcami, konsumentami dysponującymi odpowiednią siłą nabywczą i reprezentującymi popyt.

Aby zweryfikować najistotniejsze związki i zależności, jakie występują we wskazanym obszarze przedstawiciele polskiej oraz czeskiej strony EŚĆ-TS wspólnie z pracownikami naukowymi Akademii WSB w Cieszynie oraz Uniwersytetu Śląskiego w Opawie podjęli się realizacji projektu „EUREGIO-INFO”, który uzyskał dofinansowanie z programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska i budżetu państwa. W niniejszym raporcie zawarto najważniejsze wyniki oraz wnioski z badań, które realizowane były na obszarze EŚĆ-TS w latach 2021-2023.

1. Metodyka procesu badawczego

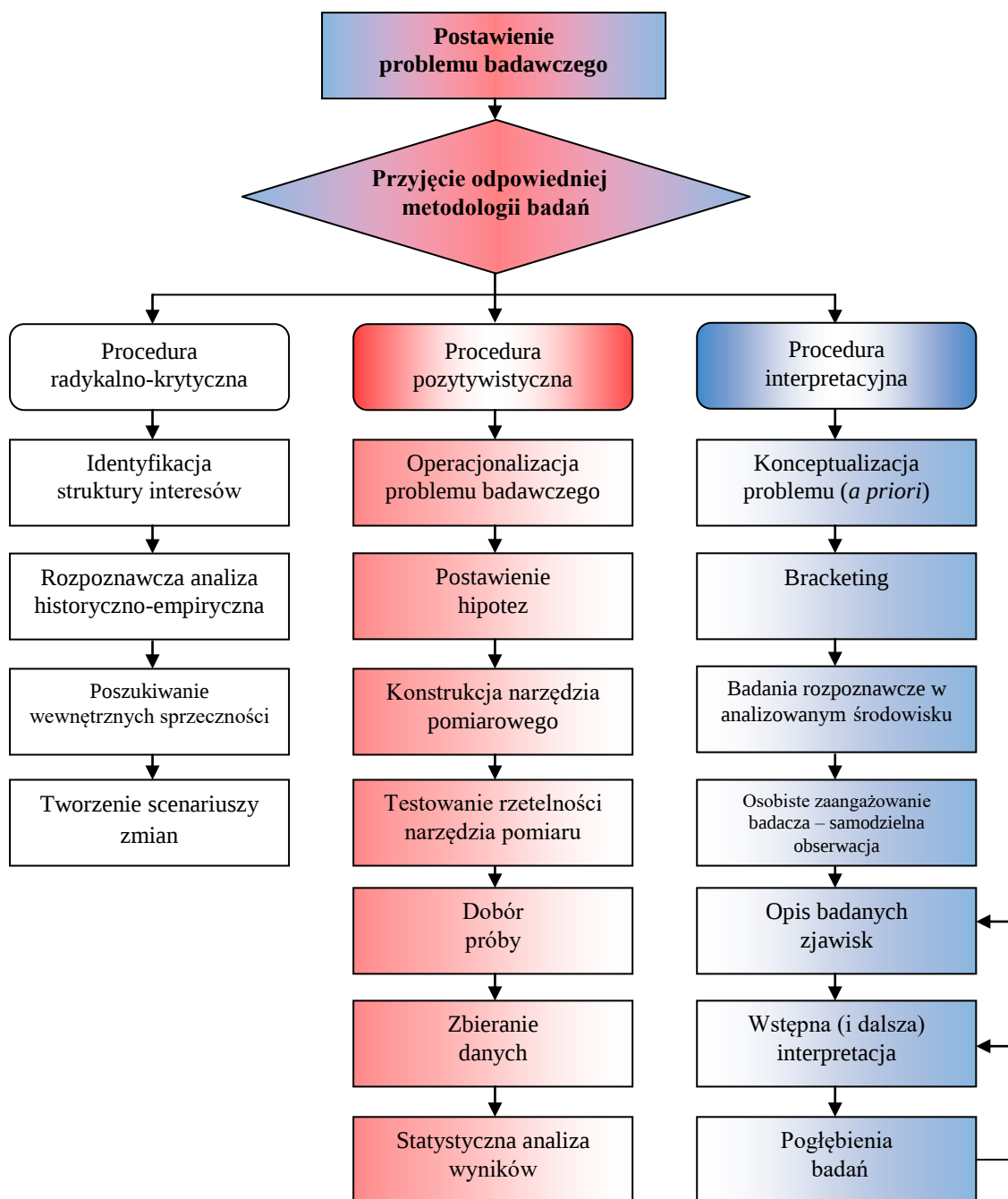
Na potrzeby realizacji projektu „EUREGIO-INFO” przeprowadzono badania własne w nurcie metodologicznym interpretatywnym⁸. W tym celu posłużono się metodą ogólną, jaką jest indukcja numeryczna niezupełna, a także metodami szczegółowymi - metodą ankiety oraz wywiadu. Dążąc do uzyskania pogłębionych i kompleksowych wyników dotyczących funkcjonowania transgranicznego rynku pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców czy czasu wolnego na obszarze EŚC-TS w okresie pandemii COVID-19, zastosowane zostało zintegrowane podejście badawcze wykorzystujące zarówno procedurę badań bezpośrednich pozytywistycznych, jak i interpretacyjnych (rysunek 1). Dokonując wyboru aż dwóch procedur, kierowano się przede wszystkim tym, że wiedza uzyskana dzięki efektowi triangulacji jest pełniejsza niż w przypadku zastosowania tylko jednej z procedur badawczych. Pozwala ona holistycznie spojrzeć na problem badawczy i w konsekwencji daje spójne podstawy empiryczne do wnioskowania⁹.

Sformułowanie problemu badawczego jest punktem wyjścia do opracowania koncepcji badania, tj.: analizy problemu w świetle literatury przedmiotu; ustalenie źródeł niezbędnych danych i metod badawczych oraz do przyjęcia niezbędnych założeń, hipotez i tez. Problem badawczy w projekcie „EUREGIO-INFO” dotyczył wpływu wprowadzonych (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego) i w rezultacie na jakość życia mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu). Główny cel realizowanych badań miał zatem charakter empiryczny. Było nim

⁸ Dokonując wyboru metodologii badawczej odpowiedniej do rozpoznania zależności łączących funkcjonowanie transgranicznych rynków EŚC-TS z integracją mieszkańców czy jakością życia mieszkańców EŚC-TS, należy przede wszystkim dokonać wyboru wiodącego nurtu metodologicznego, a wyrażając się bardziej precyzyjnie dokonać wyboru dominującego paradygmatu metodologicznego. Obszerne omówienie różnych paradygmatów metodologicznych nauk o zarządzaniu znaleźć można w pracy *Paradygmaty metodologiczne nauk o zarządzaniu*, autorstwa M. Lisińskiego, który wyróżnił siedem ich rodzajów. W opinii autora raportu podstawową przesłanką, która kierować powinna wysiłkiem badawczym mającym na celu rozpoznanie zależności łączących funkcjonowanie transgranicznych rynków EŚC-TS z integracją mieszkańców czy jakością życia mieszkańców EŚC-TS powinien być paradygmat interpretatywny (tak jak zostało przyjęte przez zespół badawczy). Wnioski wynikające z budowanych w ten sposób twierdzeń będą bowiem miały charakter analityczny i wymagać będą postępowania zgodnie z konkretnymi zaleceniami i procedurami. Dlatego też, właśnie w tym nurcie metodologicznym, w zgodzie z wzorcem postępowania badawczego charakterystycznego dla paradygmatu metodologicznego interpretatywnego przeprowadzone zostały badania na potrzeby niniejszej pracy. Więcej na ten temat w: M. Lisiński, *Paradygmaty metodologiczne nauk o zarządzaniu*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 421, 2016, s. 380-383.

⁹ Ch. Teddlie, A. Tashakkori, *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, SAGE, Thousand Oaks 2009, s. 19-38; G. Biesta, *Pragmatism and the Philosophical Foundations of Mixed Methods Research*, [w:] *SAGE Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*, A. Tashakkori, C. Teddlie (red.), SAGE, Thousand Oaks 2010, s. 95-118.

zdobycie informacji o wpływie przyjętych środków epidemiologicznych (i nie tylko) na życie codzienne mieszkańców pogranicza w tym integrację mieszkańców z polskiej i czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński - Těšínské Slezsko. Określić można również cel użyteczny, którym było sformułowanie rekomendacji dotyczących dalszych możliwości rozwoju transgranicznego rynku pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego na obszarze EŚC-TS.

Rysunek 1. Etapy procesu badawczego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie A. Sagan, *Badania marketingowe. Podstawowe kierunki*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 1998, s. 17.

Realizacja tak sformułowanego celu głównego wymagała osiągnięcia następujących celów szczegółowych:

- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii Covid-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy,
- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii Covid-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych,
- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii Covid-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych,
- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii Covid-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznego rynku czasu wolnego (usługi turystyczne oraz kultury),
- określenie, jaki wpływ (dodatni, ujemny) i o jakiej sile wywarły wprowadzone (w czasie pandemii Covid-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie przygranicznych drobnych przedsiębiorców,
- określenie, jak funkcjonowanie transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców czy czasu wolnego) przekłada się na integrację mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu).
- określenie, jak funkcjonowanie transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców czy czasu wolnego) przekłada się na jakość życia mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu).

Ze względu na tak zarysowany obszar badawczy konieczne było zastosowanie odpowiednich rozwiązań metodycznych. Dlatego za cel metodyczny przyjęto wskazanie metod i technik badawczych, a także metod analizy statystycznej najbardziej odpowiednich

do rozpoznania znaczenia wprowadzonych (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS na funkcjonowanie transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców czy czasu wolnego) i w rezultacie na jakość życia mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu). Natomiast celem użytecznym pracy było opracowanie rekomendacji, które mogą być przydatne decydentom miast i gmin stanowiących EŚC-TS w działaniach wspierających dalszy rozwój analizowanych transgranicznych rynków.

W pracy przyjęto następujące zakresy badawcze:

- zakres podmiotowy: polskie oraz czeskie podmioty rynku pracy, rynku usług medycznych, edukacyjnych, czasu wolnego, a także samorządowcy oraz podmioty gospodarcze (drobna przedsiębiorczość) funkcjonujące na transgranicznym rynku w EŚC-TS – podaźowa strona rynku. Mieszkańcy EŚC-TS – popytowa strona transgranicznego rynku euroregionu;
- zakres przedmiotowy: zależność występująca między wprowadzonymi (w czasie pandemii Covid-19) ograniczeniami związanymi z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS, a funkcjonowaniem wyodrębnionych transgranicznych rynków. Przedmiotem badań była również zależność występująca między funkcjonowaniem wyodrębnionych transgranicznych rynków a integracją oraz jakością życia mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS;
- zakres czasowy: lata 2021-2023 (czas badań pierwotnych);
- zakres przestrzenny: obszar Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko.

Aby zweryfikować najistotniejsze związki i zależności, jakie występują w badanym obszarze, w oparciu o dotychczasowy dorobek nauk społecznych przedstawiony w literaturze przedmiotu, sformułowano hipotezy badawcze. Hipotezą główną pracy było przypuszczenie, iż wprowadzone (w czasie pandemii Covid-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS, a także pogorszenie jakości ich życia. Ze względu na złożoność hipotezy głównej, zgodnie z procedurą badań pozytywistycznych (patrz rysunek 1) określono również dziesięć hipotez szczegółowych, które poddane zostały testowaniu statystycznemu:

- **H1:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy (H1a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H1b”+,,);
- **H2:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych (H2a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H2b”+,,);
- **H3:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych (H3a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H3b”+,,);
- **H4:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (H4a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H4b”+,,);
- **H5:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego (H5a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H5b”+,,);
- **H6:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy (H6a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H6b”+,,);
- **H7:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych

(H7a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H7b”+,,);

- **H8:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych (H8a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H8b”+,,);
- **H9:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (H9a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H9b”+,,);
- **H10:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego (H10a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H10b”+,,).

Dodatkowo (w zgodzie z procedurą badań interpretacyjnych) sformułowano następujące pytania badawcze:

- **P1:** Czy (i w jaki sposób) funkcjonowanie na obszarze EŚC-TS wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, czasu wolnego oraz drobnych przedsiębiorców) podnosi (poprawia) jakość życia mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu)?
- **P2:** W jakiej fazie rozwoju (po okresie pandemii Covid-19) znajdują się wyodrębnione transgraniczne rynki (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego) na obszarze EŚC-TS?

Do realizacji celów pracy, weryfikacji postawionych hipotez, sformułowania odpowiedzi na postawione pytania badawcze wykorzystane zostały informacje pochodzące głównie ze źródeł pierwotnych, które pobrano przy zastosowaniu jakościowych (IDI¹⁰, FGI¹¹)

¹⁰ IDI (Individual In-Depth Interview) to technika jakościowego zbierania danych, oparta na komunikowaniu bezpośrednim. IDI to wywiad ukierunkowany, co oznacza, że konceptualizacja badania jest już na zaawansowanym poziomie, bo zagadnienie poddawane badaniu nie jest „pustynią problemową” i tym samym postawienie właściwych pytań nie stanowi problemu. Narzędzie badawcze może stanowić wykaz wątków tematycznych, lista informacji, które powinny zostać zdobyte podczas prowadzenia wywiadu, jak również kwestionariusz wywiadu.

oraz ilościowych metod i technik badawczych (CAWI / ankieta internetowa¹² oraz PAPI¹³, CAPI¹⁴, CATI¹⁵). Strukturę przeprowadzonych badań empirycznych opartą na procedurze badań pozytywistycznych oraz interpretacyjnych zaprezentowano na rysunku 2 (s. 17).

W pierwszej kolejności przeprowadzono badania metodą wywiadu w formie indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) z 10. ekspertami transgranicznych rynków funkcjonujących na obszarze EŚC-TS (5 ekspertów ze strony polskiej oraz 5 ekspertów ze strony czeskiej) tabela 1.

Tabela 1. Eksperci biorący udział w indywidualnych wywiadach pogłębionych

Lp.	Eksperci biorący udział w badaniu (IDI – indywidualne wywiady pogłębione)	
	Eksperci ze strony polskiej	Eksperci ze strony czeskiej
1	Burmistrz Cieszyna	Starostka Českého Těšína
2	Dyrektor Powiatowego Urzędu Pracy w Cieszynie	Člen představenstva, výkonný tajemník Regionální rada rozvoje a spolupráce se sídlem v Trinci, z. s.,
3	Dyrektor Biura SRiWR „Olza”	Náměstek primátora města Karviná
4	Dyrektor Szpitala Śląskiego w Cieszynie	Ředitelka Pedagogické centrum pro polské národnostní školství Český Těšín
5	Dyrektor I Liceum Ogólnokształcącego w Cieszynie	Praktický lékař Karviná

Źródło: Badania własne.

Scenariusz wywiadu IDI (w języku polskim oraz czeskim) składał się z wprowadzenia, krótkiej rozgrzewki zawierającej pytania projekcyjne bazujące na skojarzeniach i uzupełnieniach, części merytorycznej zawierającej otwarte pytania pogłębione oraz podsumowania. Wywiady (IDI) realizowano od maja do czerwca 2022 roku. Badania

¹¹ FGI (Focus Group Interview) to technika badań jakościowych, która polega na prowadzeniu przez moderatora, zgodnie z wcześniej ustalonym scenariuszem, dyskusji grupy celowo dobranych wcześniej respondentów. Przyjmuje się, że grupa fokusowa liczy od 8 do 12 osób. Założeniem FGI jest to, że dyskusja w grupie wprowadza dane o nowej jakości, czego nie jesteśmy w stanie uzyskać w przypadku wywiadu indywidualnego. Wykorzystuje się tu efekt synergii, kuli śniegowej, stymulacji i bezpieczeństwa w grupie.

¹² CAWI (Computer-Assisted Web Interview – wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW) – technika zbierania informacji w ilościowych badaniach rynku i opinii publicznej, w której badacz zapisuje wypowiedzi respondenta w skrypcie elektronicznym znajdującym się na stronie www. Technika ta często utożsamiana jest (niesłusznie) z ankietą internetową, w której to sam respondent zapisuje swoje odpowiedzi.

¹³ PAPI (Paper Assisted Personal Interview) to wystandaryzowany wywiad kwestionariuszowy. Badacz zapisuje odpowiedzi respondenta na papierowym kwestionariuszu wywiadu.

¹⁴ CAPI (Computer Assisted Personal Interviewing) to technika badań ilościowych, która polega na realizacji wywiadów w kontakcie osobistym z badanym, ze wspomaganie komputerowym. Oznacza to, że badacz spotyka się z respondentem w jego domu (in-home) bądź w terenie (in-field) i po uzyskaniu zgody na użycie sprzętu (komputera przenośnego) odczytuje mu kolejno wyświetlane pytania z kwestionariusza zapisanego w specjalnym systemie.

¹⁵ CATI (Computer Assisted Telephone Interview) - wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny to metoda zbierania informacji w ilościowych badaniach rynku i opinii publicznej. W badaniach realizowanych metodą CATI wywiad z respondentem prowadzony jest przez telefon, a badacz odczytuje pytania z kwestionariusza i notuje uzyskiwane odpowiedzi, korzystając ze specjalnego skryptu komputerowego. Respondenci w badaniach CATI są zwykle albo losowani z bazy danych (np. w badaniach satysfakcji klientów), albo dobierani poprzez losowe tworzenie numerów telefonów (RDD- Random Digit Dial).

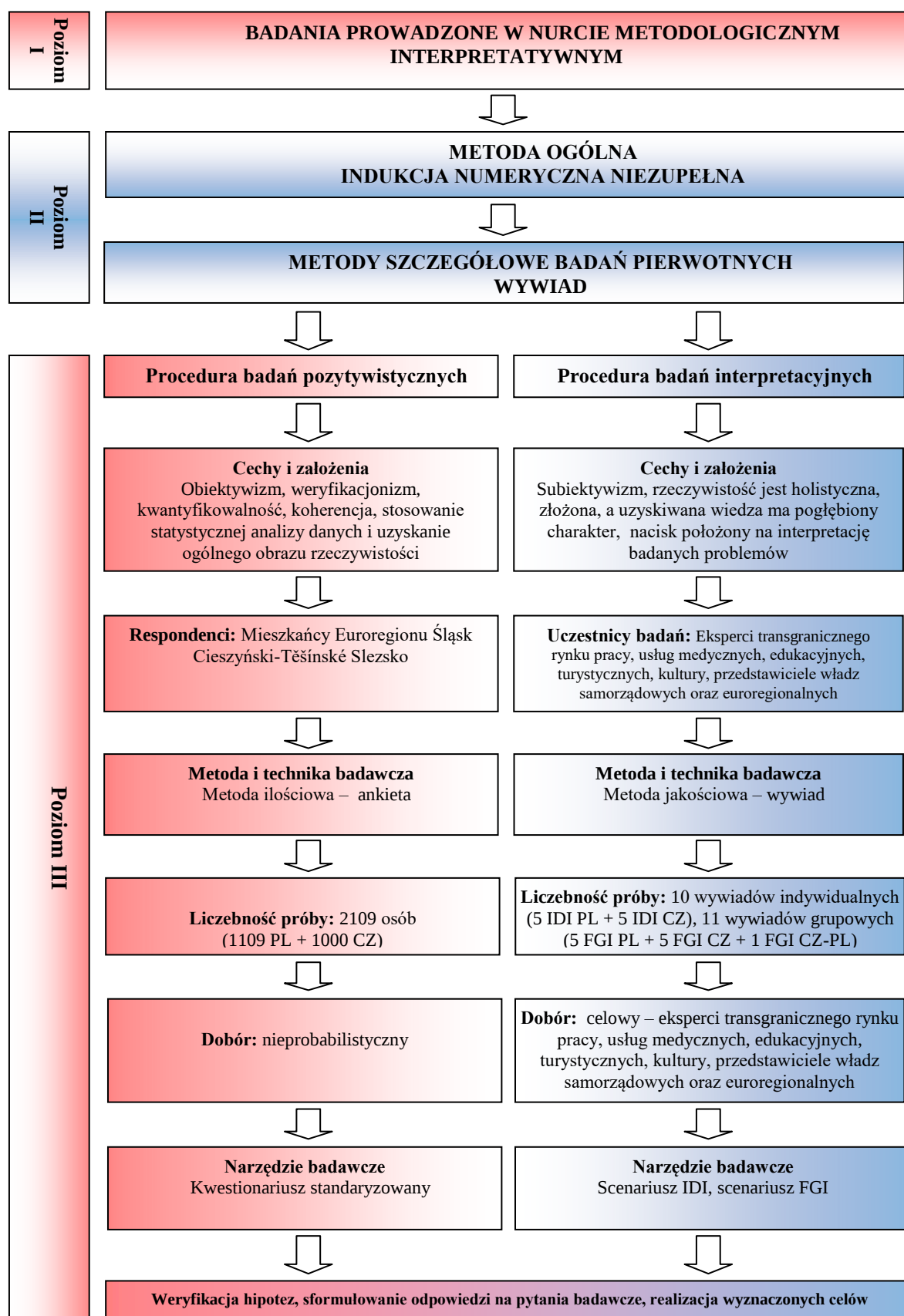
poprzedziły konsultacje, których zasięgnięto u pracowników naukowo-badawczych Akademii WSB, Uniwersytetu Śląskiego w Opawie oraz przedstawicieli Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko. Celem konsultacji było sprawdzenie poprawności założeń badawczych, a także przetestowanie przygotowanego narzędzia badawczego. Dyskusje w odpowiednich gremiach pozwoliły na dopracowanie ostatecznej wersji scenariuszy wywiadu, w wyniku czego możliwe było rozpoczęcie badań właściwych. Wywiady prowadzone były przez pracowników naukowo-badawczych Akademii WSB oraz Uniwersytetu Śląskiego w Opawie. Pozyskane informacje stanowiły m.in. podstawę do opracowania kwestionariusza ankiety, który posłużył w badaniach popytowej strony transgranicznego rynku (badania ilościowe wśród mieszkańców).

Kolejnym krokiem było przeprowadzenie badań ilościowych na próbie 2109 mieszkańców EŚC-TS (1109 osób po stronie polskiej oraz 1000 osób po stronie czeskiej). Dane po stronie polskiej, pod nadzorem Akademii WSB, zbierane były od lutego do czerwca 2022 roku przez niezależną agencję badawczą „Konsultant” specjalizującą się w badaniach transgranicznych. Po stronie czeskiej badania realizowano od marca do kwietnia 2022. Przed przystąpieniem do badań właściwych kwestionariusz został poddany badaniu próbnemu (pilotażowi) celem wyeliminowania ewentualnych błędów narzędzia badawczego i oceny jego poprawności oraz przydatności do realizacji celów badania. Podstawowe informacje o prowadzonych badaniach ilościowych zawarto w tabeli 2.

Tabela 2. Podstawowe informacje dotyczące prowadzonych badań ilościowych

Wyszczególnienie	Badania
Metody badawcze	Ankieta/ Wywiad
Narzędzia badawcze	Standaryzowany kwestionariusz
Dobór próby	nieprobabilistyczny (mieszkańcy Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko)
Wielkość próby	Łącznie 2109 osób (1109 osób to mieszkańcy polskiej strony EŚC, 1000 osób to mieszkańcy czeskiej strony EŚC)
Zakres przestrzenny badania	Euroregion Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko
Czas badania	luty-czerwiec 2022

Źródło: Badania własne.

Rysunek 2. Struktura przeprowadzonych badań empirycznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu.

W pierwszej części kwestionariusza zamieszczono pytania służące ustaleniu, z jaką częstotliwością badani mieszkańcy EŚC-TS, przekraczają polsko-czeską granicę w konkretnym celu (praca, zakupy, służba zdrowia, edukacja, kultura, cel biznesowy itp.). Druga część narzędzia zawierała pytania służące zebraniu opinii badanych na temat poszczególnych działań ograniczających przekraczanie granicy polsko-czeskiej wprowadzonych na obszarze EŚC-TS w związku z pandemią COVID-19. W kolejnej części kwestionariusza znalazły się pytania mające na celu ustalenie skłonności badanych mieszkańców Cieszyna i Czeskiego Cieszyna do korzystania z konkretnej oferty dostępnej na wyodrębnionych transgranicznych rynkach EŚC-TS w okresie pandemii. Ostatni zestaw pytań dotyczył kwestii integracji mieszkańców z polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS oraz jakości ich życia. Pytania merytoryczne w kwestionariuszu sformułowane zostały w formie pytań zamkniętych głównie w formie tablic. Zastosowane skale były skalami porządkowymi, pięciostopniowymi (skala Likerta). Pytania merytoryczne podporządkowane były ściśle celom badania. Pytania metryczkowe umożliwiły dokonanie charakterystyki badanej próby oraz pozwoliły przedstawić uzyskane wyniki w przekrojach badawczych – m.in. z podziałem na mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (tabela 3).

Tabela 3. Charakterystyka badanej próby (N=2109)

Wyszczególnienie		Mieszkańcy polskiej strony EŚC (N=1109)		Mieszkańcy czeskiej strony EŚC (N=1000)		Razem (N=2109)	
		Liczba bezwzględna	Odsetek badanej próby	Liczba bezwzględna	Odsetek badanej próby	Liczba bezwzględna	Odsetek badanej próby
Płeć	Kobieta	657	59,24	522	52,20	1179	55,90
	Mężczyzna	452	40,76	478	47,80	930	44,10
Wiek	18-24 lat	109	9,83	73	7,30	182	8,63
	25-34 lat	207	18,67	158	15,80	365	17,31
	35-44 lat	273	24,62	172	17,20	445	21,10
	45-54 lat	196	17,67	198	19,80	394	18,68
	55-64 lat	131	11,81	174	17,40	305	14,46
	Powyżej 64 lat	193	17,40	225	22,50	418	19,82
Wykształcenie	Podstawowe/gimnazjalne	77	6,94	90	9,00	167	7,92
	Zawodowe	187	16,86	342	34,20	529	25,08
	Średnie	379	34,17	377	37,70	756	35,85
	Wyższe	466	42,02	191	19,10	657	31,15
Status społeczny na rynku pracy	Uczeń/Student	88		43	4,30	131	6,21
	Pracownik zatrudniony na umowę	581	52,39	519	51,90	1100	52,16
	Przedsiębiorca prowadzący własną działalność gospodarczą	121	10,91	66	6,60	187	8,87
	Inna forma zatrudniania (w tym rolnicy)	32	2,89	67	6,70	99	4,69
	Rencista/Emeryt	242	21,85	279	27,90	521	24,70
	Bezrobotny	45	4,06	26	2,60	71	3,37

Źródło: Badania własne.

Łącznie, w pobranej próbie mieszkańców EŚC-TS znalazło się 1109 mieszkańców polskiej strony euroregionu (około 0,4% wszystkich mieszkańców polskiej strony EŚC-TS) oraz 1000 mieszkańców czeskiej strony (około 0,3%). Z czego 55,9% stanowiły kobiety a 44,1% mężczyźni. Były to najczęściej osoby w wieku od 35 do 44 lat (21,1%) oraz powyżej 64 lat (19,8%) z wykształceniem średnim (35,9%) lub wyższym (31,2%).

Badanie popytowej strony rynku Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko skoncentrowane było głównie na określeniu wpływu (jego kierunku oraz siły) wprowadzonych (w czasie pandemii COVID-19) ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków i następnie integrację oraz jakość życia mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS.

Ostatnim etapem pozyskiwania informacji pierwotnych były zogniskowane wywiady grupowe (FGI) przeprowadzone po polskiej (5 FGI) oraz czeskiej (5 FGI) stronie EŚC-TS z ekspertami zajmującymi się w praktyce problemami wyodrębnionych transgranicznych rynków¹⁶. Scenariusz wywiadu zawierał 11 pytań otwartych podzielonych na dwa obszary badawcze. Obszar pierwszy dotyczył przepływów transgranicznych – funkcjonowania konkretnego transgranicznego rynku (pracy, usług medycznych, edukacyjnych, drobnej przedsiębiorczości czy czasu wolnego); drugi odnosił się do wpływu pandemii COVID-19 na funkcjonowanie wyodrębnionych rynków. Wywiady realizowano w miesiącach kwietniu i maju 2023 roku. Szczegółowe informacje dotyczące przeprowadzonych wywiadów FGI zawiera tabela 4.

Informacje pozyskane w wyniku przeprowadzenia wywiadów grupowych pozwoliły na wyciągnięcie wniosków dotyczących m.in. uwarunkowań dalszego funkcjonowania wyodrębnionych transgranicznych rynków w EŚC-TS, zdefiniowano również problemy i wyzwania w zakresie wzmacniania transgranicznej współpracy w EŚC-TS. Wnioski z badań umożliwiły ponadto realizację utylitarnego celu badań – stały się podstawą do opracowania rekomendacji dla decydentów miast i gmin tworzących EŚC-TS.

¹⁶ G. Maciejewski, *Uwarunkowania kulturowe prowadzenia zogniskowanych wywiadów grupowych* [w:] *Badania marketingowe wobec nowych trendów w otoczeniu*. K. Mazurek-Łopacińska i M. Sobocińska (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2020, s. 45-59.

Tabela 4. Eksperti biorący udział w zogniskowanych wywiadach grupowych

Lp.	Eksperti biorący udział w badaniu (FGI – grupowe wywiady pogłębione)	
	Eksperti ze strony polskiej	Eksperti ze strony czeskiej
Transgraniczny rynek pracy		
	Data wywiadu: 9.05.2023	Data wywiadu: 19.05.2023
1	Z-ca Dyrektora PUP w Cieszynie	Náměstek primátora města Karviná – trh zaměstnanosti, rozvoj a vnější vztahy
2	Prezes Zarządu Fundacji Rozwoju Przedsiębiorczości Społecznej „Być Razem”	Projektový manažer Lodičky Dokořán Karviná
3	Członek Powiatowej Rady ds. Rynku Pracy	Proděkan pro rozvoj a vnější vztahy SU OPF
4	HR Manager w „OLZA” Mondelez	Vedoucí Institutu interdisciplinárního výzkumu SU OPF
5	Doradca zawodowy w Akademii WSB WZ w Cieszynie	Odborný konzultant Bee Partner
6	-	Zakladatel centra na podporu podnikání a podnikavosti Business Gate
Transgraniczny rynek usług medycznych		
	Data wywiadu: 26.04.2023	Data wywiadu: 30.03.2023
1	Dyrektor Cieszyńskiego Pogotowia Ratunkowego	Ředitel Záchrané služby Karviná
2	Kierownik Laboratorium MED-LAB-SUCHANEK	Majitelka a lékařka Kožní klinika Orlová
3	Dyrektor Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Systemu Ochrony Zdrowia Akademii WSB	Náměstek pro zdravotnictví Moravsko-slezského kraje
4	Prezes Zarządu Rejonowego PCK	Majitelka Lékárna Petrovice u Karviné
5	Pedagog społeczny i terapeuta środowiskowy Centrum Zdrowia Psychicznego w Cieszynie	Starosta Petrovice u Karviné
6	-	Zástupce vedoucího katedry Financí a účetnictví SU OPF – odborník na veřejné služby a veřejnou ekonomii
Transgraniczny rynek usług edukacyjnych		
	Data wywiadu: 26.04.2023	Data wywiadu: 31.03.2023
1	Przewodniczący Cieszyńskiej Rady Edukacji	Pedagog ZŠ Borovského
2	Przewodniczący Komisji Edukacji Rady Powiatu Cieszyńskiego	Pedagog ZŠ U Lesa Karviná
3	Dyrektor Zespołu Szkół Technicznych im. płk Gwidona Langer w Cieszynie	Náměstek pro oblast školství, kultury a sportu v Karviné
4	Dyrektor Przedszkola nr 1 w Cieszynie	Odborný asistent Katedry ekonomie a veřejné správy SU OPF
5	Dyrektor Centrum Usług Wspólnych przy Urzędzie Miejskim w Cieszynie	Členka akademického senátu Slezské univerzity
6	Nauczyciel języka angielskiego	Zástupce vedoucího katedry Financí a účetnictví SU OPF - odborník na veřejné služby a veřejnou ekonomii
7	Edukator teatralny w Młodzieżowym Klubie Teatralnym w Cieszynie	Odborný asistent Katedry ekonomie a veřejné správy SU OPF
8	-	Docent Katedry ekonomie a veřejné správy SU OPF, Člen akademického senátu SU OPF
Transgraniczna rynek drobnych przedsiębiorców		
	Data wywiadu: 9.05.2023	Data wywiadu: 25.04.2023
1	Z-ca Przewodniczącego Komisji Spraw Społecznych Rady Miejskiej Cieszyna	Starosta Petrovice u Karviné
2	Specjalista do spraw produktów turystycznych Urzędu Miasta Cieszyn	Starosta obce Bystřice
3	Koordynator Zespołu Projektowego Urzędu Gminy Brenna	Ředitel RSTS
4	Koordynator Szkoły Rzemiosł Zamku Cieszyn	Starosta města Jablunkov
5	Naczelnik Wydziału Sportu Urzędu Miasta Cieszyn	Místostarosta Český Těšín
6	Proděkan Akademii WSB (Wydział Zamiejscowy w Cieszynie)	Vedoucí oddělení strategií a plánování města Karviná

TRANSGRANICZNY RYNEK CZASU WOLNEGO (TURYSTYKA I KULTURA)		
	Data wywiadu: 9.05.2023	Data wywiadu: 23.03.2023
1	Wice Przewodniczący Rady Miejskiej Cieszyna, Kierownik Działu Kultury COK w Cieszynie	Odborný asistent katedry Cestovního ruchu a volnočasových aktivit SU OPF
2	Instruktor-koordynator ds. bibliotek powiatu cieszyńskiego	Marketingový manažer hotelu Diana Karviná
3	Dyrektor Hotelu Liburnia w Cieszynie	Ředitelka hotelu Rudolf
4	Prezes Fundacji Siemanko – Fundacja Rodzinna	Výkonný tajemník Regionální rada rozvoje a spolupráce se sídlem v Trinci, z. s.,
5	Prezes Zarządu Stowarzyszenia Klubu Kobiet Kreatywnych	Zřizovatel CK Dakol

Źródło: Badania własne.

Ważną częścią badań jakościowych był również ostatni (jedenasty) zogniskowany wywiad grupowy (FGI) w grupie polskich oraz czeskich ekspertów (z przedstawicielami EŚC-TS oraz pracownikami naukowo-badawczymi Akademii WSB i Uniwersytetu Śląskiego w Opawie), który przeprowadzono w Czeskim Cieszynie w dniu 27.06.2023 - tabela 5). Jego głównym celem było podsumowanie uzyskanych wyników badań oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących dalszego funkcjonowania wyodrębnionych transgranicznych rynków.

Tabela 5. Eksperci biorący udział w podsumowującym zogniskowanym wywiadzie grupowym

Lp.	Eksperci biorący udział w badaniu
1	Sekretarz polskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko
2	Dyrektor Instytutu Studiów nad Współpracą Terytorialną i Międzyorganizacyjną AWSB
3	Kierownik Katedry zarządzania i inżynierii produkcji AWSB
4	Sekretarz czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko
5	Docent Katedry ekonomie a veřejné správy SU OPF, Člen akademického senátu SU OPF
6	Odborný asistent Katedry ekonomie a veřejné správy SU OPF

Źródło: Badania własne.

Do analizy pozyskanych na drodze badań pierwotnych informacji wykorzystano statystyki opisowe, wskaźniki struktury, wskaźniki natężenia, opis tabelaryczny w postaci tabel krzyżowych, a także analizę rzetelności, analizę czynnikową oraz modelowanie równań strukturalnych.

2. Analiza wyników badań

2.1. Polsko-czeski transgraniczny rynek jako obszar badań

Przystępując do określenia zależności występujących między wprowadzonymi (w czasie pandemii Covid-19) ograniczeniami związanymi z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS, a funkcjonowaniem wyodrębnionych transgranicznych rynków, czy też rozpoznania powiązań występujących między funkcjonowaniem wyodrębnionych transgranicznych rynków a integracją oraz jakością życia mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS, konieczne było przyjęcie odpowiedniej definicji transgranicznego rynku. W tym celu posłużono się zarówno ekonomiczną, jak i geograficzną definicją rynku, zgodnie z którymi na kategorię transgranicznego rynku składa się ogół stosunków wymiany, zachodzących między podmiotami oferującymi produkty zaspokajające różne potrzeby a odbiorcami nabywającymi te produkty na obszarach przygranicznych regionów państw dzielących wspólną granicę¹⁷. Na funkcjonowanie transgranicznego rynku wpływają zatem zarówno działania podejmowane przez podmioty krajowe oraz z kraju sąsiada, jak i odbiorców z obu stron granicy, którzy mogą występować w roli klienta „ukrytego”, zgłaszając popyt nieujawniony, w roli klienta potencjalnego, wykazując zainteresowanie dostępną ofertą, oraz klienta aktywnego – korzystającego regularnie z oferty dostępnej po obu stronach granicy. Geograficzne rozumienie transgranicznego rynku wskazuje na terytorium, które położone jest po obu stronach granicy polsko-czeskiej, jako wyodrębniony obszar o zbliżonych warunkach dokonywania zakupu i sprzedaży¹⁸. Bardzo przydatny jest tutaj terytorialny podział pogranicza polsko-czeskiego na sześć euroregionów rozlokowanych wzdłuż całej południowej granicy Polski (rysunek 3).

¹⁷ Por. Z. Kędzior (red.), *Badania Rynku: metody zastosowania*, PWE, Warszawa 2005, s. 9-10.

¹⁸ Por. Ł. Wróblewski, *Kształtowanie relacji na polsko-czeskim transgranicznym rynku usług kultury*, PWE, Warszawa 2020, s. 60-62.

Rysunek 3. Polsko-czeski transgraniczny rynek w ujęciu geograficznym

Źródło: materiały informacyjne Euroregionu Silesia, pobrane z http://www.euroregion-silesia.cz/show_text.php?id=programy-EU-cil2-fond-mikroprojektu-mapa-uzemi&open_menu=202 [dostęp: 01.06.2023].

Należy mieć jednak świadomość, że jest to swego rodzaju uproszczenie, trzeba bowiem pamiętać, że tak jak w przypadku pary kategorii „współpraca euroregionalna – współpraca transgraniczna” (gdzie ta pierwsza jest szczególną formą współpracy transgranicznej) obszar transgraniczny nie musi w pełni pokrywać się z terytorium euroregionu/euroregionów¹⁹. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że obszar euroregionu jest bardzo wyraźnym przejawem integracji obszarów przygranicznych (w ramach euroregionu dochodzi do zespalandia znacznej części polskich oraz czeskich podmiotów transgranicznego rynku) zasadne jest patrzenie na transgraniczny rynek przez pryzmat funkcjonujących na pograniczach euroregionów (w tym EŚC-TS). Podmioty publiczne czy tzw. trzeciego sektora jako beneficjenci funduszy europejskich, będących w dyspozycji euroregionów, stają się ważnymi graczami transgranicznego rynku. Dysponując środkami na budowanie relacji z podmiotami czy odbiorcami oferty po obu stronach granicy, w sposób planowy istotnie przyczyniają się nie tylko do rozwoju konkretnego transgranicznego rynku, ale również do „zacierania się granicy”, do „wygładzania szwów” europejskiej polityki planowania przestrzennego.

Wyróżnikiem polsko-czeskich transgranicznych rynków funkcjonujących w ramach euroregionów oprócz wyższego stopnia instytucjonalizacji struktur są liczne powiązania podmiotów tych rynków z wyspecjalizowanymi krajowymi i międzynarodowymi organami koordynacji współpracy transgranicznej²⁰. Poza tym o ile współpraca transgraniczna

¹⁹ Ł. Wróblewski, *Structure and conditions for the functioning of the Polish-Czech cross-border market of cultural service*, „Ekonomski vjesnik”, 2018, 31(2).

²⁰ A. Mierosławska, *Euroregiony na granicach Polski*, IERiGŻ, Warszawa 1999, s. 5.

w pomiędzy organizacjami spoza obszaru euroregionów sprowadza się często do jednego, konkretnego problemu, to współpraca między podmiotami rynku euroregionów zawierana jest przeważnie z myślą o długim horyzoncie czasu oraz o różnych zagadnieniach, którymi ma się zajmować²¹.

W ujęciu bardzo szerokim polsko-czeski transgraniczny rynek obejmować będzie swym zasięgiem sześć euroregionów: Glacensis, Pradziad, Silesia, Śląsk Cieszyński, Beskidy, a także pierwszy polski euroregion - Euroregion Nysa, który ustanowiony został w 1991 roku. Tak wyznaczony obszar polsko-czeskiego transgranicznego rynku usług kultury (o linii granicznej długości 796 km) zamieszkuje blisko 5 mln osób, z czego po stronie polskiej mieszka około 3,2 mln osób a czeskiej 1,8 mln osób. Największym euroregionem pod względem terytorium jest Euroregion Nysa, który obejmuje obszar około 8,1 tys. km² (uwzględniając wyłącznie stronę polską i czeską, bez strony niemieckiej). Euroregion ten zamieszkuje również największa liczba mieszkańców (około 1,016 mln). Kolejnym najbardziej licznym euroregionem pogranicza polsko-czeskiego jest Euroregion Beskidy (blisko 1,005 mln mieszkańców). Pozostałe euroregiony posiadają bardzo zbliżoną liczbę mieszkańców mieszczącą się w przedziale 670-770 tys. osób. Ich powierzchnia zajmuje około 29,7 tys. km², z czego na część polską przypada 20,6 tys. km² a na czeską 9,1 tys. km² (tabela 6).²²

Tabela 6. Podstawowe informacje o euroregionach pogranicza polsko-czeskiego

Euroregion	Data powstania	Liczba mieszkańców [w tys. osób] [% ludności w euroregionie]					Powierzchnia [w tys. km ²] [% powierzchni w euroregionie]				
		Razem	PL	CZ	SK	DE	Razem	PL	CZ	SK	DE
Nysa	21.12.1991	1587	590 37%	426 27%	-	571 36%	12591	5595 44%	2499 20%	-	4497 36%
Glacensis	5.12.1996	770	515 67%	255 33%	-	-	5249	3528 67%	1721 33%	-	-
Pradziad	2.07.1997	761	628 83%	133 17%	-	-	7656	5756 75%	1900 25%	-	-
Śląsk Cieszyński	22.04.1998	672	312 46%	360 54%	-	-	1730	967 56%	763 44%	-	-
Silesia	20.09.1998	771	283 37%	488 63%	-	-	2732	1508 55%	1224 45%	-	-
Beskidy	9.06.2000	1301	844 65%	161 12%	296 23%	-	6343	3288 52%	972 15%	2083 33%	-
Razem		5862	3172 54%	1823 31%	296 5%	571 10%	36301	20642 57%	9079 25%	2083 6%	4497 12%

Źródło: B. Kasperek (red.), *Euroregiony pogranicza polsko-czeskiego - Euroregiony polsko-českého pohraničí*, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Cieszyn 2014.

²¹ M. Greta, *Integracja sąsiedzka. Znaczenie euroregionów*, [w:] *Integracja Europejska*, A. Marszałek (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000, s. 449.

²² Więcej na ten temat w: B. Kasperek (red.), *Euroregiony pogranicza polsko-czeskiego - Euroregiony polsko-českého pohraničí*, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Cieszyn 2014.

Podstawą funkcjonowania euroregionów są przede wszystkim umowy zawierane między władzami regionalnymi a lokalnymi, jednakże aktywny udział podmiotów z innych sektorów gospodarki nie należy do rzadkości. Współpraca euroregionalna ma na celu podejmowanie i harmonizowanie różnorodnych działań zarówno w obszarze kultury, jak i nauki, oświaty czy gospodarki. Co bardzo ważne realizowane we współpracy polsko-czeskiej działania powinny być korzystne dla obydwu stron, a także służyć pogłębianiu wzajemnych relacji między instytucjami, podmiotami gospodarczymi oraz mieszkańcami lokalnych społeczności²³. Atutem euroregionów jest z pewnością ich większa elastyczność w zakresie podejmowanych działań. Szeroki wachlarz działań statutowych umożliwia tym podmiotom m.in. realizację wielu transgranicznych inicjatyw stymulujących funkcjonowanie transgranicznych rynków. Można stwierdzić, że jednostki te mają znacznie „wygodniejszą” pozycję aniżeli samorządy terytorialne, które muszą realizować pewien określony pakiet zadań własnych²⁴.

Badając konkretny polsko-czeski transgraniczny rynek EŚC-TS, należy zwrócić uwagę nie tylko na czynniki związane z historią i aktualnym stanem stosunków politycznych, gospodarczych i kulturalnych między danymi państwami, ale również na lokalne uwarunkowania. W tej sytuacji trudno podejmować próbę rozpoznania uwarunkowań funkcjonowania transgranicznych rynków na całym polsko-czeskim pograniczu - we wszystkich sześciu euroregionach łącznie. Jest sprawą oczywistą, że mimo licznych podobieństw, nie tylko każdy euroregion ma swoją specyfikę, ale nawet poszczególne odcinki granicy wewnątrz jednego euroregionu istotnie różnią się od siebie. Tak jest z granicą polsko-czeską, gdyż przykładowo trudna historia Śląska Cieszyńskiego sprawia, że współpraca transgraniczna na tym odcinku granicy przedstawia się nieco odmiennie od współpracy polsko-czeskiej w rejonach, gdzie po obu stronach granicy do 1945 r. mieszkali prawie wyłącznie Niemcy. Co ciekawe polsko-czeskie pogranicze tak bardzo mocno zróżnicowane pod wieloma względami należy do najtrwalszych europejskich struktur przestrzennych. Pod względem ukształtowania terenu jest to przede wszystkim teren górzisty (Sudety i Beskidy). Społeczność mieszkająca po stronie polskiej jest w przeważającej części jednolita narodowo, choć na pewnym odcinku polsko-czeskiej granicy - głównie tym przebiegającym w województwach opolskim i częściowo śląskim - spotkać można również

²³ I.M. Wieczorek, M. Ganczar (red.), *Wybrane aspekty współpracy transgranicznej polskich samorządów w kontekście przemian prawa Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Doctrina, Łódź 2016, s. 17.

²⁴ Ł. Wróblewski, *Kształtowanie relacji na polsko-czeskim transgranicznym rynku...*, op. cit., s. 77-80.

ludność narodowości niemieckiej²⁵. Zachodnia zaś część polsko-czeskich powiatów granicznych zamieszkiwana jest często przez Polaków przesiedlonych na te tereny po II wojnie światowej. Generalnie ta część pogranicza polsko-czeskiego od Chałupek do Nysy Łużyckiej ma charakter pogranicza nowego, gdzie stykają się często nowe społeczności lokalne, które z uwagi na swoją niejednorodną populację nie wykształciły silnych transgranicznych powiązań²⁶. Zdecydowanie odmiennie przedstawia się sytuacja na wschodnim odcinku pogranicza polsko-czeskiego, w szczególności na Śląsku Cieszyńskim, który jest geograficznie odmienny, gdyż granica nie przebiega tutaj górami, a w terenie łatwo dostępnym - dolinami rzek Odry i Olzy. Takie ukształtowanie terenu ma bez wątpienia korzystny wpływ na rozwój konkretnych transgranicznych rynków. Przede wszystkim jednak ludność terenów przygranicznych Śląska Cieszyńskiego jest zakorzeniona od dłuższego czasu, a ponadto po stronie czeskiej żyje mniejszość polska²⁷. W efekcie tego wiele osób po obu stronach granicy jest spokrewnionych, spowinowaconych, a nawet posiada grunty po przeciwnej stronie granicy. Sytuacja taka skłania do podejmowania ścisłej współpracy sąsiedzkiej, obejmującej gminy przygraniczne, które są gospodarczo powiązane. Obszar Śląska Cieszyńskiego pozwala na znacznie szerszą współpracę, która nie jest ograniczana do wąskiego pasa przygranicznego. Poza tym sam Śląsk Cieszyński jest przykładem regionu o wyraźnie wykształconej specyfice powstałej na styku różnych kultur. Do cech różnicujących tą przestrzeń pogranicza zaliczyć należy: występowanie do połowy ubiegłego wieku czterech grup etnicznych (Polaków, Czechów, Niemców i Żydów), trzech dużych grup wyznaniowych (Katolików, Protestantów i Wyznawców judaizmu) oraz ateistów, a także osiągnięcie już stosunkowo wcześniej, bowiem w okresie Cesarstwa Austro-Węgierskiego wysokiego poziomu społeczno-kulturalnego i rozwoju gospodarczego.

²⁵ M.A. Rzepka, *Kilka uwag o rozmieszczeniu mniejszości niemieckiej na Śląsku*, [w:] *Badania nad sytuacją mniejszości niemieckiej na Śląsku po 1989 roku*, J. Sztumski, B. Gramlewicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999; O. Szura, *Mniejszość niemiecka na Górnym Śląsku (Zarys problematyki)*, [w:] *Badania nad sytuacją mniejszości niemieckiej na Śląsku po 1989 roku*, J. Sztumski, B. Gramlewicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999; M. Kolczyński, *Mniejszość niemiecka w województwie Śląskim – wybrane determinanty pozycji społecznej*, [w:] *Badania nad sytuacją mniejszości niemieckiej na Śląsku po 1989 roku*, J. Sztumski, B. Gramlewicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999.

²⁶ W literaturze wyróżnia się pogranicza przejściowe, z którymi mamy do czynienia w sytuacji gdy tworzące je zbiorowości są w jakiś sposób wymieszane np. w wyniku migracji i innych procesów społecznych itp. Za przeciwny typ uznaje się pogranicze stykowe, wyraźnie oddzielone jakąś postacią granicy np. granicą państwową, granicą naturalną itp. Więcej na ten temat w: A. Sadowski, *Pogranicze jako przedmiot badań socjologicznych w warunkach integracji europejskiej* [w:] *Pogranicza i multikulturalizm w warunkach Unii Europejskiej*, K. Krzysztofek, A. Sadowski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2004.

²⁷ Na Zaolziu w granicach Czech znajduje się duża grupa ludności polskiej, która nie uległa procesom asymilacji i według szacunków stanowi około 10% ludności tego obszaru. Duże skupiska Polaków spotkać można w Karwinie i Frydku-Mistku. Zob. P. Wróblewski, Lech i Czech na Śląsku i Morawach. Pogranicze polsko-czeskie w województwach: opolskim, katowickim i bielskim. W: Z. Kurcz (red.), *Pogranicze z Niemcami a inne pogranicza Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, s. 171.

Unikając świadomie porównywania charakteru współpracy transgranicznej (w ramach wyodrębnionych transgranicznych rynków) między poszczególnymi euroregionami pogranicza polsko-czeskiego, zgodnie z założeniami projektu „EUREGIO-INFO” w niniejszym raporcie zaprezentowano wyniki badań, wnioski i rekomendacje odnoszące się do wyodrębnionych transgranicznych rynków funkcjonujących na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko (rysunek 4).

Rysunek 4. Polsko-czeski transgraniczny rynek EŚC-TS

Źródło: materiały informacyjne EŚC-TS, pobrane z http://cykloprojekt.irt.wroc.pl/wp-content/uploads/2018/01/B.-Kasperek_Rozw%C3%B3j-transgranicznej-turystyki-rowerowej-w-obszarze-Euroregionu-%C5%9A1%C4%85sk-Ciesz%C5%84ski.pdf [dostęp: 10.06.2023].

Powstanie w 1998 roku Euroregionu Śląsk Cieszyński-Těšínské Slezsko, którego polską reprezentację stanowi Stowarzyszenie Współpracy i Rozwoju Regionalnego „Olza” (SRiWR), z kolei czeską Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska można traktować jako próbę rekonstrukcji sieci wzajemnego zaufania przez wypracowanie mechanizmów współpracy między polskimi i czeskimi podmiotami transgranicznego rynku. Możliwość pozyskiwania zewnętrznych środków z projektów, którymi zaczął zarządzać

w 1999 roku EŚC-TS, stała się bowiem pretekstem do zawiązywania i rozwijania polsko-czeskiej współpracy. Współpracy czasem niechętniej i pełnej dystansu (zwłaszcza w pierwszych latach funkcjonowania euroregionu)²⁸. Współpracy, która w efekcie doprowadziła do wyodrębnienia się na obszarze EŚC-TS transgranicznych rynków takich jak: transgraniczny rynek pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców czy czasu wolnego.

2.2. Analiza wyników badań ilościowych

2.2.1. Główne komponenty modelu hipotetyczno-dedukcyjnego - wyniki analizy czynnikowej

Przystępując do określenia wpływu, jaki wywierały wprowadzone na obszarze EŚC-TS (w czasie pandemii COVID-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców czy czasu wolnego) i w rezultacie na integrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony euroregionu konieczne było zdefiniowanie składowych dla:

- komponentu (czynnika) opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS (tabela 7),
- komponentów (czynników) poszczególnych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców czy czasu wolnego) – tabela 8,
- komponentu (czynnika) opisującego dezintegrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (tabela 9),
- komponentu (czynnika) ujmującego jakość życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (tabela 10).

Składowe te przybierając formę odpowiednio dobranych stwierdzeń, miały zastosowanie w badaniach mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS. Stwierdzenia te zdefiniowane zostały na podstawie informacji pozyskanych od ekspertów biorących udział

²⁸ Ł. Wróblewski, *The Influence of Creative Industries on the Socioeconomic Development of Regions in Poland*, "International Journal of Entrepreneurial Knowledge", 2014, No. 1(2), s. 45–57; A. Kasperek, *Culture as a space of reconciliation through transborder cooperation. The case of project activeness implemented within the activity of Cieszyn Silesia Euroregion*, [w:] *Cultural Management. From Theory to Practice*, Ł. Wróblewski, Z. Dacko-Pikiewicz, J.C.Y. Liu (red.), London Scientific, London 2018, s. 131-145.

w indywidualnych wywiadach pogłębionych (IDI) oraz pogłębionej literatury przedmiotu. Opracowano 47 stwierdzeń - pięć dla komponentu opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS (tabela 7), po sześć stwierdzeń dla każdego z wyodrębnionych pięciu transgranicznych rynków (tabela 8), sześć stwierdzeń dla komponentu opisującego integrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (tabela 9) i wreszcie sześć stwierdzeń dla komponentu odnoszącego się do jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (tabela 10).

Tabela 7. Składowe komponentu opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS

Numer pytania w kwestionariuszu	Składowa (stwierdzenie w kwestionariuszu ankiety)
2.1	Czasowe zamknięcie granicy polsko-czeskiej
2.2	Wymóg posiadania zaświadczenia o negatywnym wyniku testu PCR lub testu antygenowego na COVID-19 przy przekraczaniu granicy polsko-czeskiej
2.3	Wymóg posiadania certyfikatu szczepienia/ozdrowienia przy przekraczaniu granicy polsko-czeskiej
2.4	Obowiązkowa kwarantanna w kraju sąsiada (po przekroczeniu granicy polsko-czeskiej)
2.5	Obowiązkowa kwarantanna (w miejscu stałego zamieszkania) po powrocie z kraju sąsiada

Źródło: Kwestionariusz ankiety.

Zaprezentowane w tabeli 7 stwierdzenia dostosowane zostały do pięciostopniowej skali Likerta rozciągającej się od odpowiedzi „zdecydowanie negatywnie” (-2) do „zdecydowanie pozytywnie” (2). Skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością transgraniczną na jednym z wyodrębnionych rynków w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL-CZ mierzono za pomocą stwierdzeń opracowanych (podobnie jak w poprzednim przypadku) na podstawie przeprowadzonych wywiadów z ekspertami (po sześć dla każdego z wyodrębnionych pięciu transgranicznych rynków) - tabela 8. Stwierdzenia te dostosowane zostały również do pięciostopniowej skali Likerta rozciągającej się od odpowiedzi „zdecydowanie nie” (-2) do „zdecydowanie tak” (2).

Tabela 8. Składowe komponentów opisujące wyodrębnione transgraniczne rynki na obszarze EŚC-TS

Numer pytania w kwestionariuszu	Składowa (stwierdzenie w kwestionariuszu ankiety)
3.1.1	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi wykonywanie pracy zawodowej/zarobkowej po drugiej stronie granicy
3.1.2	Wprowadzone środki osłabiły relację/więź łączącą mnie z pracodawcą zlokalizowanym po drugiej stronie granicy
3.1.3	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi prowadzenie działalności gospodarczej (produkcyjnej, usługowej, handlowej) po drugiej stronie granicy
3.1.4	Wprowadzone środki osłabiły relację/więź łączącą moją firmę z klientami zlokalizowanymi po drugiej stronie granicy
3.1.5	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi kontakty z partnerami biznesowymi (wspólnikami, dostawcami, podwykonawcami) po drugiej stronie granicy
3.1.6	Wprowadzone środki osłabiły relację/więź łączącą moją firmę z partnerami biznesowymi (wspólnikami,

	dostawcami, podwykonawcami) zlokalizowanymi po drugiej stronie granicy
3.2.1	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi kontakt z lekarzem ogólnym mającym swoją praktykę po drugiej stronie granicy
3.2.2	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi kontakt z lekarzem specjalistą mającym swoją praktykę po drugiej stronie granicy
3.2.3	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi kontakt ze stomatologiem mającym swoją praktykę po drugiej stronie granicy
3.2.4	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi kontakt z rehabilitantem/ fizjoterapeutą mającym swoją praktykę po drugiej stronie granicy
3.2.5	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z infrastruktury/ aparatury medycznej dostępnej po drugiej stronie granicy
3.2.6	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi dokonywanie zakupów w aptekach po drugiej stronie granicy polsko-czeskiej
3.3.1	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z usług placówek przedszkolnych zlokalizowanych po drugiej stronie granicy
3.3.2	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z usług edukacyjnych szkół podstawowych zlokalizowanych po drugiej stronie granicy
3.3.3	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z usług edukacyjnych szkół średnich zlokalizowanych po drugiej stronie granicy
3.3.4	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z oferty uczelni wyższych zlokalizowanych po drugiej stronie granicy
3.3.5	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie ze szkoleń branżowych dostępnych po drugiej stronie granicy
3.3.6	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z korepetycji czy kursów językowych dostępnych po drugiej stronie granicy
3.4.1	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi zakup produktów żywnościowych dostępnych po drugiej stronie granicy
3.4.2	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi zakup paliwa (benzyna, olej napędowy) po drugiej stronie granicy
3.4.3	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi zakup produktów alkoholowych/tytoniowych dostępnych po drugiej stronie granicy
3.4.4	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi zakup atykułów budowlanych dostępnych po drugiej stronie granicy
3.4.5	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi zakup odzieży dostępnej po drugiej stronie granicy
3.4.6	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi zakup artykułów gospodarstwa domowego dostępnych po drugiej stronie granicy
3.5.1	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z oferty kulturalnej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. teatr, muzeum, dom kultury)
3.5.2	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z oferty rozrywkowej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. kluby, dyskoteki, kina)
3.5.3	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z oferty turystycznej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. hotele, wyciągi narciarskie, atrakcje turystyczne)
3.5.4	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z oferty gastronomicznej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. restauracje, pizzerie, kawiarnie)
3.5.5	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z infrastruktury sportowej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. baseny, lodowiska, korty tenisowe)
3.5.6	Wprowadzone środki uniemożliwiły mi korzystanie z usług kosmetycznych, SPA, odnowy biologicznej dostępnych po drugiej stronie granicy

Źródło: Kwestionariusz ankiety.

Składowe komponentu opisującego integrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS zaprezentowano w tabeli 9.

Tabela 9. Składowe komponentu opisującego integrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS

Numer pytania w kwestionariuszu	Składowa (stwierdzenie w kwestionariuszu ankiety)
4.1	Wprowadzone ograniczenia osłabiły relację/wieź łączącą mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński
4.2	Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestrzałem postrzegać obszar po drugiej stronie granicy polsko-czeskiej jako potencjalne miejsce mojej pracy
4.3	Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem interesować się problemami dotyczącymi społeczność zamieszkującą drugą stronę granicy polsko-czeskiej
4.4	Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem postrzegać polską oraz czeską stronę Euroregionu Śląsk Cieszyński jako komplementarną, uzupełniającą się całość
4.5	Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że straciłem wiarę w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę Euroregionu Śląsk Cieszyński
4.6	Wprowadzone ograniczenia uświadomiły mi jak wiele dzieli Polaków oraz Czechów

Źródło: Kwestionariusz ankiety.

Składowe komponentu odnoszącego się do jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS zaprezentowano w tabeli 10.

Tabela 10. Składowe komponentu odnoszącego się do jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS

Numer pytania w kwestionariuszu	Składowa (stwierdzenie w kwestionariuszu ankiety)
5.1	Utrata możliwości zarobkowania/prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłaby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny
5.2	Utrata możliwości korzystania z usług medycznych dostępnych po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłaby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny
5.3	Utrata możliwości nauki, korzystania z usług edukacyjnych dostępnych po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłaby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny
5.4	Utrata możliwości dokonywania zakupów po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłaby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny
5.5	Utrata możliwości korzystania z oferty kulturalnej, rozrywkowej, turystycznej, gastronomicznej dostępnej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłaby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny
5.6	Utrata możliwości korzystania z infrastruktury sportowej, wellness, SPA dostępnej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłaby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny

Źródło: Kwestionariusz ankiety.

Podobnie jak w poprzednim przypadku zaprezentowane w tabeli 9 oraz 10 stwierdzenia dostosowane zostały do pięciostopniowej skali Likerta rozciągającej się od odpowiedzi „zdecydowanie nie” (-2) do „zdecydowanie tak” (2) i opracowane zostały na podstawie przeprowadzonych wywiadów z ekspertami oraz pogłębionej literatury przedmiotu.

W analizach (rzetelności, czynnikowej, równań strukturalnych) zastosowano kombinację statystyk eksploracyjnych oraz konfirmacyjnych. Po pierwsze przeprowadzono analizę rzetelności komponentu opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS²⁹. Przeprowadzono ją przy wykorzystaniu oprogramowania SPSS oraz modułu *Analiza rzetelności*. Jako model analityczny wybrano model wewnętrznej spójności alfa Cronbacha bazujący na przeciętnej korelacji pomiędzy pozycjami skali³⁰. Współczynnik alfa Cronbacha stosowany jest do oceny rzetelności narzędzia pomiarowego. Jako akceptowalne wartości przyjmuje się wartość współczynnika przekraczającą poziom $\alpha = 0,7$ – w analizowanym przypadku wynosiła ona 0,891. Wynik jest zatem zadowalający, a w wyniku dalszej analizy nie wykazano, że usunięcie jakiegokolwiek pozycji spowoduje istotny wzrost wartości współczynnika alfa Cronbacha, co świadczy o wysokim stopniu rzetelności narzędzia pomiarowego. Analiza rzetelności pokazała, że wszystkie pozycje skali sumarycznej są z nią silnie skorelowane (powyżej poziomu 0,7). Wynika stąd, że w dalszej analizie należy wykorzystać wszystkie analizowane stwierdzenia.

²⁹ A.D. Aczel, J. Sounderpandian, *Statystyka w zarządzaniu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.

³⁰ N.H. Timm, *Applied Multivariate Analysis*, Springer, Heidelberg 2002.

Następnie w odniesieniu do komponentu opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS przeprowadzono eksploracyjną analizę czynnikową z wykorzystaniem metody głównych składowych i ortogonalnej rotacji Promax³¹ przy użyciu oprogramowania SPSS³². Przyjęto następujące założenia analizy:

- metoda wyodrębniania – metoda głównych składowych;
- wyodrębnianie na podstawie wartości własnej większej niż 1;
- metoda rotacji ukośnej Promax z parametrem kappa na poziomie 4;
- zaprezentowane zostaną tylko ładunki czynnikowe o wartościach bezwzględnych powyżej poziomu 0,5.

Na wstępie oceniono zasadność zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników przy wykorzystaniu współczynnika Kaisera-Meyera-Olkina (KMO) oraz testu sferyczności Bartletta. Dla zadanego zbioru miara KMO wynosi 0,814, co jest satysfakcjonującym wynikiem (oczekuje się, że miara przekracza poziom 0,7). Stąd można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru pięciu stwierdzeń. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (p-wartość poniżej poziomu 0,05). Można zatem stwierdzić, że uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej. W wyniku przeprowadzonej analizy zgodnie z przyjętymi założeniami udało się zidentyfikować jeden czynnik, który w istotny sposób wyjaśnia zmienność obserwowaną w wejściowym zbiorze danych. Wyodrębniony czynnik (ograniczenia w przekraczaniu granicy PL-CZ wprowadzone na obszarze EŚC-TS w związku z pandemią Covid-19) wyjaśnia blisko 70,137% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 5-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 29,863% informacji.

Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki czynnikowe przekraczają poziom 0,5 ostateczną macierz ładunków czynnikowych przedstawiono w tabeli 11.

³¹ Promax jest rotacją ukośną, która pozwala na skorelowanie czynników. Można ją wyliczyć szybciej niż rotację prostą Oblimin, dlatego jest ona użyteczna w przypadku dużych zbiorów danych, takich jak np. w opisywanym przypadku, gdzie N= 2109 jednostek.

³² A.D. Aczel, J. Sounderpandian, *Statystyka w zarządzaniu...*, op. cit.

Tabela 11. Macierz ładunków czynnikowych – ograniczenia w przekraczaniu granicy PL-CZ na obszarze EŚC-TS

Macierz składowych ^a	
	Składowa 1
2.5: [Obowiązkowa kwarantanna (w miejscu stałego zamieszkania) po powrocie z kraju sąsiada]	0,871
2.2: [Wymóg posiadania zaświadczenia o negatywnym wyniku testu PCR lub testu antygenowego na COVID-19 przy przekraczaniu granicy polsko-czeskiej]	0,848
2.4: [Obowiązkowa kwarantanna w kraju sąsiada (po przekroczeniu granicy polsko-czeskiej)]	0,842
2.1: [Czasowe zamknięcie granicy polsko-czeskiej]	0,815
2.3: [Wymóg posiadania certyfikatu szczepienia/ozdrowieńca przy przekraczaniu granicy polsko-czeskiej]	0,810

Metoda wyodrębniania czynników - Głównych składowych.

a. 1 – liczba wyodrębnionych składowych.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 11 wynika, że wszystkie zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku, co jest wynikiem pożądanym.

Analogicznie (jak w przypadku komponentu opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS), przeprowadzono analizę czynnikową w odniesieniu do 30. komponentów opisujących wyodrębnione transgraniczne rynki na obszarze EŚC-TS – odrębnie dla każdego z wyodrębnionych pięciu rynków.

Na początku oceniono zasadność zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników w odniesieniu do składowych opisujących skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością na transgranicznym rynku pracy w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL-CZ. Wartość współczynnika alfa Cronbacha wynosi 0,961. Wynik jest zadowalający, a w wyniku dalszej analizy nie wykazano, że usunięcie jakiegokolwiek pozycji spowoduje wzrost wartości współczynnika alfa Cronbacha. Dla zadanego zbioru miara KMO wynosi 0,909 co wskazuje, że są podstawy do przeprowadzenia analizy czynnikowej. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru sześciu stwierdzeń) - uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej.

Przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 83,838% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 16,162% informacji. Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki

czynnikiowe przekraczają poziom 0,5 ostateczną macierz ładunków czynnikowych przedstawiono w tabeli 12.

Tabela 12. Macierz ładunków czynnikowych – transgraniczny rynek pracy

Macierz składowych ^a	
	Składowa 2
3.1.5: [Wprowadzone środki uniemożliwiły mi kontakty z partnerami biznesowymi (wspólnikami, dostawcami, podwykonawcami) po drugiej stronie granicy]	0,927
3.1.1: [Wprowadzone środki uniemożliwiły mi wykonywanie pracy zawodowej/zarobkowej po drugiej stronie granicy]	0,922
3.1.6: [Wprowadzone środki osłabiły relację/więź łączącą moją firmę z partnerami biznesowymi (wspólnikami, dostawcami, podwykonawcami) zlokalizowanymi po drugiej stronie granicy]	0,917
3.1.4: [Wprowadzone środki osłabiły relację/więź łączącą moją firmę z klientami zlokalizowanymi po drugiej stronie granicy]	0,912
3.1.2: [Wprowadzone środki osłabiły relację/więź łączącą mnie z pracodawcą zlokalizowanym po drugiej stronie granicy]	0,910
3.1.3: [Wprowadzone środki uniemożliwiły mi prowadzenie działalności gospodarczej (produkcyjnej, usługowej, handlowej) po drugiej stronie granicy]	0,906

Metoda wyodrębniania czynników - Głównych składowych.

a. 1 – liczba wyodrębnionych składowych.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 12 wynika, że wszystkie zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku, co jest wynikiem pożądanym.

W dalszej kolejności oceniono zasadność zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników w odniesieniu do składowych opisujących skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością na transgranicznym rynku usług medycznych w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL-CZ. Wartość współczynnika alfa Cronbacha wynosi 0,951. Analiza rzetelności pokazała, że wszystkie pozycje skali sumarycznej są z nią silnie skorelowane (powyżej poziomu $\alpha = 0,8 - 0,9$). Wynika stąd, że w dalszej analizie należy wykorzystać wszystkie analizowane stwierdzenia.

Dla zadanego zbioru miara KMO wynosi 0,929 co wskazuje, że są podstawy do przeprowadzenia analizy czynnikowej. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru sześciu stwierdzeń) - uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej.

Przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 83,953% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 16,047% informacji. Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki

czynnikiowe przekraczają poziom 0,5 ostateczną macierz ładunków czynnikowych przedstawiono w tabeli 13.

Tabela 13. Macierz ładunków czynnikowych – transgraniczny rynek usług medycznych

Macierz składowych ^a		Składowa 3
3.2.2: [Wprowadzone środki umożliwiły mi kontakt z lekarzem specjalistą mającym swoją praktykę po drugiej stronie granicy]		0,957
3.2.3: [Wprowadzone środki umożliwiły mi kontakt ze stomatologiem mającym swoją praktykę po drugiej stronie granicy]		0,956
3.2.5: [Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z infrastruktury/ aparatury medycznej dostępnej po drugiej stronie granicy]		0,950
3.2.1: [Wprowadzone środki umożliwiły mi kontakt z lekarzem ogólnym mającym swoją praktykę po drugiej stronie granicy]		0,948
3.2.4: [Wprowadzone środki umożliwiły mi kontakt z rehabilitantem/ fizjoterapeutą mającym swoją praktykę po drugiej stronie granicy]		0,937
3.2.6: [Wprowadzone środki umożliwiły mi dokonywanie zakupów w aptekach po drugiej stronie granicy polsko-czeskiej]		0,727

Metoda wyodrębniania czynników - Głównych składowych.

a. 1 – liczba wyodrębnionych składowych.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 13 wynika, że wszystkie zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku, co jest wynikiem pożądanym.

Następnie oceniono zasadność zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników w odniesieniu do składowych opisujących skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością na transgranicznym rynku usług edukacyjnych w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL-CZ. Wartość współczynnika alfa Cronbacha wynosi 0,980. Analiza rzetelności pokazała, że wszystkie pozycje skali sumarycznej są z nią silnie skorelowane (powyżej poziomu $\alpha = 0,9$). Wynika stąd, że w dalszej analizie należy wykorzystać wszystkie analizowane stwierdzenia.

Dla zadanego zbioru miara KMO wynosi 0,910 co wskazuje, że są podstawy do przeprowadzenia analizy czynnikowej. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru sześciu stwierdzeń) - uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej.

Przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 91,161% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 8,839% informacji. Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki

czynnikiowe przekraczają poziom 0,5 ostateczną macierz ładunków czynnikowych przedstawiono w tabeli 14.

Tabela 14. Macierz ładunków czynnikowych – transgraniczny rynek usług edukacyjnych

Macierz składowych ^a		Składowa 4
3.3.3:	[Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z usług edukacyjnych szkół średnich zlokalizowanych po drugiej stronie granicy]	0,968
3.3.4:	[Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z oferty uczelni wyższych zlokalizowanych po drugiej stronie granicy]	0,968
3.3.2:	[Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z usług edukacyjnych szkół podstawowych zlokalizowanych po drugiej stronie granicy]	0,959
3.3.1:	[Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z usług placówek przedszkolnych zlokalizowanych po drugiej stronie granicy]	0,955
3.3.5:	[Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie ze szkoleń branżowych dostępnych po drugiej stronie granicy]	0,941
3.3.6:	[Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z korepetycji czy kursów językowych dostępnych po drugiej stronie granicy]	0,937

Metoda wyodrębniania czynników - Głównych składowych.

a. 1 – liczba wyodrębnionych składowych.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 14 wynika, że wszystkie zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku, co jest wynikiem pożądanym.

Kolejnym krokiem była ocena zasadności zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników w odniesieniu do składowych opisujących skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością na transgranicznym rynku drobnych przedsiębiorców w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL-CZ. Wartość współczynnika alfa Cronbacha wynosi 0,938. Analiza rzetelności pokazała, że wszystkie pozycje skali sumarycznej są z nią silnie skorelowane (powyżej poziomu $\alpha=0,8$). Wynika stąd, że w dalszej analizie należy wykorzystać wszystkie analizowane stwierdzenia.

Dla zadanego zbioru miara KMO wynosi 0,921 co wskazuje, że są podstawy do przeprowadzenia analizy czynnikowej. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru sześciu stwierdzeń) - uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej.

Przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 76,300% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 23,700% informacji. Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki

czynnikiowe przekraczają poziom 0,5 ostateczną macierz ładunków czynnikowych przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15. Macierz ładunków czynnikowych – transgraniczny rynek drobnych przedsiębiorców

Macierz składowych ^a		Składowa 5
3.4.6: [Wprowadzone środki umożliwiły mi zakup artykułów gospodarstwa domowego dostępnych po drugiej stronie granicy]		0,921
3.4.5: [Wprowadzone środki umożliwiły mi zakup odzieży dostępnej po drugiej stronie granicy]		0,905
3.4.2: [Wprowadzone środki umożliwiły mi zakup paliwa (benzyna, olej napędowy) po drugiej stronie granicy]		0,900
3.4.1: [Wprowadzone środki umożliwiły mi zakup produktów żywnościowych dostępnych po drugiej stronie granicy]		0,881
3.4.4: [Wprowadzone środki umożliwiły mi zakup artykułów budowlanych dostępnych po drugiej stronie granicy]		0,837
3.4.3: [Wprowadzone środki umożliwiły mi zakup produktów alkoholowych/tytoniowych dostępnych po drugiej stronie granicy]		0,790

Metoda wyodrębniania czynników - Głównych składowych.

a. 1 – liczba wyodrębnionych składowych.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 15 wynika, że wszystkie zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku, co jest wynikiem pożądanym.

W dalszej kolejności oceniono zasadność zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników w odniesieniu do składowych opisujących skłonność badanych mieszkańców EŚC-TS do wykazywania się aktywnością na transgranicznym rynku usług czasu wolnego w związku z wprowadzonymi ograniczeniami przekraczania granicy PL-CZ. Wartość współczynnika alfa Cronbacha wynosi 0,945. Analiza rzetelności pokazała, że wszystkie pozycje skali sumarycznej są z nią silnie skorelowane (powyżej poziomu $\alpha = 0,8$). Wynika stąd, że w dalszej analizie należy wykorzystać wszystkie analizowane stwierdzenia.

Dla zadanego zbioru miara KMO wynosi 0,914 co wskazuje, że są podstawy do przeprowadzenia analizy czynnikowej. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru sześciu stwierdzeń) - uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej.

Przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 78,412% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 21,588% informacji. Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki

czynnikiowe przekraczają poziom 0,5 ostateczną macierz ładunków czynnikowych przedstawiono w tabeli 16.

Tabela 16. Macierz ładunków czynnikowych – transgraniczny rynek usług czasu wolnego

Macierz składowych ^a	
	Składowa 6
3.5.5: [Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z infrastruktury sportowej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. baseny, lodowiska, korty tenisowe)]	0,898
3.5.1: [Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z oferty kulturalnej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. teatr, muzeum, dom kultury)]	0,893
3.5.4: [Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z oferty gastronomicznej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. restauracje, pizzerie, kawiarnie)]	0,890
3.5.6: [Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z usług kosmetycznych, SPA, odnowy biologicznej dostępnych po drugiej stronie granicy]	0,880
3.5.3: [Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z oferty turystycznej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. hotele, wyciągi narciarskie, atrakcje turystyczne)]	0,877
3.5.2: [Wprowadzone środki umożliwiły mi korzystanie z oferty rozrywkowej dostępnej po drugiej stronie granicy (np. kluby, dyskoteki, kina)]	0,874

Metoda wyodrębniania czynników - Głównych składowych.

a. 1 – liczba wyodrębnionych składowych.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 16 wynika, że wszystkie zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku, co jest wynikiem pożądanym.

Przedostatnim krokiem tego etapu analizy czynnikowej była ocena zasadności zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników w odniesieniu do składowych opisujących dezintegrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS. Wartość współczynnika alfa Cronbacha wynosi 0,891. Analiza rzetelności pokazała, że wszystkie pozycje skali sumarycznej są z nią silnie skorelowane (powyżej poziomu 0,6 - 0,7). Wynika stąd, że w dalszej analizie należy wykorzystać wszystkie analizowane stwierdzenia.

Dla zadanego zbioru miara KMO wynosi 0,903 co wskazuje, że są podstawy do przeprowadzenia analizy czynnikowej. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru sześciu stwierdzeń) - uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej.

Przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 65,274% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 34,726% informacji. Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki

czynnikiowe przekraczają poziom 0,5 ostateczną macierz ładunków czynnikowych przedstawiono w tabeli 17.

Tabela 17. Macierz ładunków czynnikowych – integracja transgraniczna mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS

Macierz składowych ^a	
	Składowa 7
4.4: [Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem postrzegać polską oraz czeską stronę Euroregionu Śląsk Cieszyński jako komplementarną, uzupełniającą się całość]	0,855
4.5: [Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że straciłem wiarę w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę Euroregionu Śląsk Cieszyński]	0,830
4.1: [Wprowadzone ograniczenia osłabiły relację/więź łączącą mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński]	0,813
4.3: [Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem interesować się problemami dotyczącymi społeczność zamieszkującą drugą stronę granicy polsko-czeskiej]	0,809
4.2: [Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem postrzegać obszar po drugiej stronie granicy polsko-czeskiej jako potencjalne miejsce mojej pracy]	0,802
4.6: [Wprowadzone ograniczenia uświadomiły mi jak wiele dzieli Polaków oraz Czechów]	0,732

Metoda wyodrębniania czynników - Głównych składowych.

a. 1 – liczba wyodrębnionych składowych.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 17 wynika, że wszystkie zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku, co jest wynikiem pożądanym.

Na zakończenie dokonano oceny zasadności zastosowania analizy czynnikowej do wykrycia ukrytych czynników w odniesieniu do składowych opisujących jakość życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS. Wartość współczynnika alfa Cronbacha wynosi 0,925. Analiza rzetelności pokazała, że wszystkie pozycje skali sumarycznej są z nią silnie skorelowane (powyżej poziomu 0,7 - 0,8). Wynika stąd, że w dalszej analizie należy wykorzystać wszystkie analizowane stwierdzenia.

Dla zadanego zbioru miara KMO wynosi 0,895 co wskazuje, że są podstawy do przeprowadzenia analizy czynnikowej. Podobnie w przypadku testu sferyczności Bartletta – hipotezę o jednostkowości macierzy korelacji pomiędzy stwierdzeniami należy odrzucić (można spodziewać się znacznej redukcji nadwymiarowości wejściowego zbioru sześciu stwierdzeń) - uzasadnione jest wykorzystanie analizy czynnikowej.

Przyjmując, że analizowane 6 stwierdzeń stanowi pojedynczy czynnik zaobserwowano, że wyjaśnia on 73,669% zmienności wejściowego zbioru danych. Tym samym redukcja 6-wymiarowego zbioru do pojedynczego, ukrytego czynnika skutkuje utratą 26,331% informacji. Przy założeniu, że należy wybrać te zmienne, dla których ładunki

czynnikiowe przekraczają poziom 0,5 ostateczną macierz ładunków czynnikowych przedstawiono w tabeli 18.

Tabela 18. Macierz ładunków czynnikowych – jakość życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS

Macierz składowych ^a		Składowa 8
5.6: [Utrata możliwości korzystania z infrastruktury sportowej, wellness, SPA dostępnej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny]		0,887
5.5: [Utrata możliwości korzystania z oferty kulturalnej, rozrywkowej, turystycznej, gastronomicznej dostępnej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny]		0,887
5.3: [Utrata możliwości nauki, korzystania z usług edukacyjnych dostępnych po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny]		0,871
5.1: [Utrata możliwości zarobkowania/prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny]		0,863
5.2: [Utrata możliwości korzystania z usług medycznych dostępnych po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny]		0,860
5.4: [Utrata możliwości dokonywania zakupów po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny]		0,777

Metoda wyodrębniania czynników - Głównych składowych.

a. 1 – liczba wyodrębnionych składowych.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 18 wynika, że wszystkie zmienne mają wysokie, dodatnie wartości ładunków czynnikowych na analizowanym czynniku, co jest wynikiem pożądanym.

Kolejnym etapem prowadzonej analizy było umieszczenie wyodrębnionych ośmiu komponentów (czynników) w dwóch modelach hipotetyczno-dedukcyjnych, których strukturę wraz z oszacowanymi parametrami zaprezentowano w kolejnych punktach raportu.

2.2.2. Funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków w warunkach pandemii Covid-19 a integracja mieszkańców EŚC-TS

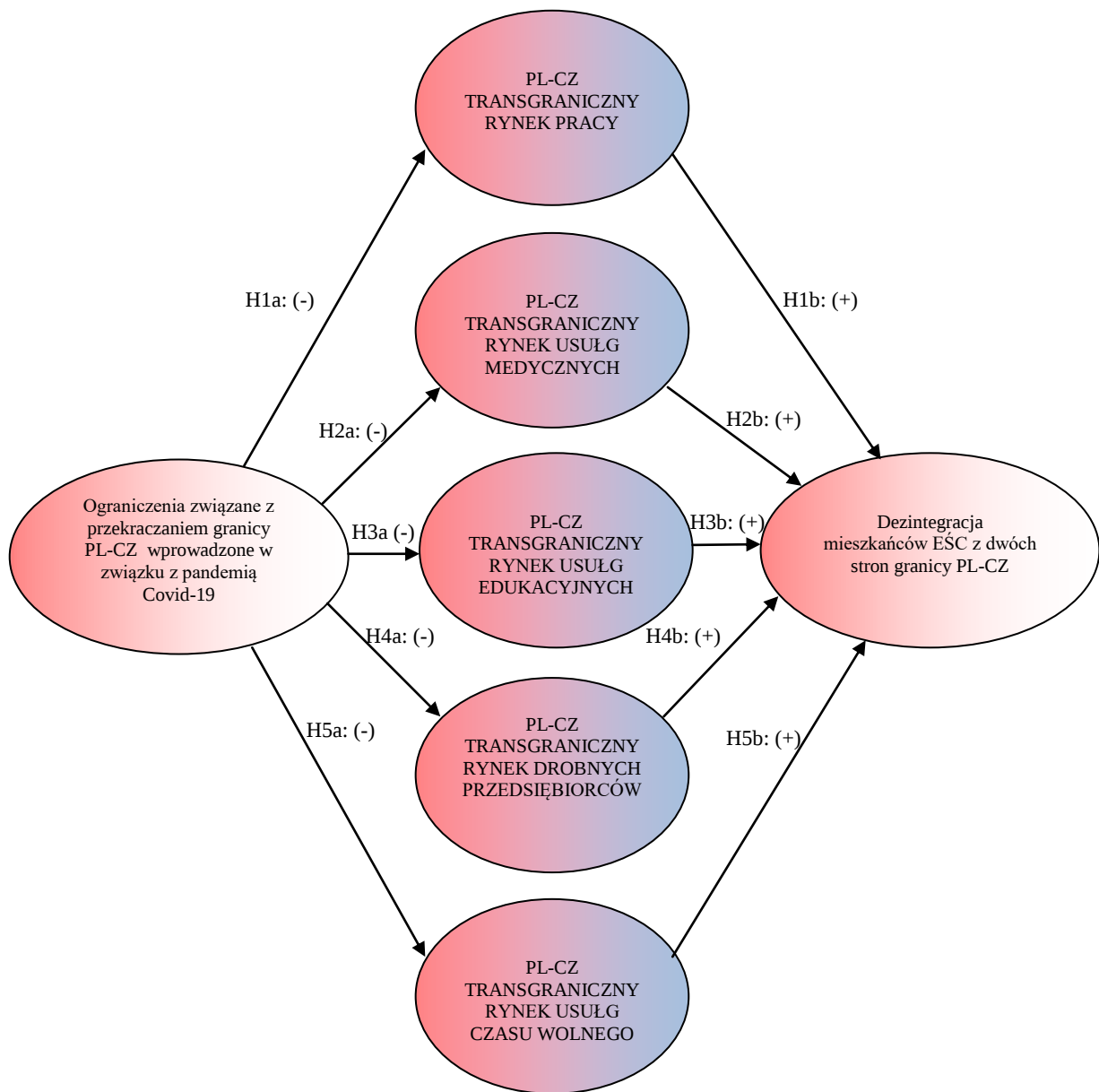
W naukach ekonomicznych modele badawcze odgrywają bardzo istotną rolę, gdyż z jednej strony dostarczają szczegółowego obrazu rzeczywistości, z drugiej zaś umożliwiają prowadzenie badań empirycznych z określonym rygorem metodologicznym. Z perspektywy badań ilościowych (takich jak badania realizowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO”) modele badawcze przyjmują bardzo często postać modeli hipotetyczno-dedukcyjnych w których na podstawie dedukcji wyjaśnia się zależności między zmiennymi opisującymi badane zjawisko, próbując udowodnić hipotetyczne zależności między nimi. Należy przy tym podkreślić, że nauka w istocie niczego nie udowadnia. Ona tylko wysuwa przypuszczenia

i weryfikuje je, a wiedza naukowa stanowi zbiór nieustannie odnawianych roboczych hipotez dotyczących rzeczywistości.³³

W celu oszacowania wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy PL-CZ (wprowadzonych w związku z pandemią Covid-19) na funkcjonowanie transgranicznych rynków (wyodrębnionych w toku przeprowadzonych badań jakościowych) i w efekcie integrację mieszkańców EŚC-TS, wszystkie zmienne latentne (komponenty) umieszczono w modelu równań strukturalnych (SEM - Structural Equation Modeling). Analizę SEM przeprowadzono na podstawie modelu czynnikowego oszacowanego metodą głównych składowych w korespondencji do uzyskanych wyników oraz przyjętych założeń (opracowanych w trakcie konsultacji zespołu projektowego). Opracowane przez polsko-czeski zespół badawczy pierwszy model hipotetyczno-dedukcyjny obejmował wygenerowane w wyniku przeprowadzonej analizy dwa czynniki, które odpowiadają komponentowi opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS (tabela 7) oraz czynnika ujmującego dezintegrację transgraniczną mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (tabela 9). Do modelu wprowadzono dodatkowo pięć zmiennych modulujących, którymi były wyodrębnione transgraniczne rynki funkcjonujące na obszarze EŚC-TS (transgraniczny rynek pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego) – tabela 8.

W modelu 1 przyjęto układ ścieżkowy określający, jak komponent opisujący wprowadzone na obszarze EŚC-TS ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej wpływał na funkcjonowanie każdego z wyodrębnionych pięciu transgranicznych rynków i w efekcie czy przekładało się to na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS - rysunek 5.

³³ Więcej na ten temat w: K. Krzakiewicz, *Myślenie systemowe i mentalne modele w zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie”, 2014, nr 1(161), s. 77–88; W. Czakon (red.), *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015; W. Czakon, *W kierunku rozwoju badań ilościowych w naukach o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie”, 2016, nr 3(173), s. 41–52.

Rysunek 5. Model hipotetyczno-dedukcyjny 1

(znak „-” umieszczony w nawiasie oznacza przewidywany negatywny jednokierunkowy wpływ wyodrębnionego komponentu natomiast znak „+” wpływ dodatni stymulujący)

Źródło: Badania własne.

Na potrzeby badań postawiono pięć hipotez badawczych, których elementy zaprezentowano na rysunku 5 przedstawiającym strukturę modelu hipotetyczno-dedukcyjnego. Sformułowano następujące hipotezy:

- **H1:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy (H1a”-,,) co

w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H1b”+,,,);

- **H2:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych (H2a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H2b”+,,,);
- **H3:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych (H3a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H3b”+,,,);
- **H4:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (H4a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H4b”+,,,);
- **H5:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego (H5a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H5b”+,,,).

W celu zweryfikowania postawionych hipotez, dokonano konfrontacji konstruktów teoretycznych z modelem empirycznym opracowanym na podstawie danych, przeprowadzono badanie w grupie 2109 mieszkańców EŚC-TS po jego polskiej i czeskiej stronie. Parametry modelu zaprezentowano w tabeli 19.

Tabela 19. Współczynniki modelu 1

Wyszczególnienie			Współczynnik modelu	Współczynnik standaryzowany	Błąd standardowy	Statystyka t	p-wartość	R-kwadrat
pyt_3_1	<---	pyt_2	-0,179	-0,174	0,036	-4,969	<0,001*	0,119
pyt_3_2	<---	pyt_2	-0,141	-0,141	0,034	-4,106	<0,001*	0,130
pyt_3_3	<---	pyt_2	-0,105	-0,119	0,030	-3,450	<0,001*	0,014
pyt_3_4	<---	pyt_2	-0,564	-0,361	0,055	-10,245	<0,001*	0,020
pyt_3_5	<---	pyt_2	-0,473	-0,345	0,048	-9,786	<0,001*	0,030
pyt_4	<---	pyt_3_1	0,078	0,077	0,046	1,701	0,089	0,202
pyt_4	<---	pyt_3_2	-0,054	-0,051	0,054	-0,984	0,325	
pyt_4	<---	pyt_3_3	0,110	0,094	0,060	1,829	0,067	
pyt_4	<---	pyt_3_4	0,136	0,205	0,032	4,238	<0,001*	
pyt_4	<---	pyt_3_5	0,157	0,207	0,040	3,892	<0,001*	

* statystyczna istotność na poziomie 0,05.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartej w tabeli 19 wynika, że ograniczenia wprowadzone w związku z pandemią Covid-19 związane z przekraczaniem granicy na pograniczu polsko-czeskim na obszarze Euroregionu Śląsk Cieszyński wpłynęły negatywnie (destymulująco) na funkcjonowanie wyszczególnionych pięciu transgranicznych rynków, co w efekcie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS. Należy zaznaczyć, że tylko w przypadku transgranicznego rynku małych przedsiębiorców oraz czasu wolnego wpływ na dezintegrację mieszkańców z polskiej i czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński jest statystycznie istotny. W tabeli 20 przedstawiono współczynniki korelacji pomiędzy poszczególnymi składowymi modelu 1.

Tabela 20. Współczynniki korelacji pomiędzy składowymi modelu 1

Wyszczególnienie	pyt_2	pyt_3_5	pyt_3_4	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_4
pyt_2	1	-0,345	-0,361	-0,119	-0,141	-0,174	-0,163
pyt_3_5	-0,345	1	0,737	0,456	0,488	0,511	0,415
pyt_3_4	-0,361	0,737	1	0,325	0,355	0,380	0,399
pyt_3_3	-0,119	0,456	0,325	1	0,771	0,644	0,265
pyt_3_2	-0,141	0,488	0,355	0,771	1	0,643	0,244
pyt_3_1	-0,174	0,511	0,380	0,644	0,643	1	0,288
pyt_4	-0,163	0,415	0,399	0,265	0,244	0,288	1

Źródło: Badania własne.

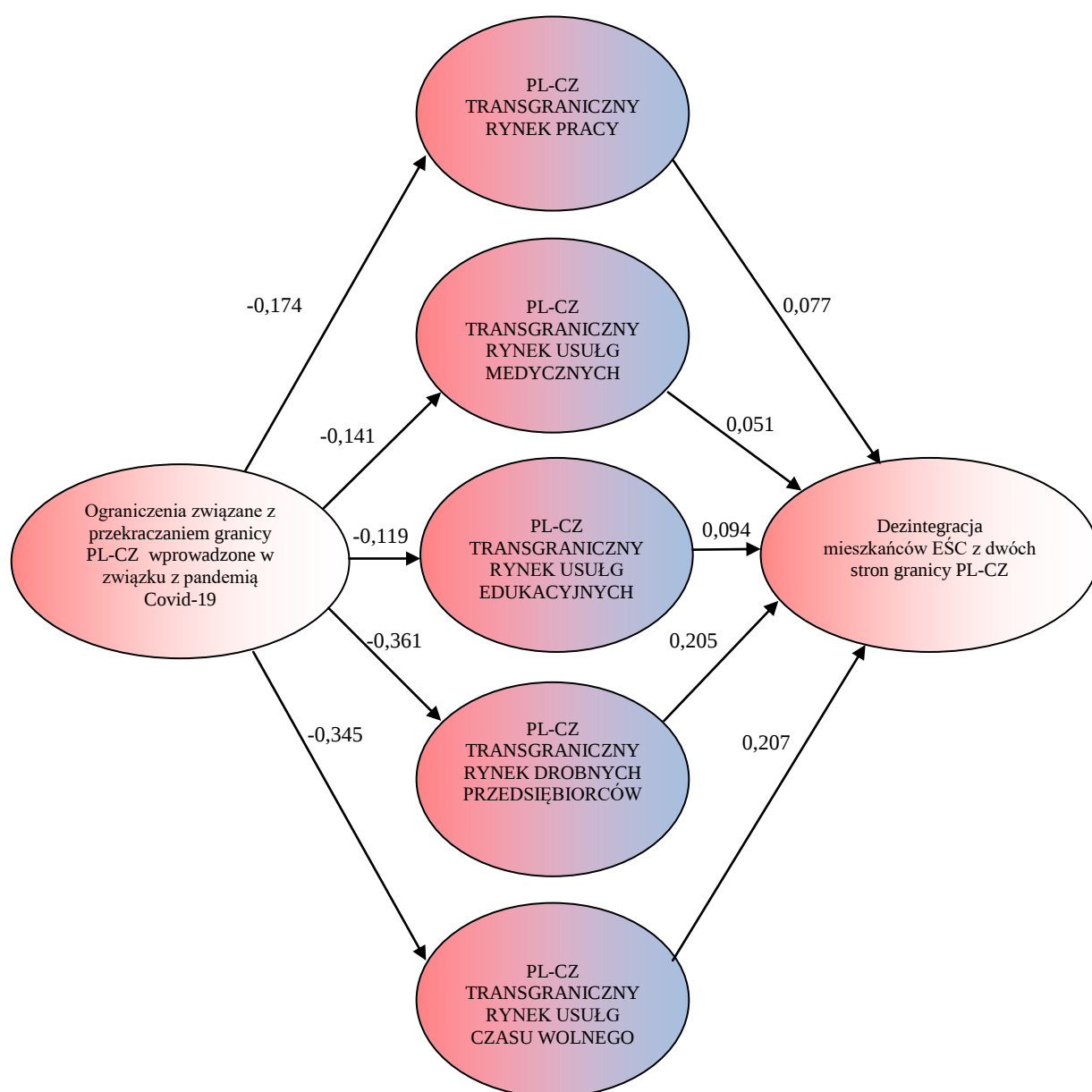
Z informacji zawartych w tabeli 20 wynika, że czynnik „Ograniczenia związane z przekraczaniem granicy PL-CZ wprowadzone w związku z pandemią Covid-19” jest negatywnie skorelowany z poszczególnymi rynkami transgranicznymi. Korelacje są ujemne, słabe. Natomiast poszczególne rynki transgraniczne są pozytywnie skorelowane z czynnikiem „Dezintegracja mieszkańców EŚC-TS z dwóch stron granicy PL-CZ”. Korelacje są dodatnie, umiarkowanie silne. W tabeli 21 przedstawiono efekty wpływu poszczególnych zmiennych.

Tabela 21. Standaryzowane efekty wpływu poszczególnych składowych konstruktów – model 1

Efekt całkowity	pyt_2	pyt_3_5	pyt_3_4	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_4
pyt_3_5	-0,345	0	0	0	0	0	0
pyt_3_4	-0,361	0	0	0	0	0	0
pyt_3_3	-0,119	0	0	0	0	0	0
pyt_3_2	-0,141	0	0	0	0	0	0
pyt_3_1	-0,174	0	0	0	0	0	0
pyt_4	-0,163	0,207	0,205	0,094	-0,051	0,077	0
Efekt bezpośredni	pyt_2	pyt_3_5	pyt_3_4	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_4
pyt_3_5	-0,345	0	0	0	0	0	0
pyt_3_4	-0,361	0	0	0	0	0	0
pyt_3_3	-0,119	0	0	0	0	0	0
pyt_3_2	-0,141	0	0	0	0	0	0
pyt_3_1	-0,174	0	0	0	0	0	0
pyt_4	0	0,207	0,205	0,094	-0,051	0,077	0
Efekt pośredni	pyt_2	pyt_3_5	pyt_3_4	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_4
pyt_3_5	0	0	0	0	0	0	0
pyt_3_4	0	0	0	0	0	0	0
pyt_3_3	0	0	0	0	0	0	0
pyt_3_2	0	0	0	0	0	0	0
pyt_3_1	0	0	0	0	0	0	0
pyt_4	-0,163	0	0	0	0	0	0

Źródło: Badania własne.

Komentując efekt całkowity zaobserwowano, że ograniczenia związane z przekraczaniem granicy PL-CZ wprowadzone w związku z pandemią Covid-19 ujemnie i w słabym stopniu wpływają na pięć rynków transgranicznych, przy czym najsilniejszy wpływ całkowity zaobserwowano dla rynku drobnych przedsiębiorców. Z kolei analizując wpływ zakłóceń związanych z funkcjonowaniem poszczególnych transgranicznych rynków na dezintegrację mieszkańców EŚC z dwóch stron granicy PL-CZ zaobserwowano, że jest on dodatni, przy czym najsilniejszy wpływ na dezintegrację mieszkańców EŚC-TS wskazuje zakłócenie w funkcjonowaniu transgranicznego rynku pracy. Model ścieżkowy wraz z oszacowanym współczynnikiem (współczynnikiem standaryzowanym) przedstawiono na rysunku 6.

Rys. 6. Model hipotetyczno-dedukcyjny 1 - wyniki

Źródło: Badania własne.

Ostatnim etapem weryfikacji konstruktu teoretycznego była ocena dobroci dopasowania modelu. Wyniki oceny dobroci dopasowania modelu 1 zaprezentowano w tabeli 22.

Tabela 22. Miary dopasowania modelu 1

Miary dopasowania		Wartość	Status
CMIN/df	Iloraz wskaźnika chi-kwadrat oraz liczby stopni swobody; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,5	2,550	akceptowalny
RMR	Pierwiastek średniego kwadratu reszt; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,1	0,062	akceptowalny
GFI	Indeks dobroci dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,915	akceptowalny
AGFI	Skorygowany indeks dobroci dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,901	akceptowalny
CFI	Względny indeks dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,976	akceptowalny
RMSEA	Pierwiastek błędu średniokwadratowego aproksymacji; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,08	0,039	akceptowalny

Źródło: Badania własne.

Wartości wszystkich miar zaprezentowanych w tabeli 22 świadczą o dobrym dopasowaniu modelu teoretycznego do danych empirycznych. Ostatecznie model we właściwy sposób implikuje rzeczywistą strukturę macierzy wariancji-kowariancji pomiędzy analizowanymi składowymi konstruktów.

Komentując ostatecznie wyniki z przeprowadzonej analizy SEM i odnosząc je do postawionych hipotez badawczych, stwierdzić należy, że wszystkie pięć hipotez badawczych zostało potwierdzonych, a tym samym:

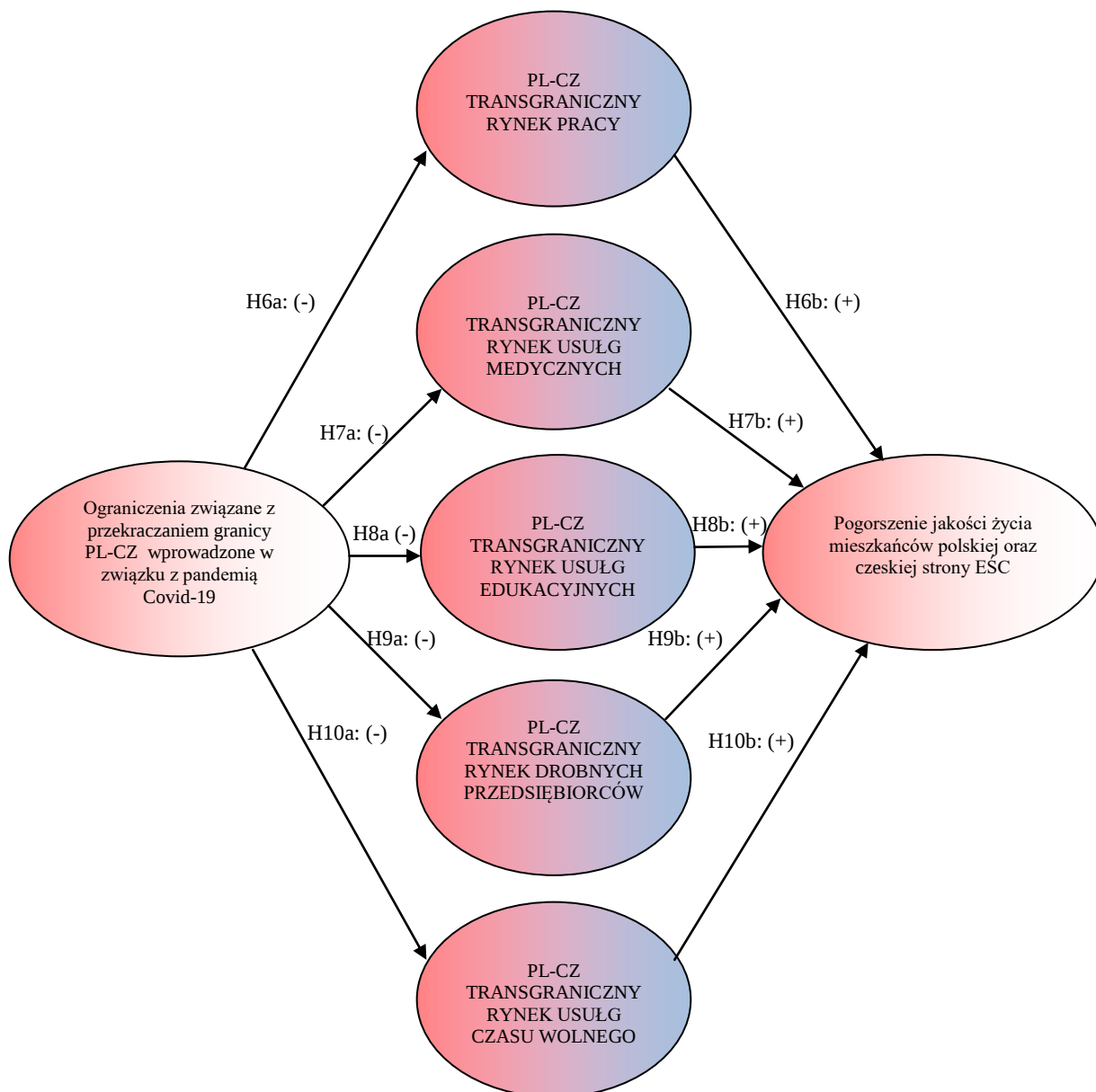
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS.

2.2.3. Funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków w warunkach pandemii Covid-19 a jakość życia mieszkańców EŚC-TS

Drugi model hipotetyczno-dedukcyjny obejmował wygenerowane w wyniku przeprowadzonej analizy dwa czynniki, które odpowiadają komponentowi opisującego wprowadzone ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS (tabela 7) oraz czynnika ujmującego jakość życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (tabela 10). Do modelu wprowadzono dodatkowo pięć zmiennych modulujących, którymi były wyodrębnione transgraniczne rynki funkcjonujące na obszarze EŚC-TS (transgraniczny rynek pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego) – tabela 8.

W modelu 2 przyjęto układ ścieżkowy określający, jak komponent opisujący wprowadzone na obszarze EŚC-TS ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej wpływał na funkcjonowanie każdego z wyodrębnionych pięciu transgranicznych rynków i w efekcie czy przekładało się to na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS - rysunek 7.

Rysunek 7. Model hipotetyczno-dedukcyjny 2

(znak „-” umieszczony w nawiasie oznacza przewidywany negatywny jednokierunkowy wpływ wyodrębnionego komponentu natomiast znak „+” wpływ dodatni stymulujący)

Źródło: Badania własne.

Na potrzeby badań postawiono kolejnych pięć hipotez badawczych, których elementy zaprezentowano na rysunku 7 przedstawiającym strukturę modelu hipotetyczno-dedukcyjnego. Sformułowano następujące hipotezy:

- **H6:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy (H6a“-,”) co

w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H6b⁺+,,);

- **H7:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych (H7a⁻-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H7b⁺+,,);
- **H8:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych (H8a⁻-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H8b⁺+,,);
- **H9:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (H9a⁻-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H9b⁺+,,);
- **H10:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego (H10a⁻-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H10b⁺+,,).

W celu zweryfikowania postawionych hipotez, dokonano konfrontacji konstruktu teoretycznego z modelem empirycznym opracowanym na podstawie danych, przeprowadzono badanie w grupie 2109 mieszkańców EŚC-TS po jego polskiej i czeskiej stronie. Parametry modelu zaprezentowano w tabeli 23.

Tabela 23. Współczynniki modelu 2

Wyszczególnienie			Współczynnik modelu	Współczynnik standaryzowany	Błąd standardowy	Statystyka t	p-wartość	R-kwadrat
pyt_3_1	<---	pyt_2	-0,168	-0,163	0,036	-4,688	<0,001*	0,086
pyt_3_2	<---	pyt_2	-0,137	-0,137	0,034	-4,004	<0,001*	0,091
pyt_3_3	<---	pyt_2	-0,102	-0,115	0,03	-3,349	<0,001*	0,013
pyt_3_4	<---	pyt_2	-0,462	-0,301	0,051	-9,033	<0,001*	0,019
pyt_3_5	<---	pyt_2	-0,397	-0,293	0,046	-8,671	<0,001*	0,026
pyt_5	<---	pyt_3_1	0,090	0,091	0,038	2,358	0,018*	0,438
pyt_5	<---	pyt_3_2	0,010	0,009	0,045	0,214	0,831	
pyt_5	<---	pyt_3_3	0,067	0,058	0,050	1,331	0,183	
pyt_5	<---	pyt_3_4	0,110	0,166	0,027	4,138	<0,001*	
pyt_5	<---	pyt_3_5	0,332	0,441	0,035	9,493	<0,001*	

* statystyczna istotność na poziomie 0,05.

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartej w tabeli 23 wynika, że ograniczenia wprowadzone w związku z pandemią Covid-19 związane z przekraczaniem granicy na pograniczu polsko-czeskim na obszarze EŚC-TS wpłynęły negatywnie na funkcjonowanie wyszczególnionych pięciu transgranicznych rynków, co w efekcie przełożyło się stymulująco na pogorszenie jakości życia mieszkańców Euroregionu Śląsk Cieszyński (zarówno po polskiej i czeskiej stronie euroregionu). Należy jednak zaznaczyć, że tylko w przypadku transgranicznego rynku pracy, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego wpływ na pogorszenie jakości życia mieszkańców EŚC-TS jest statystycznie istotny. W tabeli 24 przedstawiono współczynniki korelacji pomiędzy poszczególnymi składowymi modelu 2.

Tabela 24. Współczynniki korelacji pomiędzy składowymi modelu 2

Wyszczególnienie	pyt_2	pyt_3_5	pyt_3_4	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_5
pyt_2	1	-0,293	-0,301	-0,115	-0,137	-0,163	-0,202
pyt_3_5	-0,293	1	0,733	0,461	0,494	0,510	0,641
pyt_3_4	-0,301	0,733	1	0,339	0,369	0,394	0,549
pyt_3_3	-0,115	0,461	0,339	1	0,771	0,641	0,383
pyt_3_2	-0,137	0,494	0,369	0,771	1	0,643	0,392
pyt_3_1	-0,163	0,510	0,394	0,641	0,643	1	0,425
pyt_5	-0,202	0,641	0,549	0,383	0,392	0,425	1

Źródło: Badania własne.

Z informacji zawartych w tabeli 24 wynika, że czynnik „Ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS” jest negatywnie skorelowane z poszczególnymi rynkami transgranicznymi. Korelacje są ujemne, słabe. Natomiast poszczególne rynki transgraniczne są pozytywnie skorelowane z pogorszeniem jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS. Korelacje są dodatnie, umiarkowanie silne. W tabeli 25 przedstawiono efekty wpływu poszczególnych zmiennych.

Tabela 25. Standaryzowane efekty wpływu poszczególnych składowych konstruktów – model 2

Efekt całkowity	pyt_2	pyt_3_5	pyt_3_4	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_5
pyt_3_5	-0,293	0	0	0	0	0	0
pyt_3_4	-0,301	0	0	0	0	0	0
pyt_3_3	-0,115	0	0	0	0	0	0
pyt_3_2	-0,137	0	0	0	0	0	0
pyt_3_1	-0,163	0	0	0	0	0	0
pyt_5	-0,202	0,441	0,166	0,058	0,009	0,091	0
Efekt bezpośredni	pyt_2	pyt_3_5	pyt_3_4	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_5
pyt_3_5	-0,293	0	0	0	0	0	0
pyt_3_4	-0,301	0	0	0	0	0	0
pyt_3_3	-0,115	0	0	0	0	0	0
pyt_3_2	-0,137	0	0	0	0	0	0
pyt_3_1	-0,163	0	0	0	0	0	0
pyt_5	0	0,441	0,166	0,058	0,009	0,091	0
Efekt pośredni	pyt_2	pyt_3_5	pyt_3_4	pyt_3_3	pyt_3_2	pyt_3_1	pyt_5
pyt_3_5	0	0	0	0	0	0	0
pyt_3_4	0	0	0	0	0	0	0
pyt_3_3	0	0	0	0	0	0	0
pyt_3_2	0	0	0	0	0	0	0
pyt_3_1	0	0	0	0	0	0	0
pyt_5	-0,202	0	0	0	0	0	0

Źródło: Badania własne.

Komentując efekt całkowity zaobserwowano, że ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS ujemnie i w słabym stopniu wpływały na funkcjonowanie pięciu transgranicznych rynków co w efekcie przełożyło się na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS, przy czym najsilniejszy wpływ całkowity zaobserwowano dla transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (zakupy). Z kolei analizując wpływ poszczególnych rynków transgranicznych na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS zaobserwowano, że jest on dodatni, przy czym najsilniejszy wpływ na pogorszenie jakości życia wywołują zakłócenia w funkcjonowaniu transgranicznego rynku pracy. Model ścieżkowy wraz z oszacowanymi standaryzowanymi współczynnikami regresji przedstawiono na rysunku 8.

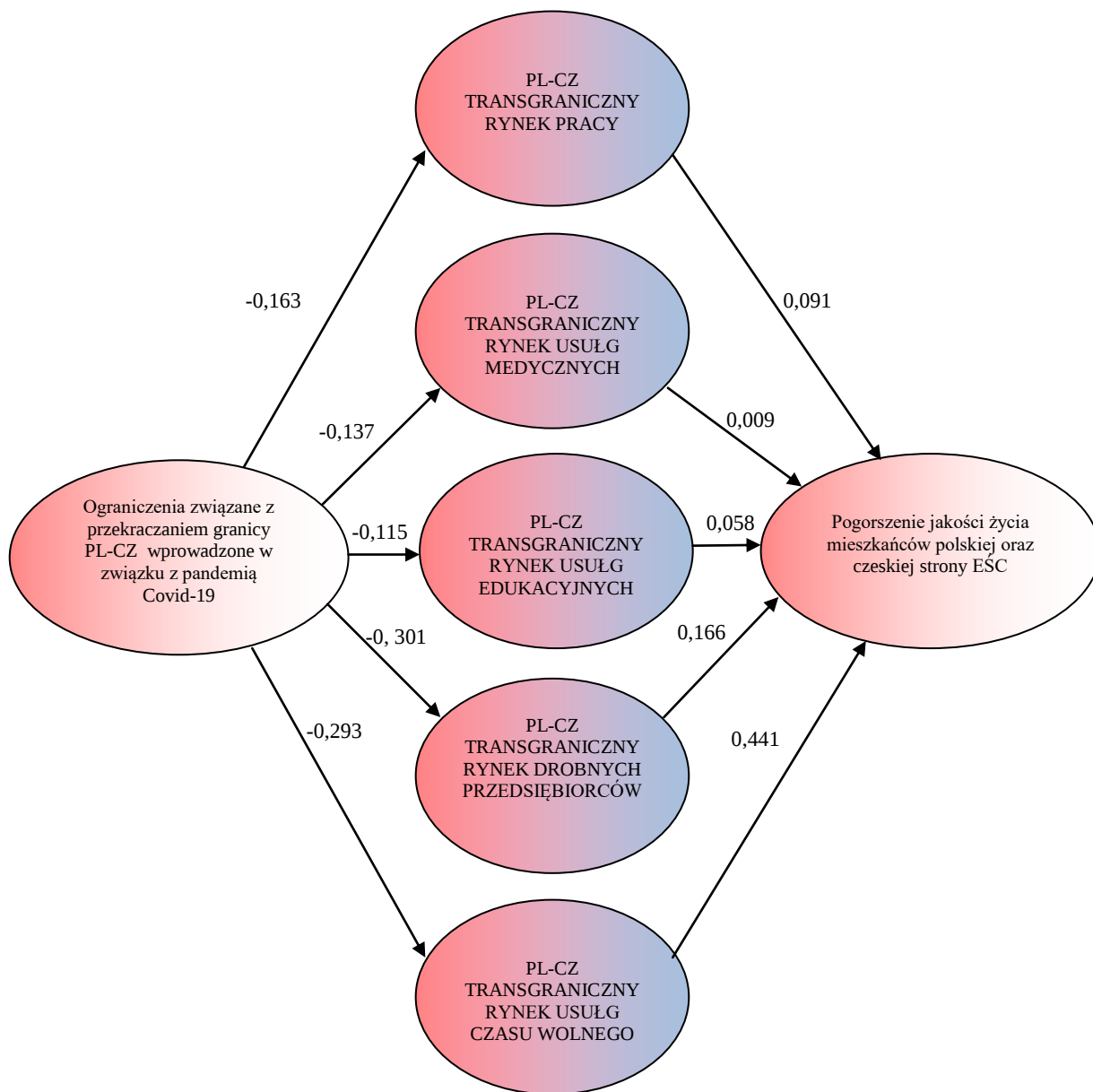
Ostatnim etapem weryfikacji konstruktu teoretycznego była ocena dobroci dopasowania modelu. Wyniki oceny dobroci dopasowania modelu 2 zaprezentowano w tabeli 26.

Tabela 26. Miary dopasowania modelu 2

Miary dopasowania		Wartość	Status
CMIN/df	Iloraz wskaźnika chi-kwadrat oraz liczby stopni swobody; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 5,0	2,791	akceptowalny
RMR	Pierwiastek średniego kwadratu reszt; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,1	0,069	akceptowalny
GFI	Indeks dobroci dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,911	akceptowalny
AGFI	Skorygowany indeks dobroci dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,893	akceptowalny
CFI	Względny indeks dopasowania; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: powyżej 0,9	0,974	akceptowalny
RMSEA	Pierwiastek błędu średniokwadratowego aproksymacji; akceptowalny poziom miary świadczący o dobrym dopasowaniu modelu: poniżej 0,08	0,042	akceptowalny

Źródło: Badania własne.

Wartości wszystkich miar zaprezentowanych w tabeli 26 świadczą o dobrym dopasowaniu modelu teoretycznego do danych empirycznych. Ostatecznie model we właściwy sposób implikuje rzeczywistą strukturę macierzy wariancji-kowariancji pomiędzy analizowanymi składowymi konstruktów.

Rysunek 8. Model hipotetyczno-dedukcyjny 2

(znak „-” umieszczony w nawiasie oznacza przewidywany negatywny jednokierunkowy wpływ wyodrębnionego komponentu natomiast znak „+” wpływ dodatni stymulujący)

Źródło: Badania własne.

Komentując ostatecznie wyniki z przeprowadzonej analizy SEM i odnosząc je do postawionych hipotez badawczych, stwierdzić należy, że wszystkie pięć hipotez badawczych zostało potwierdzonych, a tym samym:

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący)

wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS.

2.3. Analiza wyników badań jakościowych

Niejednokrotnie dla uchwycenia rzeczywistości rynkowej wskazane jest korzystanie w procesie badawczym z różnych podejść i metod³⁴, a także gromadzenie danych dotyczących obiektywnych faktów oraz subiektywnych opinii³⁵. Dlatego też, wnioskowanie na podstawie wyników badań ilościowych, w zgodzie z procedurą badań interpretacyjnych, poszerzono o analizę wyników badań jakościowych. Posłużono się w tym celu koncepcją

³⁴ Szerzej: G. Maciejewski, *Badania empiryczne w rozwiązywaniu problemów współczesnego zarządzania organizacjami*, [w:] *Od tradycji do współczesności. Współczesne kontynuacje dorobku Aleksandra Rotherta*, M. Lisiński i J. Dziędzióra (red.), Wydawnictwo AWSB, Dąbrowa Górnicza 2022, s. 29-42.

³⁵ K. Mazurek-Łopacińska, M. Sobocińska, *Triangulacja w badaniach jakościowych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 525, 2018, s.19.

triangulacji opartą na teorii N.K. Denzina, zgodnie z którą wyróżnia się cztery typy triangulacji³⁶:

- triangulację danych, występującą w sytuacji, w której stosowane są różne, niezależne źródła danych;
- triangulację metod badawczych, polegającą na łączeniu różnych metod i technik badawczych;
- triangulację badaczy, wiążącą się z wprowadzeniem do badań wielu obserwatorów, osób prowadzących wywiady i je interpretujących czy kontrolujących wyniki badań w celu zminimalizowania preferencji badaczy;
- triangulację teorii, pozwalającą na interpretowanie określonego zestawu danych przy użyciu wielu perspektyw teoretycznych oraz chroniącą badaczy przed nadmiernym przywiązywaniem się do określonych założeń i ignorowaniem innych wersji wyjaśnień badanych zjawisk i procesów.

W opisywanych badaniach wykorzystano trzy pierwsze z nich. Należy zauważyć, że triangulacja metod lokuje się w obszarze pluralizmu metodologicznego i jest wyrazem odejścia od fundamentalizmu metodologicznego, którego przedstawiciele uważają, iż nie można łączyć różnych metod badawczych³⁷.

Duży potencjał i znaczenie triangulacji, stosowanej w kompleksowy sposób w obrębie badań tak ilościowych, jak i jakościowych, wynikają z korzyści możliwych do osiągnięcia dzięki jej wykorzystywaniu. W szczególności dotyczy to możliwości podwyższenia jakości badań oraz szerszego i głębszego spojrzenia na badane kategorie, co w konsekwencji pozwala na zwiększenie rzetelności, trafności i ogólności uzyskiwanych wyników³⁸. Ponadto triangulacja służy sprawdzeniu wyników i zmniejsza ryzyko wystąpienia efektu metody kształtującej badany temat.

Przystępując do badań jakościowych postawiono następujące pytania badawcze:

- **P1:** Czy (i w jaki sposób) funkcjonowanie na obszarze EŚC-TS wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, czasu wolnego oraz drobnych przedsiębiorców) podnosi (poprawia) jakość życia mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu)?
- **P2:** W jakiej fazie rozwoju (po okresie pandemii Covid-19) znajdują się wyodrębnione

³⁶ N.K. Denzin, *The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods*, Routledge, New York, 2017, s. 297-313.

³⁷ K. Mazurek-Łopacińska, M. Sobocińska, *Triangulacja w badaniach jakościowych*, op. cit., s.17.

³⁸ G. Maciejewski, *O jakości w badaniach jakościowych* [w:] Red. H. Buk, C. M. Olszak, M. Równińska, E. Ziemia, *Tendencje w ekonomii i finansach. Konteksty teoretyczne i rozwiązania praktyczne*, UE w Katowicach, Katowice 2013, s. 90-100.

transgraniczne rynki (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego) na obszarze EŚC-TS?

Próba odpowiedzi na tak postawione pytania są wyniki badań jakościowych, które zaprezentowane zostały w punktach 2.3.1 oraz 2.3.2 pracy. Materiał jakościowy pozyskano w wyniku przeprowadzonych indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) oraz badań fokusowych (FGI). Dodatkowo, dane jakościowe skonfrontowane zostały z subiektywnymi opiniami mieszkańców EŚC-TS, którzy wzięli udział w badaniach ankietowych (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu). Opinie te omówiono w punkcie 2.3.3.

2.3.1. Oceny funkcjonowania wyodrębnionych transgranicznych rynków w warunkach pandemii Covid-19 i ich znaczenia dla poprawy jakości życia mieszkańców EŚC-TS

Rynek pracy

Otwarta granica umożliwia swobodne przemieszczanie się i podejmowanie pracy po obydwóch stronach granicy. W opinii ekspertów biorących udział w badaniach jakościowych obserwuje się jednak stosunkowo małą liczbę ofert pracy po obu stronach, w szczególności po stronie czeskiej, gdzie są to zazwyczaj oferty pracy w produkcji, pracy zmianowej, itp., co powoduje stosunkowo niskie zainteresowanie tymi ofertami. Istotnym natomiast aspektem wpływającym na transgraniczną aktywność na rynku pracy jest stosunek złotówki do korony czeskiej. Bariera językowa w odniesieniu do rynku pracy, ekspertom nie wydaje się szczególnie duża, nie mniej jednak istnieje. Na terenach przygranicznych poziom wzajemnego zrozumienia, w prostym języku codziennym, jest zadawalający, pożądanym jest jednak jego wzrost, poprzez udział w kursach językowych, których podaż wzrasta, nie mniej jednak przez lata była na niskim poziomie. W szczególności ważne jest zwiększenie liczby ofert kursów języka czeskiego, biznesowego.

Na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy, wpływ mają również kwestie formalno-prawne, to jest występowanie problemów w załatwianiu w Czechach wszelkich niezbędnych pozwoleń, karty zdrowia, spraw podatkowych, itp. Ponadto na uwagę zasługuje fakt istotnych różnic w sferze zarządzania rynkiem pracy w obydwóch krajach, gdzie w Czechach jest system scentralizowany, natomiast w Polsce jest on bardziej skoncentrowany na działaniach poszczególnych powiatów. Powoduje to określone perturbacje komunikacyjne, np. w momencie zmiany osób zarządzających sferą rynku pracy w Czechach. Dodatkowo barierą, którą należałoby usunąć jest brak platformy swobodnej wymiany informacji o ofertach pracy między Polską a Republiką Czeską. Wymiana ta, zdaniem ekspertów, powinna

być realizowana za pomocą systemu EURES. Dla Polaków szukających pracy na terenie Czech lepszym rozwiązaniem jest korzystanie z agencji pośrednictwa pracy, które przejmują na siebie ciężar załatwiania spraw formalnych. Przepływ osób zatrudnianych po czeskiej stronie ma też niejednokrotnie charakter nieprzygraniczny, ponieważ część z tych osób zatrudnianych jest w bardziej odległych od granicy terenach Republiki Czeskiej (np. branża informatyczna – Praga), albo praca ta wykonywana jest zdalnie na rzecz czeskiego pracodawcy.

Odrębną kwestią, która wzbogaca i intensyfikuje w pewien sposób ruch transgraniczny w odniesieniu do rynku pracy, jest realizacja licznych projektów aktywizujących osoby będące w trudnej sytuacji na rynku pracy (osoby długotrwale bezrobotne, z niepełnosprawnościami, osoby opuszczające zakłady karne), które po przekwalifikowaniu zawodowym (kursy, szkolenia), chętne zwracają się ku czeskiemu rynkowi pracy.

W opinii ekspertów, w czasie pandemii COVID-19 istotny wpływ na transgraniczny rynek pracy miały różnice we wprowadzonych obostrzeniach i wymaganiach w tym zakresie, które zostały wprowadzone przez obydwa państwa. Występowały dość dynamicznie zmieniające się sytuacje dotyczące wykonywania testów (np. w różnych godzinach i czasie ich honorowania w obydwóch krajach), możliwości przekraczania granicy w celach zawodowych, itd., co powodowało bardzo duże perturbacje na rynku pracy i niezadowolenie zarówno ze strony pracowników, jak i pracodawców. Niezadowolenie z wprowadzonych obostrzeń, zakazów, itd. wiązało się również ze sferą poza zawodową, ponieważ pozbawiły one obywateli obydwóch krajów, szczególnie zamieszkujących jedną aglomerację miejską, jaką jest np. Cieszyn, możliwości spędzania wolnego czasu, tak jak do tej pory to praktykowali, np. w gronie znajomych po drugiej stronie granicy.

Eksperci zgodnie podkreślili, że władze centralne, wprowadzając określone regulacje prawne w okresie pandemii, nie brały pod uwagę specyficznych potrzeb regionów przygranicznych, w kontekście przemieszczania się pracowników, choć z drugiej strony nagłość wystąpienia tego zjawiska, jego bezprecedensowy charakter, niewiedza epidemiologiczna w początkowym okresie pandemii, w pewnym sensie usprawiedliwiają te działania.

Co do skuteczności i adekwatności obostrzeń i ograniczeń wprowadzonych przez władze centralne, ekspertom trudno było tę kwestię ocenić. Na pewno przynajmniej niektóre z nich należy uznać za nieadekwatne i zbyt „na wyrost”, np. zakaz wchodzenia do lasu.

Pandemia spowodowała wzrost pozytywnych relacji międzyludzkich. Około dwóch lat izolacji spowodowało efekt „tęsknoty” osób mieszkających na terenach przygranicznych za możliwością przejścia na drugą stronę granicy, skorzystania z atrakcji tam oferowanych, bazy gastronomicznej, itd. (szczególnie w bardzo blisko położonych nad granicą miejscowościach). Duży napływ obywateli Czech do Polski spowodowany tzw. „turystyką zakupową”, w niektórych sytuacjach zaczął budzić lekką niechęć Polaków do tego zjawiska, warto natomiast zauważyć, że swego czasu kierunek „turystyk zakupowej” był odwrotny. Z kolei duży wzrost klientów ze strony czeskiej stymulująco wpływa na polski rynek pracy.

Zdaniem ekspertów, w przypadku wystąpienia pandemii czy epidemii w przyszłości wydaje się, że na rynku pracy, ale również ogólnie, w kontekście ogólnospołecznym, najwięcej – w skali lokalnej – mogą zrobić organizacje pozarządowe. W przypadku pandemii COVID-19 należy uznać, że działania te były niewystarczające. Mogły być bardziej liczne i efektywniejsze. Tego typu organizacje mają większe możliwości niesienia pomocy i wypracowywania pewnych lokalnych rozwiązań, niż samorządy czy biznes. Prowadzenie lokalnych działań w takiej sytuacji kryzysowej jak pandemia, musi jednak być centralnie uregulowane na mocy przepisów prawnych wprowadzających w ogóle możliwość ich podjęcia, choć z drugiej strony, w sytuacji tak kryzysowej jak pandemia, uwolnienie pewnych decyzji i przekazanie ich do rąk władz czy organizacji lokalnych budzi pewne kontrowersje. Możliwym rozwiązaniem byłoby jednak na przykład utworzenie transgranicznych centrów zarządzania kryzysowego.

Wątpliwa jest natomiast, możliwość formalnego wprowadzenia specjalnego statusu mieszkańca rejonu przygranicznego i nadanie takiej osobie specjalnych uprawnień, np. w przekraczaniu granicy, ponieważ wprowadziłoby to legislacyjne uprzywilejowanie jakiejś grupy społecznej. Zdaniem uczestników badania, należałoby bardzo precyzyjnie i obustronnie, jednakowo dla każdego z państw, ustalić „parametry” takiego statusu. Natomiast z praktycznego punktu widzenia takie regulacje znacznie ułatwiłyby codzienne życie mieszkańców rejonów przygranicznych, w szczególności na rynku pracy, gdzie możliwość przemieszczania się przez granicę w celach zawodowych jest najbardziej istotną spośród wszystkich obszarów życia społecznego i rodzinnego.

Rynek usług medycznych

Wsluchając się w głosy ekspertów biorących udział w badaniu należy stwierdzić, że w okresie przed pandemią COVID, można było mówić o tzw. „turystyce medycznej” ze strony polskiej do czeskiej, w ramach której polscy obywatele korzystali z zabiegów

ortopedycznych, operacji okulistycznych, itp. skracając w ten sposób czas oczekiwania na usługę medyczną w Polsce. Aktualnie zjawisko to jest już jednak zminimalizowane.

Istotna jest również bariera językowa w sferze zdrowia i medycyny. Konieczna jest zdecydowana poprawa w zakresie edukacji językowej mieszkańców Polski i Czech w obszarze wyższego stopnia opanowania umiejętności posługiwania się językiem sąsiadów. O ile, Polacy i Czesi mieszkający na terenach przygranicznych potrafią się porozumieć między sobą, o tyle jest to umiejętność jedynie podstawowa i dotyczy bardzo prostego języka codziennego (głównie w sferze handlu). Korzystanie z usług medycznych po drugiej strony granicy, wiąże się z koniecznością operowania pojęciami medycznymi (np. zwłaszcza w sferze psychiatrii) i wszędzie tam, gdzie postawienie prawidłowej diagnozy przez lekarza wymaga dokładnego, werbalnego wywiadu, a nie sprowadza się tylko do czysto „technicznego” badania, prawidłowość tej diagnozy mogłaby być wątpliwa. Eksperci podkreślali, że w tym celu były, są i zapewne będą prowadzone transgraniczne działania organizowane przez fundacje, stowarzyszenia i inne organizacje pozarządowe, w szczególności we wzajemnej edukacji i pracy wolontaryjnej. Były, są i zapewne także będą realizowane różnego rodzaju projekty transgraniczne, w tym współfinansowane z funduszy Unii Europejskiej, które zacieśniają więzy transgraniczne obywateli Polski i Czech, przy czym dotyczą one raczej aspektów „miękkich” (informacja, edukacja, współpraca NGO – sów), niż sfery stricte medycznej.

Duży stopień niezadowolenia polskich obywateli EŚC-TS związany z wprowadzonymi przez władze centralne obostrzeniami związanymi z pandemią COVID-19 nie odbiega zbyt bardzo od stopnia tego niezadowolenia obywateli zamieszkujących pozostałe regiony kraju. W podobnym duchu wypowiadali się i czescy eksperci. Ma to oczywiście związek z dużymi ograniczeniami swobody poruszania się (w tym przekraczania granicy), brak możliwości korzystania z niektórych usług, trudności przedsiębiorców w utrzymaniu firm, itp. Co do oceny, czy przedmiotowe ograniczenia były właściwe i skuteczne, to należy zauważyć, że ww. analiza jest dokonywana post factum, czyli w momencie, gdy przebieg pandemii i jej skutki w okresie jej największego nasilenia są już znane, natomiast w owym czasie największego nasilenia, działania były podejmowane doraźnie, w oparciu o dane statystyczne zachorowań, wtedy gdy niewiedza na temat samego wirusa, możliwości jego rozprzestrzeniania, opracowania skutecznej szczepionki, itd., była bardzo duża. Z perspektywy czasu można uznać działania władz centralnych jako optymalne i dotyczące mieszkańców EŚC-TS w takim samym stopniu jak pozostałych mieszkańców kraju, ponieważ władze lokalne nie miały prawnych możliwości wprowadzania odmiennych

rozwiązań. Należy ponadto zauważyć, że obostrzenia związane z pandemią, wpłynęły jednak na aktywność transgraniczną Polaków mieszkających na terenach przygranicznych, a w szczególności aktywność ta dotknęła osoby mieszkające w Polsce, a pracujące po czeskiej stronie, ponieważ w miejsce codziennych dojazdów do pracy i przekraczania w tym celu granicy, niejednokrotnie te osoby musiały zdecydować się na stałe zakwaterowania w Czechach.

W przypadku powtórzenia się podobnej sytuacji wyjątkowej (pandemii) trudno raczej przewidywać, że schemat działań będzie inny, to znaczy, że np. lokalne władze samorządowe, instytucje ochrony zdrowia, itd. będą miały większe uprawnienia do stanowienia prawa, kierowania lokalnie poszczególnymi działaniami o charakterze formalno-prawnym w zakresie obostrzeń, itd., choć celowe może byłoby wprowadzenie takich uelastyczeń na poziomie gmin. Na tym samym natomiast poziomie aktywności byłby zapewne w przyszłości działania podejmowane „oddolnie” przez organizacje pozarządowe wspierające mieszkańców. W sferze ochrony zdrowia, nadawanie specjalnych praw wszystkim mieszkańcom obszaru transgranicznego (np. w korzystaniu z pełni praw przy przekraczaniu czasowo zamkniętej granicy) wydaje się niemożliwe z punktu widzenia prawa, ale także niecelowe z punktu widzenia walki z pandemią, ponieważ wzmacniałoby to jednak efekt rozprzestrzeniania się patogenu. Tego typu pozwolenia czy zwolnienie z niektórych obostrzeń, musi opierać się na szczegółowej analizie jednostkowych przypadków.

Rynek usług edukacyjnych

Analizując wypowiedzi uczestników badań fokusowych, daje się zauważyć, że strona polska w obszarze edukacji „patrzy z zazdrością” na stronę czeską, gdyż w Czechach jest dużo większa stabilizacja jeśli chodzi o prawne przepisy w obszarze edukacji. W Polsce jest bardzo duża zmienność przepisów – reformy edukacji, ciągłe zmiany. Czesi mają bardziej uporządkowane przepisy, które rzadziej się zmieniają. Eksperci zauważają jednak symptomy współpracy szkół z Polski z przedsiębiorstwami w Czechach, które przyjmują polskich uczniów na praktyki zawodowe w zawodach, których w Polsce młodzież chętnie się uczy, a brakuje takich profesji w Czechach (np. elektryk, mechanik, mechatronik, ale i barber). Podejmowane są próby realizacji wspólnych projektów unijnych o charakterze edukacyjnym (również dla kadry nauczycielskiej).

Eksperci byli zgodni, że pandemia COVID utrudniła poruszanie się i przekraczanie granic, a dodatkowo doszły do tego różne obostrzenia po obydwu stronach granicy – rząd każdego kraju wprowadzał odmienne procedury. Polskim ekspertom trudno było ocenić czy

obostrzenia wprowadzone w czasie pandemii COVID-19 były skuteczne czy nie: „*Ta ocena z perspektywy czasu jest zgoła inna niż w trakcie trwania pandemii. Nikt nie wie jaka była skala zachorowań, jaka śmiertelność, gdyby żadnych obostrzeń nie wprowadzono*”. Z kolei eksperci czescy byli zdania, że „*tak – środki były skuteczne i odpowiednie, zapobiegając dalszemu rozprzestrzenianiu się pandemii*”.

Dla rynku edukacji pandemia miała ogromny wpływ, szczególnie w zakresie wprowadzenia zdalnego nauczania. Wypracowano dużo rozwiązań i mechanizmów, które teraz, gdyby nastąpiła kolejna epidemia, można w zasadzie od zaraz ponownie zaimplementować (zwłaszcza w obszarze IT). Z drugiej strony występuje duża potrzeba odbudowy więzi między uczniami, czy między uczniami i nauczycielami, co zostało zaprzepaszczone przez zdalne nauczanie i „*zamknięcie uczniów w domach*”.

Rynek usług czasu wolnego (turystyka, rekreacja, kultura)

W obszarze szeroko rozumianego rynku usług zagospodarowujących czas wolny (w tym zwłaszcza turystyki, rekreacji i kultury) można przyjąć, że liczba osób przekraczających granicę w ww. celach jest stosunkowo duża, przy czym należy rozdzielić przedmiotową kwestię na dwa obszary. Pierwszy z nich to tzw. „turystyka zakupowa”, gdzie aktualnie obserwowany jest bardzo duży wzrost liczby obywateli Republiki Czeskiej, robiących zakupy po polskiej stronie. Jest to oczywiście związane z kwestią ekonomiczną, ponieważ aktualnie ceny towarów w Polsce są dla Czechów atrakcyjne, na co wpływ ma również kurs wymiany walut. Nie tak dawno, sytuacja miała trend odwrotny: Polacy bardzo chętnie przekraczali granicę polsko-czeską, w celu zaopatrywania się w towary po czeskiej stronie.

W sferze turystyki i rekreacji rozumianej w klasyczny sposób, należy stwierdzić, że polscy obywatele częściej korzystają z ofert po czeskiej stronie, począwszy od aktywności fizycznej na świeżym powietrzu (spacery, jazda na rowerze), po wyjazdy na różnego rodzaju imprezy, głównie sportowe. Należy natomiast stwierdzić, że oferta różnego rodzaju imprez, zwłaszcza kulturalnych jest zdecydowanie bogatsza po stronie polskiej. Przykładowo, po polskiej stronie są organizowane pokazy filmowe w ramach kin plenerowych. Na szczególną uwagę zasługuje fakt braku koordynacji organizacji imprez, które w ramach współpracy transgranicznej organizowane są po obydwóch stronach granicy, w tym samym czasie, przykładowo: Święto Trzech Braci. Prowadzi to do sytuacji, w której nie występuje ruch transgraniczny mieszkańców obu krajów, z tego względu, że np. koncert muzyczny z udziałem gwiazd jest organizowany po polskiej i czeskiej stronie dokładnie w tym samym

terminie. Jest to w chwili obecnej istotna bariera w intensyfikacji ruchu transgranicznego w ww. celach, ale z kolei stwarza to możliwość dość łatwej jej likwidacji, przy podjęciu stosunkowo prostych działań w tym zakresie, na poziomie lokalnym.

Istotną w pewnym zakresie jest też bariera językowa, objawiającą się brakiem możliwości udziału mieszkańców danego kraju w wydarzeniach różnego rodzaju organizowanych w kraju sąsiednim, które wymagają znajomości obcego języka na poziomie większym niż zupełnie podstawowym (np. udział w seansach filmowych).

Na uwagę zasługuje ponadto fakt istnienia jednak dużych różnic kulturowych między mieszkańcami obu krajów. Obywatele Czech są osobami mniej chętnie korzystającymi z ofert po stronie polskiej, a odwiedzając nasz kraj w celach typowo wypoczynkowych i zamieszkując czasowo np. w polskim hotelu czy pensjonacie korzystają raczej z wewnętrznych atrakcji danego obiektu, nie korzystając natomiast z możliwości zwiedzenia obiektów czy atrakcji turystycznych w pobliskiej okolicy. Stwierdzono wprost, że obywatele Czech reprezentują w uproszczeniu mówiąc „brytyjski” typ kultury, nie mając potrzeby korzystania ze zróżnicowanych bodźców w odniesieniu do zagospodarowania czasu wolnego. Po obydwóch stronach granicy istnieje w społeczeństwie jeszcze wiele stereotypów na temat mieszkańców sąsiedniego kraju. Wyjątkiem jest Zaolzie, gdzie polsko-czeskie społeczeństwo jest zintegrowane z racji zamieszkiwania na tym terenie wielu polsko-czeskich rodzin.

W obszarze turystyki (nawet tej „handlowej”) i rekreacji negatywny wpływ na wielkość ruchu transgranicznego ma brak dwujęzycznych tablic informacyjnych, przewodników, czy nawet prozaicznie: menu w restauracjach. Nawet punkty informacji turystycznej dysponują zazwyczaj materiałami drukowanymi tylko w języku danego kraju. Cytat z wypowiedzi polskiego eksperta: *„my jako Polacy tutaj mieszkający nie wiemy, jakie atrakcje turystyczne są po stronie czeskiej”*. Powyższe powoduje, że bardzo istotnym przedsięwzięciem byłoby stworzenie obszernego, internetowego, dwujęzycznego portalu, który gromadziłby bardzo konkretne informacje na temat aktualnych imprez dostępnych dla mieszkańców obydwóch krajów (imprezy kulturalne, wydarzenia sportowe, opis miejsc atrakcyjnych do zwiedzenia, tras rowerowych, tras biegowych, możliwości skorzystania z komunikacji publicznej do danych lokalizacji, itp.). Jest to kolejny sposób na zmniejszenie bariery związanej z brakiem rzetelnych informacji dostępnych dla mieszkańców terenów przygranicznych, a utworzenie takiej bazy informacyjnej byłoby szansą na zwiększenie polsko-czeskiej współpracy transgranicznej. Podobne głosy słyhać było wśród czeskich ekspertów: *„Turyści nie są świadomi darmowego przekraczania granicy, brakuje produktów, które oferowałyby pakiety razem. Turyści nie wiedzą też o miejscach i obiektach, które można*

zwiedzać. Z drugiej strony przygotowywane są pakiety i produkty turystyczne, aby strona czesko -polska wiedziała co, kiedy i gdzie zwiedzać. Rozpoczęły się również przygotowania skansenu na Borce w Trzyńcu od strony polskiej. Przygotowanie wspólnej promocji”.

„Potrzebna jest lepsza współpraca między różnymi podmiotami Republiki Czeskiej, a także strony internetowe w różnych językach. Mało informacji wśród turystów o ofercie produktów z Czech. Potrzebujemy więcej reklamy, promocji, informowania turystów o ofercie imprez, produktów z Czech. Ruch transgraniczny to 2/3 ze względów ekonomicznych (turystyka zakupowa), 1/3 na zwiedzanie zabytków i wydarzeń w Republice Czeskiej. Potencjał leży w poprawie bieżącej świadomości, który byłby sponsorowany przez wybraną organizację Republiki Czeskiej (...)”.

Szansa na rozwój rynku usług turystycznych jest bardzo duża. W regionie istnieje ogromny potencjał w tym zakresie, na co wskazywał jeden z czeskich ekspertów: *„Ludzie chcą gdzieś wyjechać, poznać się. Chęć podróżowania jest. Ludzie będą chcieli podróżować, jeśli otrzymają odpowiednie informacje. Dopiero okaże się, czy ludzie będą mieli fundusze na podróże. Ogromny spadek sprzedaży nawet w restauracjach wyższej kategorii. Pytanie brzmi, czy jest to problem długoterminowy, czy tylko krótkoterminowy (...)”.*

Współpraca transgraniczna i ruch transgraniczny w obszarze turystyki może ulec zacieśnieniu i zwiększeniu również poprzez wprowadzenie lekcji języka czeskiego do polskich szkół i vice versa (jako język do ewentualnego wyboru) i zlikwidowanie uciążliwych barier formalnych (przepisy dotyczące organizacji wycieczek szkolnych, transportu, itp.).

W okresie pandemii COVID-19 największe niezadowolenie mieszkańców obszaru granicznego wzbudziło zamknięcie granicy, ale także różne w czasie etapy wprowadzania poszczególnych obostrzeń i różny jej zakres w obydwóch państwach. Powodowało to liczne perturbacje osobiste dla mieszkańców obydwóch stron, może nie tyle w sferze turystyki i rekreacji, co w sferze zawodowej i życia osobistego (rezygnacje obywateli polskich z pracy po czeskiej stronie lub długoterminowa rozłąka z rodziną z powodu podjęcia decyzji o czasowym zamieszkaniu za granicą). Z punktu widzenia turystyki i rekreacji jako dość absurdalny można uznać zakaz wchodzenia do lasów. Trudno jest natomiast stwierdzić – osobom zajmujących się obszarem turystyki i rekreacji – czy obostrzenia i restrykcje wprowadzone przez władze centralne były skuteczne, efektywne, itd. W opinii ekspertów z polski będzie to można ocenić raczej dopiero w dłuższej perspektywie czasu lub w przypadku pojawienia się kolejnych pandemii / epidemii. Z kolei czescy eksperci byli bardziej zdecydowani w swych sądach, wskazując, że wiele czynności było zbędnych. Ich zdaniem, teraz konieczny jest czas by wszystko wróciło do czasu z przed pandemii. Pojawiają

się jednak i nowe trudności, jak choćby te wywołane wojną w Ukrainie: „Obecnie musimy liczyć się z innymi czynnikami – wojną na Ukrainie, kryzysem energetycznym, działaniami strony polskiej. Rząd nie potrafi wyjaśnić wybranych problemów. Ludzie boją się tego, co będzie, nie mają pieniędzy na nocleg, wyżywienie, na wybrane atrakcje (...). Wpływ trzech lat covidu, ukraińskiego kryzysu odbił się szczególnie na małych restauracjach. Konieczne jest przyciągnięcie większej liczby turystów, przynajmniej na krótkie pobyty”.

Istotnym aspektem dla mieszkańców polskiej strony był, w czasie pandemii, znaczący brak informacji na temat np. wymogów stawianych przez czeską stronę w odniesieniu do aprobowanego typu sprzętu ochronnego, honorowanych szczepień, itp., w sytuacji, gdy dana osoba mogła na podstawie odrębnych zezwoleń przekraczać granicę lub w czasie, gdy obostrzenia zostały już złagodzone.

Pandemia wpłynęła na polsko-czeski rynek turystyczno-rekreacyjny, również w ten sposób, że blisko dwa lata izolacji obydwóch narodów, spowodowało trwałe zmiany pewnych nawyków, które część osób miała przed pandemią, i tu kolejny cytat eksperta z Polski: „ (...) przestaje już nam być potrzebne to, żeby się udać po coś na drugą stronę (...)”.

W przypadku wystąpienia takiej sytuacji jak pandemia, społeczność lokalna oraz organy, instytucje i inne lokalne organizacje nie mają w zasadzie możliwości prowadzenia jakichkolwiek własnych działań, będąc zmuszonym do stosowania się do rozporządzeń i stosowania prawa ogólnokrajowego. W opinii ekspertów, można natomiast stosować pewnego rodzaju „naciski” na posłów, senatorów, pisać apele, organizować manifestacje, tak aby zostały na szczeblu centralnym zauważone potrzeby mieszkańców terenów przygranicznych.

Ekspertom trudno było jednoznacznie stwierdzić, czy w przypadku pandemii nadanie specjalnych uprawnień „mieszkańca terenu przygranicznego”, pozwalających np. na bardziej swobodne przekraczanie granicy jest dobrym czy złym rozwiązaniem. Z jednej strony formalnie można by takie uprawnienia nadać na mocy ustawy czy rozporządzenia i to w pewien sposób ułatwiłoby codzienne życie mieszkańców (zwłaszcza pracujących po drugiej stronie granicy), z drugiej zaś strony można by mówić o pewnego rodzaju dyskryminacji pozostałych obywateli oraz o jednak większej możliwości rozprzestrzeniania się patogenu.

Rynek drobnych przedsiębiorców / samorządy

Samorządy, obdarzone odpowiednimi kompetencjami, z pewnością mogłyby pełnić rolę kreatora rynku drobnych przedsiębiorców działających na rynku towarów i usług

konsumpcyjnych. Uczestnicy wywiadu zgodnie stwierdzili jednak, że w obszarze współpracy samorządów mają w pewnym sensie ograniczone pole działania, gdyż jako instytucje publiczne, zobligowani są do prowadzenia działań, które wymuszają na nich regulacje prawne (ustawy, rozporządzenia) w obydwu krajach.

Największy obszar współpracy wynika ze wspólnej realizacji projektów unijnych o charakterze transgranicznym. Fundusze unijne poniekąd stymulują tę współpracę i są swoistym motorem wspólnych przedsięwzięć. Rzadziej pojawia się oddolny pomysł na wspólne działania i szuka się pod te działania dostępnych funduszy.

Uczestnicy zauważyli również, że część zadań własnych gminy realizowanych ze środków własnych, poza dofinansowaniem unijnym, powinna być realizowana wspólnie – w porozumieniu między Cieszynem i Czeskim Cieszynem.

Bardzo często w trakcie rozmowy pojawiały się również dygresje wskazujące, że Cieszyn jest jeden, a ten jego podział na dwie części przez rzekę Olzę jest nieco sztuczny. Dlatego tym bardziej współpraca powinna była zacieśniona.

Jako przykład dobrych praktyk współpracy na rynku drobnych przedsiębiorstw, eksperci wskazali organizowane wspólnie przez samorządy i przedsiębiorstwa Święto Trzech Braci, które jest organizowane po obydwu stronach granicy. Zwrócili przy tym jednak uwagę, że znaczącej poprawy wymaga komunikacja i sposób koordynowania działań, aby np. w tym samym czasie po obydwu stronach granicy nie odbywały się bardzo podobne imprezy, co uniemożliwia uczestniczenie w nich większej liczby osób i nie sprzyja ruchowi transgranicznemu. Wśród ekspertów pojawiły się nawet głosy, że istnieją dwa Święta Trzech Braci.

Jako inny, dobry przykład współpracy podano realizację skate parku z funduszy unijnych. Czeski Cieszyn posiada skate park dla zaawansowanych, a zatem w Cieszynie miał powstać skate park dla początkujących, aby nie dublować tych samych rozwiązań na jednym obszarze i zachęcić do odwiedzania obydwu miejsc przez mieszkańców tak z polskiej, jak i z czeskiej strony miasta.

W opinii ekspertów, dobrym przykładem inwestycji i współpracy jest realizacja tych działań, które nie są obecne po drugiej stronie granicy, np. organizacja zajęć z designu dla młodzieży po stronie polskiej, w których może uczestniczyć młodzież czeska, która nie ma takiej oferty u siebie.

Wskazano jednak również szereg działań, które powinny być lepiej koordynowane i powinny uwzględniać uwarunkowania obydwu krajów, np. tworzone strategie dotyczące

ochrony środowiska – po stronie polskiej istnieją zupełnie inne regulacje niż w Czechach. Podobnie wygląda sytuacja dotycząca polityki dotyczącej uchodźców.

Liczne bariery występowały również w dobie Covidu, szczególnie te związane z zamknięciem granic. W trakcie badania pojawiła się również opinia, że *„Covid zmusił nas do spotkań on-line i przyzwyczailiśmy się do tego, a dużo lepszym rozwiązaniem jest spotykanie się face-to-face, bo to buduje relacje i to pozwala na lepszą organizację i realizację wspólnych przedsięwzięć”*.

Dokonując krótkiego podsumowania przeanalizowanego materiału należy stwierdzić, że nie można w pełni odpowiedzieć na postawione pytanie P1. Funkcjonujące na obszarze EŚC-TS transgraniczne rynki pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, czasu wolnego oraz drobnych przedsiębiorców bez wątpienia podnoszą jakość życia mieszkańców EŚC-TS, jednak na podstawie uzyskanych wyników trudno jest precyzyjnie określić jak duże znaczenie mają wyodrębnione rynki dla mieszkańców EŚC-TS z jego polskiej i czeskiej strony.

Wyniki badań jakościowych (FGI, IDI) potwierdzają wnioski wyciągnięte na podstawie badań ilościowych, przedstawionych w punkcie 2.2 niniejszego raportu. Idea euroregionów niesie za sobą ogromny potencjał, który poprawia i z całą pewnością może jeszcze bardziej przyczyniać się do poprawy jakości życia mieszkańców EŚC-TS jeśli zostanie on w pełni uruchomiony. Postulat ten widoczny jest w niemal każdej z wypowiedzi ekspertów zaproszonych do wzięcia udziału w badaniach (tak z polskiej, jak i z czeskiej strony). Należy jednak pamiętać, że EŚC-TS dysponuje bardzo ograniczonymi możliwościami i narzędziami, dlatego też nie można całej odpowiedzialności za rozwój wyodrębnionych transgranicznych rynków przerzucać z samorządów, organizacji non profit czy innych podmiotów takich jak np. urzędy pracy na władze euroregionu.

Wspólną barierą dla wszystkich wyodrębnionych rynków jest bariera językowa. Mimo, że mieszkańcy regionu potrafią się porozumieć ze sobą w codziennych, drobnych sprawach (np. zakupowych), w przypadku chęci skorzystania ze specjalistycznych usług (np. medycznych, edukacyjnych czy zagospodarowujących czas wolny) napotykają już na duże trudności. Język, ale i też sama komunikacja, polegająca na dwustronnym przepływie informacji stanowi problem na takich rynkach jak rynek usług turystycznych, rynek pracy czy rynek drobnych przedsiębiorców. Duży problem stanowią bariery administracyjne i formalne widoczne szczególnie na rynku pracy, rynku usług medycznych czy edukacyjnych.

W likwidację zidentyfikowanych barier powinny zaangażować się wszystkie zainteresowane strony, na co zwraca uwagę w swojej wypowiedzi jeden z czeskich ekspertów: *„Ważne jest, aby rządy lepiej komunikowały się z obywatelami i wyjaśniały*

powody swoich działań. Wspieranie małych przedsiębiorstw i innowacji może pomóc w pokonywaniu wyzwań gospodarczych. Konieczne jest również wyciągnięcie wniosków z kryzysu i przygotowanie się na przyszłe wyzwania. Odbudowa relacji czesko-polskich i odbudowa gospodarki wymaga wspólnego wysiłku i wsparcia ze strony obywateli, rządów i władz euroregionów”. Kluczową rolę mogą tu zacząć pełnić właśnie władze Euroregionu, stając się platformą spotkań, integracji działań, a przede wszystkim komunikacji między wszystkimi interesariuszami.

2.3.2. Diagnoza faz rozwoju wyodrębnionych transgranicznych rynków na obszarze EŚC-TS po okresie pandemii Covid-19

Rynek pracy

Zdaniem uczestników badań fokusowych, transgraniczny rynek pracy na obszarze EŚC-TS wchodzi w etap wzrostu.

Istotna różnica występuje w odniesieniu do przedsiębiorstw społecznych, gdzie w Polsce są konkretne uregulowania prawne dotyczące tego typu pracodawców, natomiast w Czechach takich regulacji nie ma. Natomiast w Republice Czeskiej takie przedsiębiorstwa powstały w ramach oddolnych inicjatyw i są to zazwyczaj duże przedsiębiorstwa. Polski model jest rozdrobniony (duża liczba przedsiębiorstw, ale zatrudniających od kilku do kilkunastu osób).

Możliwości rozwoju transgranicznego rynku pracy należy upatrywać w zmianach, które występują w obszarze edukacji, gdzie coraz więcej polskich szkół podejmuje współpracę ze szkołami czeskimi, organizując na terenie Republiki Czeskiej praktyki zawodowe (np. klasy patronackie Huty Trzyniec – możliwość znalezienia tam zatrudnienia przez absolwentów polskich szkół). Dalszy wzrost transgranicznego rynku pracy, a jednocześnie likwidowanie barier w tym obszarze, może też nastąpić poprzez wprowadzenie, po obydwóch stronach granicy, lekcji języka kraju sąsiadującego do szkół, co już po części się dzieje.

W odniesieniu do rozwoju rynku pracy należy jeszcze odnotować barierę w postaci różnej mentalności Czechów i Polaków, choć w tym obszarze odnotowuje się poprawę sytuacji i dystans z tym związany jest coraz mniejszy. Obserwuje się ponadto zjawisko braku kontynuacji realizacji działań, założeń i koncepcji wypracowanych w ramach realizacji wspólnych, transgranicznych projektów finansowanych z różnych źródeł, głównie

pochodzących z funduszy Unii Europejskiej. Po zakończeniu realizacji tych projektów, współpraca często słabnie.

Jednak, zdaniem ekspertów, najistotniejszą kwestią związaną z możliwością dalszego rozwoju polsko-czeskiego transgranicznego rynku pracy wydaje się być likwidacja różnic systemowych, formalno-prawnych i zrównanie tych przepisów po obydwóch stronach, w celu ułatwienia przepływu informacji, ofert pracy i praktycznej możliwości podjęcia pracy za granicą.

W opinii ekspertów, pandemia nie wprowadziła trwałych, negatywnych zmian w funkcjonowaniu rynku pracy. Przeciwnie, dzięki obserwowanemu wzrostowi popytu na towary i usługi konsumpcyjne nastąpił również wzrost rynku zatrudnienia.

Rynek usług medycznych

Jak już wcześniej wspomniano, zdaniem ekspertów, na dzień dzisiejszy należy przyjąć, że transgraniczny rynek ochrony zdrowia w EŚC-TS znajduje się w początkowej fazie rozwoju. Przyczyną tego stanu rzeczy jest przede wszystkim fakt, że istnieją zasadnicze różnice w krajowych systemach ochrony zdrowia Polski i Czech. W Republice Czeskiej obywatel w zasadzie wszystkie usługi zdrowotne ma zapewnione przez system państwowy, bez konieczności ponoszenia jakichkolwiek kosztów, co powoduje, że nie istnieje tam praktycznie prywatna służba zdrowia, a zatem mieszkaniec Czech nie jest zainteresowany korzystaniem ze świadczeń medycznych po polskiej stronie granicy. Może się to jednak zmienić, na co wskazywał jeden z ekspertów po stronie czeskiej „ (...) *możemy spodziewać się wzrostu popytu w przyszłości w związku z przełożeniem operacji w czasie pandemii*”.

W opinii badanych ekspertów w pojęciu transgranicznym nie istnieje skoordynowany system ratownictwa medycznego, ponieważ istnieją tutaj duże różnice w przepisach prawnych danego kraju a międzynarodowy transport medyczny obarczony jest wieloma przeszkodami w przekraczaniu granicy. Sporadycznie realizuje się wzajemne usługi ratownictwa medycznego, ale sprowadzają się one do ratowania zdrowia i życia obywatela drugiego kraju, na terenie państwa, gdzie doznał on uszczerbku na zdrowiu. Warunkiem zmiany wyżej opisanych aspektów, to jest zwiększenia transgranicznego rynku ochrony zdrowia Polski i Czech, jest przede wszystkim konieczność systemowych zmian przepisów prawnych w ochronie zdrowia, ale ze względu na brak jednolitych, unijnych przepisów w tym zakresie, przy dużej autonomii każdego państwa, jest i będzie to trudne. W pewnym zakresie sytuacja mogłaby ulec poprawie, gdyby zapewnić nieco większą elastyczność i swobodę w podejmowaniu decyzji osobom kierującym poszczególnymi gałęziami czy placówkami

medycznymi (np. dyrektorom pogotowia ratunkowego w sąsiadujących ze sobą, po obydwóch stronach granicy, miastach) czyli zapewnić możliwość dokonywania pewnych ustaleń formalnych, proceduralnych i organizacyjnych na szczeblu lokalnym.

Ze względu na stosunkowo niski stopień rozwoju transgranicznego rynku ochrony zdrowia, trudno też mówić o trwałych zmianach tego rynku z powodu pandemii. Można natomiast zauważyć, że o ile ilościowo, więzi łączące Polaków i Czechów mieszkających w EŚC-TS wróciły do mniej więcej takiego samego poziomu (liczba turystów, liczba osób robiących zakupy po drugiej stronie granicy), to daje się zauważyć wzrost wzajemnej sympatii, uprzejmości, itp. między mieszkańcami terenów przygranicznych. W opinii niektórych ekspertów, więzi pomiędzy mieszkańcami obu stron granicy nie osłabiły się z powodu pandemii, na co wskazywałaby opinia jednego z czeskich ekspertów: *„Nie – wręcz przeciwnie, sytuacja covidowa wzmocniła relacje między osobami, które spotykały się potajemnie”*.

Z pewnością czynnikiem rozwoju transgranicznego rynku usług medycznych jest cyfryzacja i dalsza informatyzacja. Szczególnie widoczne jest to w obszarze e-recept, czy w obszarze teleporad medycznych, co podkreślał inny z czeskich ekspertów: *„Tak – z punktu widzenia aptek całkowicie przestawiły się one na system „e-recepty”, wyższe wykorzystanie środków ochrony (respiratory, środki do dezynfekcji itp.) oraz wyższe wykorzystanie telemedycyny (jest to jednak związane z problemami legislacyjnymi)”*.

Rynek usług edukacyjnych

Zdaniem ekspertów, transgraniczny rynek w obszarze edukacji szkolnej występuje w niewielkim stopniu. Jeszcze surowsze oceny ekspertów zanotowano w obszarze edukacji przedszkolnej. Ich zdaniem transgraniczny rynek edukacji przedszkolnej praktycznie nie istnieje. Spowodowane jest to dość licznie występującymi barierami, które utrudniają komunikację i swobodne przemieszczanie się osób, w szczególności osób młodych (uczniów). Występują liczne bariery przy przygotowaniu wycieczek zagranicznych (w tym również wycieczek do Czeskiego Cieszyina). Do barier tych należą m. in. konieczność uzyskania zgody kuratorium, wypełnianie kart wycieczki, zgody rodziców, ubezpieczenie, konieczność posiadania dowodu osobistego lub paszportu przez dziecko niepełnoletnie. Wszystkie te dokumenty są niezbędne po to *„żeby choćby na 2 godziny przejść na drugą stronę granicy na spektakl teatralny”*. Dużym problemem jest również bariera komunikacyjna, tj. brak transgranicznego transportu publicznego albo niedostateczne dopasowanie tego transportu do potrzeb „wyjść szkolnych” – brak odpowiedniego taboru.

Z kolei po stronie czeskiej „szkoły w zakresie wyjazdów uczniów (wycieczek itp.) są bardziej zorientowane na krajową gospodarkę, a nie na Polskę”.

Innym problemem jest również bariera językowa gdyż zasadniczo w Cieszynie po stronie polskiej nie uczy się języka czeskiego, a w szkołach czeskich – języka polskiego. Dzieci i przede wszystkim rodzice nie byli zainteresowani nauką języka czeskiego przez ich dzieci. Tą niekorzystną sytuację pogłębia dodatkowo brak nauczycieli języka czeskiego, którzy byliby zainteresowani nauką języka w polskich szkołach – wynika to przede wszystkim z faktu niższego poziomu wynagrodzeń w szkołach po polskiej stronie Cieszyna w porównaniu do szkół czeskich. Uczestnicy wywiadów zwrócili uwagę, że kiedy już weszły fundusze unijne i była możliwość organizowania wspólnych działań transgranicznych, wystąpiła inna bariera mentalna – wydawało się, że Czechy / Polska są za blisko i stąd są mniej atrakcyjnym partnerem. Szukano partnerów w regionach i krajach, które wydawały się bardziej atrakcyjne – były dalej położone od granicy z Polską / Czechami.

Inną trudnością w rozwoju transgranicznego rynku w obszarze usług edukacyjnych może być też fakt, że tylko jedna ze stron widzi potrzebę współpracy i korzyści wynikające ze współpracy (raczej strona polska). Jeśli pojawi się potrzeba po obu stronach to wtedy, zdaniem ekspertów, wszystko będzie się dało zrobić. Aktualnie Czesi są skłonni do nawiązania współpracy ze stroną polską, gdy pojawia się u nich potrzeba zaspokojenia potrzeb, których nie są w stanie sami zaspokoić.

Uczestnicy grupy fokusowej uważają, że ten przepływ w obszarze edukacji szkolnej jest raczej jednokierunkowy – tzn. uczniowie z Polski w kierunku Czech. Chociaż skala tego przepływu nie jest również bardzo znacząca – jest to ok. 40 polskich uczniów, którzy uczą się w czeskich szkołach. Problemem w bardziej swobodnym przepływie uczniów na transgranicznym rynku usług edukacyjnych są również bariery wynikające z różnic systemów edukacyjnych (różna liczba klas, konieczność zdawania egzaminów np. egzaminu ósmoklasisty). Zdaniem ekspertów, w polskich szkołach występuje bogatsze wsparcie w obszarze pomocy pedagogiczno-psychologicznej (dostępność psychologa, logopedy), która jest dostępna bezpośrednio w szkole, czego brakuje po stronie czeskiej.

Badani byli zgodni, że do rozwoju transgranicznego rynku w obszarze edukacji mogą przyczynić się oddolne inicjatywy – uczniów, rodziców, nauczycieli, które rodzą się z potrzeb występujących lokalnie. Zwrócili także uwagę na fakt, że bardzo rozwinęły się możliwości edukacyjne przez dostęp do nowoczesnych rozwiązań na platformach internetowych typu Google czy MS Teams. Sytuacja ta może stanowić mocny bodziec do rozwoju tego rynku w zakresie tak edukacji szkolnej, jak i zawodowej (kursy, szkolenia). Przykładem może być

wypowiedź jednej ekspertki, podczas IDI: *„Nie, z powodu pandemii nie doświadczyliśmy spadku braku zainteresowania naszą placówką. Wręcz przeciwnie, jesteśmy raczej przepełnieni. Ludzie są zainteresowani naszymi działaniami i stwierdzili, że możliwość spotkania (i realizacji poszczególnych działań) w środowisku internetowym jest łatwiejsza. Że to wszystko stało się łatwiejsze, a zainteresowanie jest, wręcz przeciwnie, może większe niż przed pandemią”*. Ale nowe rozwiązania informatyczne wspierają nie tylko uczniów czy kursantów. Wspierają także rozwój kadry nauczycielskiej i szkoleniowej, co w rezultacie przenosi się na poprawę kompetencji osób działających na tym rynku: *„Epidemia pozytywnie wpłynęła na kształcenie kadry pedagogicznej - więcej kursów w postaci webinarium stało się dostępne dla szerszej grupy nauczycieli”*.

Rynek usług czasu wolnego (turystyka, rekreacja, kultura)

Wysłuchując się w opinie ekspertów biorących udział w badaniach fokusowych, należy przyjąć, że rynek usług zagospodarowujących czas wolny jest ciągle w fazie wzrostowej. Po obu stronach granicy potrzeba jeszcze wielu zabiegów i działań, aby można było mówić o pełnej jego dojrzałości. Podejmowane działania, zdaniem polskich ekspertów, powinny iść przede wszystkim w kierunku o wiele lepszej koordynacji działań podejmowanych przez polsko - czeską stronę na poziomie samorządów i wszelkich organizacji zajmujących się tym obszarem. Eksperci z Czech przede wszystkim zwracali uwagę na brak szerokiej promocji regionu. Małą świadomość jego istnienia. Konieczne, ich zdaniem, jest przyciągnięcie turystów z bardziej odległych miejsc, np. z Opola, a potem także z całych Czech, Polski. Ważne jest zaangażowanie instytucji krajowych.

Czas pandemii spowodował również rozluźnienie międzynarodowych kontaktów interpersonalnych, np. osób pracujących kiedyś razem w ramach jakiegoś stowarzyszenia czy innej organizacji oraz spowodował trwałe zmniejszenie przychodów przedsiębiorstw działających w obszarze turystyki / rekreacji / kultury. Przykładem może być polskie przedsiębiorstwo, które przed pandemią miało dużo czeskich klientów na imprezy integracyjne dla dzieci (organizacja ciekawych, tematycznych spotkań urodzinowych), które praktycznie nie były oferowane przez czeskich przedsiębiorców, ale w okresie pandemii tego typu usługi zaczęły już być w Czechach oferowane.

Z kolei pozytywnym sygnałem dla rozwoju omawianego rynku, jest zgodna opinia polskich ekspertów, że poziom ilościowy i jakościowy masowych imprez kulturalno-sportowych wrócił po pandemii do mniej więcej takiego samego poziomu, jak przed jej wybuchem. Jest to pierwsza „jaskółka” niosąca nadzieję na dalszy, dynamiczny rozwój tego

rynku. Z kolei eksperci z czeskiej strony wśród obszarów, które można lepiej zagospodarować, zaliczają m.in. usługi w obszarze wellness-spa, gry w golfa, integracyjne wyjazdy służbowe, jazdę na rowerze czy zwiedzanie wybranych zabytków kultury. W ich ocenie, potrzebna jest dobra strategia rozwoju obszaru Śląska Cieszyńskiego, a także promocja w formie targów na terenie Republiki Czeskiej – w Pradze, Bratysławie itp. Współpraca z CzechTourism i MS Tourism. Potrzeby te bardzo dobrze ilustruje jedna z wypowiedzi czeskiego eksperta: *„Rozpocznijmy masową kampanię promocyjną regionu (...). Niezbędne jest udostępnianie informacji o ofercie wydarzeń i produktach na stronach internetowych wybranych placówek (...)*”. Komunikacja pomiędzy decydentami po obu stronach granicy przebiegać może teraz sprawniej z uwagi na nowe rozwiązania oferowane przez branżę IT.

Rynek drobnych przedsiębiorców / samorządy

Obszar działania drobnej przedsiębiorczości przenika obydwie strony granicy, docierając wszędzie tam, gdzie występują braki w zaspokojeniu potrzeb mieszkańców EŚC-TS. Rozwój tego rynku został w czasie pandemii COVID-19 znaczenie zahamowany: obostrzenia związane z przekraczaniem granicy dla zatrudnionych, zamknięcie ruchu turystycznego, konieczność przymusowego pozostawania w miejscu zamieszkania. Po ustaniu pandemii rynek ten oczekuje pobudzenia, w czym mogą pomóc organizacje samorządowe działające na terenie EŚC-TS.

Niestety, w opinii ekspertów biorących udział w badaniu, same samorządy wiele nie mogą zrobić, bo większość ich działań wynika z regulacji i uwarunkowań krajowych.

Uczestnicy wywiadów, wskazując na bariery we współpracy i rozwoju transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców wymieniali, obok barier językowych, liczne bariery formalno-prawne, które w naturalny sposób dostrzegają pracownicy samorządowi. Bariery te wynikają głównie z odmienności istniejących po obu stronach granicy regulacji prawnych: przepisów, ustaw i rozporządzeń. W rozwoju omawianego rynku nie pomaga także konieczność przedstawiania licznych zgód oraz formalności. Widoczne są one zwłaszcza w obszarze prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy, procedurach zatrudnienia pracowników czy przepisach dotyczących przekraczania granicy przez dzieci i młodzież.

Krótkie podsumowanie tej części materiału, stanowi jednocześnie odpowiedź na pytanie badawcze **P2**: W jakiej fazie rozwoju (po okresie pandemii Covid-19) znajdują się

wyodrębnione transgraniczne rynki (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego) na obszarze EŚC-TS?

W miarę upływu czasu rynki zmieniają się. Każdy ma swoją dynamikę i przechodzi przez określone stadia rozwoju³⁹. Inaczej też poszczególne rynki reagują na różnego rodzaju kryzysy (np. związany z pandemią Covid-19). Wyróżnia się zazwyczaj cztery fazy rozwojowe rynku⁴⁰:

- Fazę eksperymentalną (fazę tworzenia, fazę początkową),
- Fazę ekspansji (fazę wzrostu, fazę rozwoju),
- Fazę dojrzałości (faza stabilizacji),
- Faza depresji (faza schyłku).

Na podstawie uzyskanych wyników badań nie można jednoznacznie odpowiedzieć na **pytanie P2**. Celem ustalenia fazy rozwoju konkretnego rynku należałoby prowadzić bowiem regularne badania np. panelowe (w tej samej grupie respondentów) tak by można było uchwycić zmiany dokonujące się na tych rynkach. Należałoby również określić ogólne kryteria, jakie muszą spełniać wyodrębnione rynki transgraniczne, aby można je było przyporządkować do konkretnej fazy rozwoju. Wymaga to jednak przeprowadzenia szerszych i bardziej pogłębionych badań, które powtarzane w pewnych odstępach czasu pozwoliłyby uchwycić dynamikę zmian dokonujących się na tych rynkach. Uzyskane wyniki przeprowadzonego badania, jak również opracowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO” narzędzia pomiarowe stanowią jednak bardzo dobry punkt wyjścia do takich badań. Dlatego też należałoby się zastanowić m.in. nad uzupełnieniem przygotowanych narzędzi badawczych o dodatkowe komponenty, tak by w przyszłości można było prowadzić stałe monitorowanie procesów transgranicznych zachodzących na obszarze EŚC-TS.

2.3.3. Opinie mieszkańców na temat integracji i jakości życia w EŚC-TS w warunkach pandemii Covid-19

Wyniki badań ekspertów uzyskane dzięki wywiadam jakościowym (IDI, FGI) w duchu triangulacji metod badawczych warto skonfrontować z opiniami mieszkańców EŚC-TS pozyskanymi w trakcie badań ankietowych. Szczególnie interesujące wydają się być

³⁹ L. Garbarski, M. Krzyżanowska (red.), *Marketing. Sztuka konkurowania i współpracy*, Poltext, Warszawa 2023, s. 27-28.

⁴⁰ W. Wrzosek, *Funkcjonowanie rynku*, PWE, Warszawa 2002, s. 67-70.

kwestie dotyczące integracji mieszkańców Euroregionu oraz kwestie odnoszące się do oceny ich jakości życia. Szczegółowej analizie postanowiono zatem poddać:

- częstotliwość przekraczania granicy polsko-czeskiej przez mieszkańców EŚC-TS ze względu na wybrany cel (kwestia integracji mieszkańców Euroregionu oraz ich aktywności na rynkach transgranicznych);
- opinie mieszkańców EŚC-TS na temat wybranych obszarów aktywności transgranicznej;
- opinie mieszkańców EŚC-TS na temat wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej (wprowadzonych w związku z pandemią COVID-19) na wybrane obszary integracji/współpracy transgranicznej.

Analizy dokonano w oparciu o łączne odpowiedzi polskich i czeskich mieszkańców regionu, jak i z podziałem na ich narodowość (tabele 27-29).

W pierwszej kolejności zwrócono uwagę na kwestię przekraczania granicy polsko-czeskiej przez mieszkańców regionu z uwagi na cel tego działania. Przekraczanie granicy to nic innego jak wchodzenie w społeczność mieszkańców znajdujących się po jej drugiej stronie. To nawiązywanie relacji, a następnie ich rozwijanie. To integrowanie się ze społecznością drugiej strony pogranicza.

Spśród różnych celów przekraczania granicy, zdecydowanie najczęściej mieszkańcy EŚC-TS wybierają się na drugą stronę granicy w celach zakupowych – przyznało to ponad 72% ankietowanych (Tabela 27). Bardziej zainteresowani zakupami po drugiej stronie granicy są Czesi niż Polacy, choć jeszcze parę lat temu, jak zgłaszali to eksperci podczas FGI, sytuacja była odwrotna. Najczęściej deklarują oni, że na zakupy do Polski przyjeżdżają około raz w miesiącu, nie częściej niż raz w tygodniu (34%). Polacy zazwyczaj na zakupy do Czech przyjeżdżają rzadziej, około dwa razy w roku, ale nie częściej niż raz w miesiącu (31%).

Drugim powodem przekraczania granicy przez mieszkańców regionu jest podróż do innych destynacji, przekraczają granicę w celu przejazdu tranzytem przez tereny sąsiada. Przewaga mieszkańców polskiej części EŚC-TS wydaje się być tu zrozumiała (40% Polaków i 29% Czechów). Przez Czechy wiedzie przecież droga do zimowych kurortów w Austrii czy do letnich ośrodków wczasowych we Włoszech. Jedni i drudzy z tranzytu korzystają jednak bardzo rzadko.

Kolejnym powodem odwiedzin terenów sąsiadów jest sport i turystyka. Aby aktywnie odpocząć czy zrelaksować się na czeską stronę udaje się blisko 60% Polaków. Do Polski zaś - 44% Czechów. Podobnie jak w dwóch wcześniejszych przypadkach, mimo niewielkiej odległości, nie są to jednak częste wizyty (tabela 27).

Tabela 27. Częstotliwość przekraczania granicy polsko-czeskiej przez mieszkańców EŚC-TS ze względu na jego cel

Wyszczególnienie	Bardzo często (przynajmniej cztery razy w tygodniu)		Często (przynajmniej raz w tygodniu, nie częściej niż cztery razy w tygodniu)		Rzadko (około raz w miesiącu, nie częściej niż raz w tygodniu)		Bardzo rzadko (około raz czy dwa razy w roku, ale nie częściej niż raz w miesiącu)		Nie przekraczam granicy polsko- czeskiej w podanym celu	
	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%
Zakupy										
Polacy	37	3,34	152	13,71	173	15,60	344	31,02	403	36,34
Czesi	43	4,30	181	18,10	336	33,60	260	26,00	180	18,00
Razem	80	3,79	333	15,80	509	24,14	604	28,64	583	27,64
Podróż / Przejazd tranzytem										
Polacy	29	2,62	70	6,31	167	15,06	439	39,59	404	36,43
Czesi	15	1,50	54	5,40	113	11,30	292	29,20	526	52,60
Razem	44	2,09	124	5,88	280	13,28	731	34,66	930	44,10
Sport / Turystyka										
Polacy	24	2,16	122	11,00	218	19,66	280	25,25	465	41,93
Czesi	10	1,00	42	4,20	126	12,60	263	26,30	559	55,90
Razem	34	1,61	164	7,78	344	16,31	543	25,75	1024	48,55
Rozrywka										
Polacy	24	2,16	98	8,84	182	16,41	263	23,72	542	48,87
Czesi	9	0,90	31	3,10	106	10,60	225	22,50	629	62,90
Razem	33	1,57	129	6,12	288	13,66	488	23,14	1171	55,52
Kultura										
Polacy	15	1,35	80	7,21	169	15,24	274	24,71	571	51,49
Czesi	6	0,60	21	2,10	80	8,00	188	18,80	705	70,50
Razem	21	1,00	101	4,79	249	11,81	462	21,91	1276	60,50
Rodzina / Znajomi										
Polacy	25	2,25	89	8,03	131	11,81	193	17,40	671	60,51
Czesi	14	1,40	36	3,60	76	7,60	125	12,50	749	74,90
Razem	39	1,85	125	5,93	207	9,82	318	15,08	1420	67,33

c.d. tabeli 27

Interesy / Cel biznesowy										
Polacy	36	3,25	47	4,24	67	6,04	72	6,49	887	79,98
Czesi	15	1,50	48	4,80	78	7,80	110	11,00	749	74,90
Razem	51	2,42	95	4,51	145	6,88	182	8,63	1636	77,57
Usługi medyczne										
Polacy	11	0,99	16	1,44	86	7,76	172	15,51	824	74,30
Czesi	5	0,50	11	1,10	31	3,10	55	5,50	898	89,80
Razem	16	0,76	27	1,28	117	5,55	227	10,76	1722	81,65
Praca										
Polacy	75	6,76	50	4,51	60	5,41	64	5,77	860	77,55
Czesi	11	1,10	12	1,20	38	3,80	43	4,30	896	89,60
Razem	86	4,08	62	2,94	98	4,65	107	5,07	1756	83,26
Oferta edukacyjna										
Polacy	13	1,17	25	2,25	47	4,24	76	6,85	948	85,48
Czesi	3	0,30	12	1,20	30	3,00	53	5,30	902	90,20
Razem	16	0,76	37	1,75	77	3,65	129	6,12	1850	87,72
Inny cel przekraczania granicy										
Polacy	4	0,36	3	0,27	10	0,90	29	2,62	1063	95,85
Czesi	1	0,10	2	0,20	2	0,20	8	0,80	987	98,70
Razem	5	0,24	5	0,24	12	0,57	37	1,75	2050	97,20

Źródło: Badania własne.

Kolejne miejsca na liście celów mieszkańców EŚC-TS zajmują rozrywka, kultura, odwiedziny krewnych i znajomych czy cele biznesowe. Częstotliwość przekraczania granicy w tych celach jest, zgodnie z deklaracjami badanych, również niewielka: około raz czy dwa razy w roku. Nie częściej niż raz w miesiącu.

Widać zatem, że wnioski na temat wyodrębnionych rynków transgranicznych wyprowadzone na podstawie badań jakościowych znajdują potwierdzenie w deklaracjach badanych mieszkańców regionu. Najczęściej na drugą stronę granicy Polacy i Czesi wybierają się w celach zakupowych – najrzadziej lub wcale aby uzyskać świadczenie medyczne, w celach zarobkowych oraz w celu skorzystania z oferty edukacyjnej. W przypadku usług medycznych potwierdzają się także opinie ekspertów, odnośnie tego, że to Polacy częściej korzystają z opieki medycznej po stronie czeskiej, niż Czesi po stronie polskiej (26% Polaków i 10% Czechów). Polacy częściej niż Czesi udają się też do sąsiadów w celach zarobkowych (23% Polaków i 10% Czechów) – tabela 27.

Kolejnym krokiem podjętej w tym punkcie analizy, są opinie badanych mieszkańców EŚC-TS na temat wybranych obszarów aktywności transgranicznej. Badani w swoich opiniach wydają się być konsekwentni. Ich odpowiedzi dobrze korespondują także z wypowiedziami ekspertów na temat rozwoju wyodrębnionych rynków transgranicznych, które zostały uzyskane w trakcie badań jakościowych (IDI, FGI). Materiał poddany analizie zestawiono w tabeli 28.

Tabela 28. Opinie mieszkańców EŚC-TS na temat wybranych obszarów aktywności transgranicznej

Wyszczególnienie	Zdecydowanie się nie zgadzam		Nie zgadzam się		Ani się nie zgadzam, ani zgadzam		Zgadzam się		Zdecydowanie się zgadzam	
	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%
Utrata możliwości dokonywania zakupów po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	107	9,65	201	18,12	402	36,25	317	28,58	82	7,39
Czesi	306	30,60	200	20,00	192	19,20	202	20,20	100	10,00
Razem	413	19,58	401	19,01	594	28,17	519	24,61	182	8,63
Utrata możliwości korzystania z oferty kulturalnej, rozrywkowej, turystycznej, gastronomicznej dostępnej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	100	9,02	211	19,03	355	32,01	336	30,30	107	9,65
Czesi	369	36,90	237	23,70	175	17,50	170	17,00	49	4,90
Razem	469	22,24	448	21,24	530	25,13	506	23,99	156	7,40
Utrata możliwości korzystania z infrastruktury sportowej, wellness, SPA dostępnej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	129	11,63	240	21,64	413	37,24	243	21,91	84	7,57
Czesi	393	39,30	232	23,20	188	18,80	148	14,80	39	3,90
Razem	522	24,75	472	22,38	601	28,50	391	18,54	123	5,83
Utrata możliwości zarobkowania/prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	131	11,81	291	26,24	416	37,51	158	14,25	113	10,19
Czesi	465	46,50	251	25,10	157	15,70	91	9,10	36	3,60
Razem	596	28,26	542	25,70	573	27,17	249	11,81	149	7,07
Utrata możliwości korzystania z usług medycznych dostępnych po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	128	11,54	270	24,35	441	39,77	207	18,67	63	5,68
Czesi	475	47,50	280	28,00	162	16,20	62	6,20	21	2,10
Razem	603	28,59	550	26,08	603	28,59	269	12,76	84	3,98
Utrata możliwości nauki, korzystania z usług edukacyjnych dostępnych po drugiej stronie granicy PL-CZ odbiłyby się negatywnie na życiu moim i mojej najbliższej rodziny										
Polacy	140	12,62	316	28,49	489	44,09	111	10,01	53	4,78
Czesi	467	46,70	270	27,00	180	18,00	64	6,40	19	1,90
Razem	607	28,78	586	27,79	669	31,72	175	8,30	72	3,41

Źródło: Badania własne.

Tak polscy, jak i czescy ankietowani, są zgodni, że najbardziej negatywnie odczuliby utratę możliwości dokonywania zakupów po drugiej stronie granicy. Takiego zdania jest 36% badanych Polaków i 30% badanych Czechów (suma odpowiedzi zgadzam się i zdecydowanie zgadzam się). Na drugim miejscu utratę możliwości korzystania z oferty rynku usług zagospodarowujących czas wolny: kultura, rozrywka, turystyka, gastronomia (40% Polaków i 22% Czechów) ale także sport, wellness czy SPA (30% Polaków i 19% Czechów). Dopiero w dalszej kolejności badanych mieszkańców EŚC-TS dotknęłaby utrata możliwości zarobkowania / prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy (24% Polaków i 13% Czechów), czy utrata możliwości korzystania z usług medycznych (24% Polaków i 8% Czechów). Najmniej ważnym obszarem aktywności tak dla polskich, jak i czeskich respondentów jest utrata dostępu do usług edukacyjnych oferowanych po drugiej stronie granicy (15% Polaków i 8% Czechów) – tabela 29. Opinie badanych mieszkańców EŚC-TS jednoznacznie wskazują, które obszary integracji, które rynki są dla nich najważniejsze. Przede wszystkim jest to obszar handlu detalicznego, następnie rynek usług zagospodarowujących czas wolny, dalej rynek pracy i rynek drobnych przedsiębiorców, na końcu zaś rynek usług medycznych i rynek usług edukacyjnych.

Ostatnim krokiem prowadzonej analizy są opinie mieszkańców EŚC-TS na temat wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem graniczy polsko-czeskiej (wprowadzonych w związku z pandemią COVID-19) na wybrane obszary integracji / współpracy transgranicznej. Materiał poddany analizie zestawiono w tabeli 29. Z uzyskanych danych wynika, że badani Polacy zdecydowanie częściej niż badani Czesi zgadzali się z przedstawionymi im opiniami na temat wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem wspólnej granicy, które zostały wprowadzone w związku z pandemią COVID-19. Czesi zdecydowanie częściej zaznaczali podczas badania odpowiedzi przeczące (odpowiedzi zdecydowanie się nie zgadzam i nie zgadam się) – tabela 28. Stwierdzenia, że „wprowadzone ograniczenia osłabiły relację / więź łączącą mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS” oraz, że „wprowadzone ograniczenia uświadomiły mi jak wiele dzieli Polaków oraz Czechów” to dwie opinie z którymi najczęściej zgadzali się ankietowani. Z tym, że Polacy najczęściej zgadzali się ze stwierdzeniem pierwszym (ponad 35% badanych) - Czesi natomiast, ze stwierdzeniem drugim (25% respondentów). Z kolei najrzadziej badani, tak Polacy, jak i Czesi, zgadzali się ze stwierdzeniem, że „wprowadzone ograniczenia spowodowały, że straciłem wiarę w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę EŚC-TS” (12% Polaków i 9% Czechów). Dane te pokazują, które obszary integracji / współpracy są najbardziej ważne dla obu stron społeczności EŚC-TS.

Pandemia najbardziej osłabiła więzi międzyludzkie i uświadomiła, że granica, której od dawna nie było widać, nagle pojawiła się na nowo. Granica, o której wszyscy już na co dzień zapomnieli przypomniła, że współistniejący ze sobą na co dzień mieszkańcy euroregionu musieli podporządkować się obostrzeniom i ograniczeniom covidowym, często dość odmiennym po obu jej stronach. Optymizmem napawać może fakt, że mimo pandemii, tak Czesi, jak i Polacy nie utracili wiary w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę EŚC-TS (tabela 29).

Tabela 29. Opinie mieszkańców EŚC-TS na temat wpływu ograniczeń związanych z przekraczaniem graniczy polsko-czeskiej (wprowadzonych w związku z pandemią COVID-19) na wybrane obszary integracji/współpracy transgranicznej

Wyszczególnienie	Zdecydowanie się nie zgadzam		Nie zgadzam się		Ani się nie zgadzam, ani zgadzam		Zgadzam się		Zdecydowanie się zgadzam	
	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%	lb.	%
Wprowadzone ograniczenia osłabiły relację/wieź łączącą mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS										
Polacy	162	14,61	274	24,71	349	31,47	274	24,71	118	10,64
Czesi	273	27,30	301	30,10	230	23,00	152	15,20	44	4,40
Razem	435	20,63	575	27,26	579	27,45	426	20,20	162	7,68
Wprowadzone ograniczenia uświadomiły mi jak wiele dzieli Polaków oraz Czechów										
Polacy	269	24,26	260	23,45	395	35,62	125	11,27	60	5,41
Czesi	224	22,40	264	26,40	262	26,20	183	18,30	67	6,70
Razem	493	23,38	524	24,85	657	31,15	308	14,60	127	6,02
Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem postrzegać polską oraz czeską stronę EŚC jako komplementarną, uzupełniającą się całość										
Polacy	212	19,12	255	22,99	423	38,14	151	13,62	68	6,13
Czesi	297	29,70	319	31,90	242	24,20	110	11,00	32	3,20
Razem	509	24,13	574	27,22	665	31,53	261	12,38	100	4,74
Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestrzałem postrzegać obszar po drugiej stronie granicy PL-CZ jako potencjalne miejsce mojej pracy										
Polacy	189	17,04	228	20,56	479	43,19	131	11,81	82	7,39
Czesi	330	33,00	293	29,30	250	25,00	87	8,70	40	4,00
Razem	519	24,61	521	24,70	729	34,57	218	10,34	122	5,78
Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że przestałem interesować się problemami dotyczącymi społeczności zamieszkującej drugą stronę granicy PL-CZ										
Polacy	200	18,03	259	23,35	483	43,55	115	10,37	52	4,69
Czesi	303	30,30	359	35,90	240	24,00	72	7,20	26	2,60
Razem	503	23,85	618	29,30	723	34,28	187	8,87	78	3,70
Wprowadzone ograniczenia spowodowały, że straciłem wiarę w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę EŚC-TS										
Polacy	258	23,26	292	26,33	425	38,32	83	7,48	51	4,60
Czesi	337	33,70	344	34,40	230	23,00	66	6,60	23	2,30
Razem	595	28,21	636	30,16	655	31,06	149	7,07	74	3,51

Źródło: Badania własne.

Przedstawiona analiza wyników badań ankietowych nie tylko ukazała zgodność stwierdzeń ekspertów i opinii badanych mieszkańców euroregionu, ale dzięki zastosowanej triangulacji metod, pozwoliła uzyskać wysokiej jakości materiał badawczy.

3. Wnioski oraz rekomendacje

Zaprezentowane w tym punkcie wnioski i rekomendacje stanowią syntezę niniejszego raportu. Zostały przygotowane na podstawie zgromadzonego w ramach realizacji projektu „EUREGIO-INFO” materiału empirycznego i na podstawie przeprowadzonych analiz. W analizach posłużono się metodami wnioskowania statystycznego oraz metodami statystyki opisowej (informacje o charakterze ilościowym). Wykorzystano także transkrypcję nagrań z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych oraz analizę treści zgromadzonego materiału badawczego (informacje o charakterze jakościowym).

Głównym celem realizowanych badań była ocena wpływu przyjętych środków epidemiologicznych na codzienne życie mieszkańców pogranicza, w tym integrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński - Těšínské Slezsko (EŚC-TS). Cel ten miał charakter empiryczny, a stopień jego realizacji zapisano w formie wniosków przedstawionych w tej części pracy.

Przed przystąpieniem do badań postawiono również cel użyteczny, którym było sformułowanie rekomendacji dotyczących dalszych możliwości rozwoju transgranicznego rynku pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego na obszarze EŚC-TS po ustaniu pandemii koronawirusa. Rekomendacje zamieszczono zaraz po wnioskach.

Aby zrealizować postawione cele i zweryfikować najistotniejsze związki oraz zależności, jakie występują w badanym obszarze, w oparciu o dotychczasowy dorobek nauk społecznych przedstawiony w literaturze przedmiotu, sformułowano hipotezy i pytania badawcze. Hipotezą główną pracy stało się przypuszczenie, że wprowadzone (w czasie pandemii Covid-19) ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS, a także pogorszenie jakości ich życia. Ze względu na złożoność hipotezy głównej, zgodnie z procedurą badań pozytywistycznych sformułowano dziesięć hipotez szczegółowych, które poddane zostały testowaniu statystycznemu:

- **H1:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy (H1a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H1b”+,,);

- **H2:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych (H2a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H2b”+,,);
- **H3:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych (H3a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H3b”+,,);
- **H4:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (H4a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H4b”+,,);
- **H5:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego (H5a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H5b”+,,);
- **H6:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy (H6a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H6b”+,,);
- **H7:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych (H7a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H7b”+,,);
- **H8:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług

edukacyjnych (H8a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H8b”+,,);

- **H9:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców (H9a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H9b”+,,);
- **H10:** ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego (H10a”-,,) co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS (H10b”+,,).

Dodatkowo sformułowano następujące pytania badawcze:

- **P1:** Czy (i w jaki sposób) funkcjonowanie na obszarze EŚC-TS wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, czasu wolnego oraz drobnych przedsiębiorców) podnosi (poprawia) jakość życia mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu)?
- **P2:** W jakiej fazie rozwoju (po okresie pandemii Covid-19) znajdują się wyodrębnione transgraniczne rynki (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego) na obszarze EŚC-TS?

Opierając się na końcowych wynikach przeprowadzonych analiz statystycznych i odnosząc je do postawionych hipotez badawczych, postawić należy wniosek, że **wszystkie szczegółowe hipotezy badawcze zostały potwierdzone, tym samym potwierdzając słuszność hipotezy głównej**. A mianowicie:

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych co w

następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego co w następstwie stymulująco wpływało na dezintegrację mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS.
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku pracy co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług medycznych co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług edukacyjnych co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;

- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku drobnych przedsiębiorców co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS;
- ograniczenia (wprowadzone w czasie pandemii Covid-19) związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie transgranicznego rynku usług czasu wolnego co w następstwie stymulująco wpływało na pogorszenie jakości życia mieszkańców polskiej oraz czeskiej strony EŚC-TS.

Z kolei dokonując analizy treści zgromadzonego materiału jakościowego i odnosząc go do postawionych pytań badawczych, stwierdzić należy, że **nie można w pełni odpowiedzieć na postawione pytanie P1**. Funkcjonujące na obszarze EŚC-TS transgraniczne rynki pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, czasu wolnego oraz drobnych przedsiębiorców bez wątplenia podnoszą jakość życia mieszkańców EŚC-TS, jednak na podstawie uzyskanych wyników trudno jest jednoznacznie określić jak duże znaczenie mają wyodrębnione rynki dla mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS. Z przeprowadzonych wywiadów z ekspertami wynika, że pomimo iż w ostatnich latach obserwować możemy dynamiczny rozwój tych rynków (głównie za sprawą realizowanych polsko-czeskich projektów dofinansowanych ze środków UE) to drzemie w nich ciągle niewykorzystany potencjał, który właściwie zagospodarowany może jeszcze bardziej poprawić jakość życia mieszkańców regionu w przyszłości. Na podstawie uzyskanych wyników badań nie można również precyzyjnie odpowiedzieć na **pytanie P2**. Celem ustalenia fazy rozwoju konkretnego transgranicznego rynku należałoby prowadzić bowiem regularne badania np. panelowe (w tej samej grupie respondentów) tak by można było uchwycić zmiany dokonujące się na tym rynku. Należałoby również określić ogólne kryteria, jakie muszą spełniać wyodrębnione rynki transgraniczne, aby można je było przyporządkować do konkretnej fazy rozwoju. Wymaga to jednak przeprowadzenia szerszych i bardziej pogłębionych badań, które powtarzane w pewnych odstępach czasu pozwoliły by uchwycić dynamikę zmian dokonujących się na tych rynkach. Uzyskane wyniki przeprowadzonego badania, jak również opracowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO” narzędzia pomiarowe stanowią bardzo dobry punkt wyjścia do tego typu badań. Dlatego też należałoby się zastanowić m.in. nad uzupełnieniem przygotowanych narzędzi badawczych o

dodatkowe komponenty, tak by w przyszłości można było prowadzić stałe monitorowanie procesów transgranicznych zachodzących na obszarze EŚC-TS.

Podsumowując uzyskane wyniki badań ilościowych można stwierdzić, że zarówno Polacy, jak i Czesi najczęściej wybierają się na drugą stronę granicy do placówek handlowych. Oczywiście natężenie tych zjawisk jest różne w przypadku Polaków i Czechów. W przypadku usług medycznych potwierdzają się także opinie ekspertów, odnośnie tego, że to Polacy częściej korzystają z opieki medycznej po stronie czeskiej, niż Czesi po stronie polskiej (26% Polaków i 10% Czechów). Polacy częściej niż Czesi udają się też do sąsiadów w celach zarobkowych (23% Polaków i 10% Czechów). Opinie badanych mieszkańców EŚC-TS wskazują, które obszary integracji, które rynki transgraniczne są dla nich najważniejsze. Przede wszystkim jest to obszar handlu detalicznego, następnie rynek usług zagospodarowujących czas wolny, dalej rynek pracy i rynek drobnych przedsiębiorców, na końcu zaś rynek usług medycznych i rynek usług edukacyjnych. Sytuacja ta jednak jest bardzo dynamiczna i nie wykluczone, że w przyszłości ulegnie zmianie (tym bardziej należałoby poważnie rozważyć stałe monitorowanie procesów transgranicznych na obszarze EŚC-TS, tak by władze stowarzyszeń tworzących EŚC-TS mogły odpowiednio przygotować się i reagować na zachodzące zmiany). Pandemia Covid-19 najbardziej osłabiła więzi międzyludzkie mieszkańców EŚC-TS, uświadamiając im, że granica, której od dawna nie było widać, nagle pojawiła się na nowo. Granica, o której wszyscy już zapomnieli przypomniiała, że współistniejący ze sobą na co dzień mieszkańcy regionu musieli podporządkować się obostrzeniom i ograniczeniom covidowym, często dość odmiennym po obu jej stronach. Optymizmem napawać może fakt, że mimo pandemii, tak Czesi, jak i Polacy nie utracili wiary w sens dalszej integracji społeczności zamieszkujących polską oraz czeską stronę EŚC-TS.

Przechodząc od wniosków do rekomendacji, dotyczących dalszych możliwości rozwoju transgranicznego rynku pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego na obszarze EŚC-TS należy podkreślić, że w pierwszej kolejności należy podjąć działania mające na celu złagodzenie zidentyfikowanych barier rozwoju wyodrębnionych rynków transgranicznych. Mówiąc o barierach **w pierwszej kolejności zająć należy się tymi, które dotyczą wszystkich obszarów EŚC-TS, a mianowicie barierą językową (język na poziomie specjalistycznym), barierą mentalną (podniesienie wzajemnej atrakcyjności) oraz barierami administracyjno-prawnymi. Równolegle należy zwracać uwagę na bariery charakterystyczne dla poszczególnych**

rynków transgranicznych, które wystąpiły w sytuacji pandemii koronawirusa. Do ich przezwyciężenia, jak również do przezwyciężenia ewentualnych kryzysów, które mogą wystąpić w przyszłości znacząco przyczynić się może wdrożenie modelu komunikacji w sytuacjach kryzysowych. Jest to narzędzie do prowadzenia wspólnej i skoordynowanej polityki komunikacyjnej w sytuacjach nadzwyczajnych pojawiających się głównie w obszarach przygranicznych, a zwłaszcza w EŚC-TS, które opracowane zostało w 2020 roku przez Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza” oraz Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska. To ważne opracowanie obok proponowanych rozwiązań modelowych w odniesieniu do środowiska organizacyjno-kierowniczego, technologicznego oraz polityczno-prawnego, zawiera również cenne rekomendacje dotyczące wdrożenia opracowanych rozwiązań.

Podstawową kwestią rozwoju **transgranicznego rynku pracy** jest zapewnienie stałego i płynnego przepływu przez granice tym, którzy są zależni od pracy w innym kraju. Jednocześnie trzeba pamiętać o ochronie zdrowia publicznego i w sytuacji zagrożenia epidemiologicznego, wdrażać odpowiednie środki zapobiegawcze koordynując je z właściwymi władzami na poziomie lokalnym i centralnym. Kolejną kwestią jest konieczność zapewnienia osobom dojeżdżającym do pracy aktualnych i rzetelnych informacji dotyczących przekraczania granic i środków ochrony zdrowia. Warto przygotować program antykryzysowy, w którym zapisane byłyby procedury zapewniające ciągłość oraz większą elastyczność zatrudnienia. W sytuacji kolejnego kryzysu granica nie może być przeszkodą dla dalszego, płynnego funkcjonowania rynku pracy. Należy rozwijać platformy zatrudnienia ułatwiające znalezienie pracy chętnym po obu stronach granicy. Istnieje także konieczność rozwoju badań w obszarze transgranicznym w zakresie wielkości przepływów pracowników, co pozwoliłoby na budowanie efektywniejszych programów opartych na współpracy polsko-czeskiej.

Stymulowanie rozwoju **transgranicznego rynku w dziedzinie ochrony zdrowia** jest możliwe przede wszystkim dzięki szybszym terminom interwencji i przyjęć, co jest niestety kwestią systemu centralnego, a organizacje regionalne niewiele mogą w tym zakresie zrobić. Przeszkodą w dalszym rozwoju rynku transgranicznego jest niewystarczająca pojemność placówek szpitalnych (liczba oddziałów, liczba łóżek), a w obszarze farmacji niedostatecznie rozwinięty rynek leków. Według badanych ekspertów pomocą w rozwoju transgranicznego rynku usług medycznych może być wsparcie przy ogłaszaniu przetargów na zakup wyposażenia, czy sprzętu pochodzącego z obu stron granicy. Wcześniej należałoby jednak ustalić kto miałby to wsparcie świadczyć i na jakich zasadach. Należy bowiem pamiętać, że

wbrew opinii części badanych ekspertów zadanie to nie jest przedmiotem działalności stowarzyszeń tworzących EŚC-TS. Pomóc może także wspieranie nawiązywania i rozwijanie relacji z bliźniaczymi placówkami medycznymi (np. szpitalami), wymiana czy zatrudnienie personelu medycznego pochodzącego z drugiej strony granicy, wspólne szkolenia oraz wymiana doświadczeń i to nie tylko tych medycznych, ale także związanych z zarządzaniem placówkami medycznymi po obu stronach granicy. W tym miejscu należy jednak zauważyć, że EŚC-TS od wielu lat wspiera działania i projekty ukierunkowane na budowanie wspomnianych relacji. W minionych latach zrealizowano z sukcesem np. projekty między Wojewódzkim Szpitalem Specjalistycznym nr 2 w Jastrzębiu-Zdroju a Szpitalem z polikliniką w Karwinie-Raju i Szpitalem Uniwersyteckim w Ostrawie. Należały do nich między innymi: "Współpraca oddziałów okulistycznych Szpitala w Karwinie oraz w Jastrzębiu-Zdroju", „Czesko-polska współpraca medyczna w przypadku katastrof”, „Współpraca transgraniczna między FN w Ostrawie i WSS Nr 2 w Jastrzębiu-Zdroju”. Niestety w ciągu ostatnich lat współpraca ta została osłabiona (spowodowały to głównie zmiany kadrowe przekładające się na podejście do współpracy transgranicznej - została zmarginalizowana w stosunku do innych działań). W opinii badanych w przyszłości należałoby we współpracę transgraniczną włączyć inne podmioty rynku w dziedzinie ochrony zdrowia - co również ma już jednak miejsce (przykładowo w 2023 roku EŚC-TS wspiera m.in budowanie relacji pomiędzy Szpitalem Śląskim w Cieszynie i Szpitalem w Trzyńcu-Sośnie).

Rynek usług edukacyjnych może zostać pobudzony dzięki rozwojowi platform edukacyjnych z których korzystać mogą tak uczniowie (nauka), jak i nauczyciele (podnoszenie kompetencji). Wspólna edukacja pozwoli na zniwelowanie barier językowych oraz budowanie relacji rówieśniczych, które z czasem przenoszone będą na inne rynki.

Według badanych ekspertów jedną z głównych przyczyn stosunkowo niskiej **transgranicznej aktywności turystycznej, rekreacyjnej czy kulturowej** jest brak (zarówno wśród osób przyjezdnych, jak i mieszkańców EŚC-TS) świadomości o istniejących możliwościach znajdujących się po drugiej stronie granicy. Pomimo istniejących na obszarze EŚC-TS transgranicznych produktów turystycznych (np. "Żelazny Szlak Rowerowy", "Śladami św. Melchiora Grodzieckiego", "Wędrówki doliną Olzy") ciągle istnieje potrzeba ich szerszej promocji. Należy jednak zaznaczyć, że promocja taka jest już prowadzona a istniejący po polskiej stronie EŚC-TS system informacji turystycznej wchodzi w skład Śląskiego Systemu Informacji Turystycznej, który obejmuje zintegrowaną sieć certyfikowanych punktów informacji turystycznej (jednolite oznakowanie z zewnątrz i wewnątrz oraz wyposażenie) platformy informatyczne i bazy danych, system oznakowania

obszarów atrakcyjnych turystycznie (turystyczne znakowanie dróg i atrakcji/obiektów), cykliczne wydawanie i dystrybucję bezpłatnych materiałów informacyjno-promocyjnych.

System informacji turystycznej po czeskiej stronie rządzi się odrębnymi prawami, ale również jest wspierany w układzie krajowym, a w obszarze czeskiej części EŚC-TS działa kilka certyfikowanych centrów informacji turystycznej. Sama zaś współpraca Punktów informacji turystycznej wspierana jest przez regionalne organizacje turystyczne (odpowiednio: Śląską Organizację Turystyczną oraz Moravian Silesian Tourism).

Pomimo podejmowanych działań informacyjnych z przeprowadzonych badań wynika, że mieszkańcy EŚC-TS często nie wiedzą o innych ciekawych miejscach znajdujących się po drugiej stronie granicy. Sugerowana jest tu jeszcze ściślejsza współpraca między polskimi i czeskimi podmiotami obsługującymi ruch turystyczny prowadząca do szerszego i systematycznego promowania wspólnych opcji (transgranicznych produktów turystycznych), tworzenie specjalnych pakietów turystycznych lub imprez zniżkowych w celu zachęcenia turystów do wyjazdów transgranicznych. Rozwój turystyki transgranicznej musi obejmować przede wszystkim ścisłą współpracę między lokalnymi i regionalnymi władzami, mieszkańcami i przedsiębiorstwami. Rządy obu państw powinny precyzyjnie określić jednak ramy kooperacji - infrastrukturalne i polityczne w celu wspierania turystyki transgranicznej, podczas gdy lokalne organizacje, mieszkańcy i przedsiębiorstwa powinni wносить wkład na swój własny sposób, np. oferując atrakcyjne usługi dla turystów i aktywnie angażując się w promowanie możliwości turystyki transgranicznej. Konieczne jest również wyciągnięcie wniosków z kryzysu wywołanego pandemią Covid-19 i przygotowanie się na przyszłe wyzwania (jak wspomniano wcześniej np. poprzez wdrożenie modelu komunikacji w sytuacjach kryzysowych). Odbudowa relacji czesko-polskich i odbudowa gospodarki wymaga wspólnego wysiłku i wsparcia ze strony obywateli, rządów i władz euroregionu. Warto także wspólnie kreować nowe gałęzi turystyki, czego przykładem może być enoturystyka.

W obszarze **rynku drobnych przedsiębiorców** potrzebne są rozwiązania systemowe wspierające rozwój transgranicznych form biznesu. Powinny one przyjmować formę rozwiązań tak administracyjnych, legislacyjnych, jak i zapewniać w sytuacji kryzysowej pomoc medyczną oraz psychologiczną pracownikom i pracodawcom. Kolejnym obszarem rozwoju tego rynku mogą stać się transgraniczne platformy sprzedaży towarów i usług w sieci. Platformy umożliwiające zarówno zakup produktów za pośrednictwem np. e-sklepu, jak również ich szybki odbiór na terenie kraju swojego zamieszkania. Z przeprowadzonych badań wynika jednak, że przedsiębiorcy cechują się niską skłonnością do zrzeszania się i współpracy w obszarze pogranicza, w tym w układach transgranicznych, jest tu pole

działania. Do inicjowania i rozwijania tego typu działań można byłoby wykorzystać potencjał Regionalnej Izby Gospodarczej w Katowicach, Czesko-Polskiej Izby Handlowej w Ostrawie, urzędów pracy z obszaru EŚC-TS oraz innych instytucji działających w dziedzinie przedsiębiorczości (np. Rady Biznesu funkcjonującej przy Akademii WSB). Bliższa współpraca wymienionych podmiotów z pewnością ułatwiłaby kooperację między przedsiębiorcami i miałyby pozytywny wpływ na rozwój tego rynku. Na pewno nie jest to jednak pole do działania dla władz EŚC-TS (tak jak sugerowały niektóre osoby biorące udział w badaniu). Euroregion może natomiast wspierać takie inicjatywy, pełnić rolę konsultanta, doradcy.

Bez względu na rodzaj wyodrębnionego rynku transgranicznego, celowym jest także dalsze wspieranie cyfrowego rozwoju EŚC-TS i podnoszenie kompetencji informatycznych jego mieszkańców. Szczególnie konieczne wydaje się to w zakresie rozwoju internetowych platform komunikacyjnych i szkoleniowych (informacje o regionie i jego ofercie, możliwość organizowania kursów językowych na odległość, wsparcie biznesu, współpraca z agencjami zatrudnienia, integracja międzyszkolna, rozwój systemu e-skierowań i e-recept, itp.). Wskazane w tym względzie jest wdrożenie modelu komunikacji w sytuacjach kryzysowych - narzędzia do prowadzenia wspólnej i skoordynowanej polityki komunikacyjnej w sytuacjach nadzwyczajnych pojawiających się głównie w obszarach przygranicznych, a zwłaszcza w EŚC-TS, które opracowane zostało w 2020 roku przez Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza” oraz Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska. To ważne opracowanie obok proponowanych rozwiązań modelowych w odniesieniu do środowiska organizacyjno-kierowniczego, technologicznego oraz polityczno-prawnego, zawiera również cenne rekomendacje dotyczące ich wdrożenia⁴¹.

⁴¹ Patrz: M. Olszewski, *Model komunikacji w sytuacjach kryzysowych*, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, Cieszyn 2020, s. 34-45.

Podsumowanie

Celem głównym zaprezentowanych w tym raporcie badań było określenie siły i kierunku wpływu przyjętych środków epidemiologicznych na codzienne życie mieszkańców pogranicza, w tym integrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony Euroregionu Śląsk Cieszyński - Těšínské Slezsko (cel empiryczny). Ponadto, w raporcie, sformułowane zostały rekomendacje dotyczące dalszych możliwości rozwoju wyodrębnionych na obszarze EŚC-TS rynków transgranicznych (cel użyteczny).

Z tak postawionego celu głównego wyprowadzona została hipoteza główna stanowiąca przypuszczenie, że:

- **Hg:** Wprowadzone w czasie pandemii Covid-19 ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS, a także pogorszenie jakości ich życia.

Ze względu na złożoność hipotezy głównej, zgodnie z procedurą badań pozytywistycznych określono również dziesięć hipotez szczegółowych, które poddane zostały testowaniu statystycznemu, opisanemu w części analitycznej raportu.

Dodatkowo, w zgodzie z procedurą badań interpretacyjnych i aby zrealizować cel użyteczny projektu, sformułowano dwa pytania badawcze:

- **P1:** Czy (i w jaki sposób) funkcjonowanie na obszarze EŚC-TS wyodrębnionych transgranicznych rynków (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, czasu wolnego oraz drobnych przedsiębiorców) podnosi (poprawia) jakość życia mieszkańców EŚC-TS (zarówno z polskiej, jak i czeskiej strony euroregionu)?
- **P2:** W jakiej fazie rozwoju (po okresie pandemii Covid-19) znajdują się wyodrębnione transgraniczne rynki (pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, drobnych przedsiębiorców oraz czasu wolnego) na obszarze EŚC-TS?

Na potrzeby realizacji wyznaczonych celów i weryfikacji przejętych hipotez przeprowadzono trzyetapowe badania pierwotne w nurcie metodologicznym interpretatywnym. Posłużono się w nich metodą ogólną (indukcja numeryczna niezupełna), a także metodami szczegółowymi (metodą ankiety oraz wywiadu). Dążąc do uzyskania pogłębionych i kompleksowych wyników dotyczących funkcjonowania rynków transgranicznych na obszarze EŚC-TS w okresie pandemii COVID-19, zastosowano

zintegrowane podejście badawcze wykorzystujące zarówno procedurę badań bezpośrednich pozytywistycznych, jak i interpretacyjnych.

W pierwszym etapie przeprowadzono badania jakościowe metodą wywiadu, stosując technikę indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) z 10. ekspertami transgranicznych rynków funkcjonujących na obszarze EŚC-TS (pięciu ekspertów ze strony polskiej oraz pięciu ekspertów ze strony czeskiej).

W etapie drugim przeprowadzono badania ilościowe na próbie 2109 mieszkańców EŚC-TS (1109 osób po stronie polskiej oraz 1000 osób po stronie czeskiej). Dane po stronie polskiej, pod nadzorem Akademii WSB, zbierane były od lutego do czerwca 2022 roku przez niezależną agencję badawczą „Konsultant” specjalizującą się w badaniach transgranicznych. Po stronie czeskiej badania zrealizowano w okresie od marca do kwietnia 2022.

Trzecim, ostatnim etapem pozyskiwania informacji pierwotnych były zogniskowane wywiady grupowe (FGI) przeprowadzone po polskiej (pięć wywiadów) oraz czeskiej (pięć wywiadów) stronie EŚC-TS z ekspertami zajmującymi się w praktyce problemami wyodrębnionych transgranicznych rynków (badania jakościowe). Wywiady zrealizowano w miesiącach kwietniu i maju 2023 roku. Ważną częścią tego etapu był ostatni, jedenasty, FGI przeprowadzony w grupie polskich oraz czeskich ekspertów (przedstawiciele EŚC oraz pracownicy naukowo-badawczy Akademii WSB i Uniwersytetu Śląskiego w Opawie). Wywiad ten był okazją do podsumowania uzyskanych wyników badań oraz sformułowania rekomendacji dotyczących dalszego funkcjonowania wyodrębnionych transgranicznych rynków.

W trakcie analiz otrzymanych wyników badań wykorzystano metody wnioskowania statystycznego oraz metody statystyki opisowej (informacje o charakterze ilościowym). Wykorzystano także transkrypcję nagrań z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych oraz analizę treści (informacje o charakterze jakościowym).

Opierając się na finalnych wynikach analiz statystycznych zgromadzonego materiału ilościowego można przyjąć hipotezę **H_g** za prawdziwą z uwagi na potwierdzenie się wszystkich hipotez szczegółowych, co prowadzi do wniosku, że wprowadzone w czasie pandemii Covid-19 ograniczenia związane z przekraczaniem granicy polsko-czeskiej na obszarze EŚC-TS wywarły negatywny (destymulujący) wpływ na funkcjonowanie wyodrębnionych transgranicznych rynków co w konsekwencji przełożyło się na dezintegrację mieszkańców polskiej i czeskiej strony EŚC-TS, a także pogorszenie jakości ich życia.

Z kolei dokonując analizy treści zgromadzonego materiału jakościowego i odnosząc go do postawionych pytań badawczych, stwierdzić należy, że **nie można w pełni**

odpowiedzieć na postawione pytanie P1. Funkcjonujące na obszarze EŚC-TS transgraniczne rynki pracy, usług medycznych, usług edukacyjnych, czasu wolnego oraz drobnych przedsiębiorców bez wątpienia podnoszą jakość życia mieszkańców EŚC-TS, jednak na podstawie uzyskanych wyników trudno jest precyzyjnie określić jak duże znaczenie mają wyodrębnione rynki dla mieszkańców EŚC-TS. Na podstawie uzyskanych wyników badań nie można również jednoznacznie odpowiedzieć na **pytanie P2.** Celem ustalenia fazy rozwoju konkretnego rynku należałoby prowadzić bowiem regularne badania np. panelowe (w tej samej grupie respondentów) tak by można było uchwycić zmiany dokonujące się na tych rynkach. Należałoby również określić ogólne kryteria, jakie muszą spełniać wyodrębnione rynki transgraniczne, aby można je było przyporządkować do konkretnej fazy rozwoju. Wymaga to jednak przeprowadzenia szerszych i bardziej pogłębionych badań, które powtarzane w pewnych odstępach czasu pozwoliłyby uchwycić dynamikę zmian dokonujących się na tych rynkach. Uzyskane wyniki przeprowadzonego badania, jak również opracowane w ramach projektu „EUREGIO-INFO” narzędzia pomiarowe stanowią jednak bardzo dobry punkt wyjścia do takich badań. Dlatego też należałoby się zastanowić m.in. nad uzupełnieniem przygotowanych narzędzi badawczych o dodatkowe komponenty, tak by w przyszłości można było prowadzić stałe monitorowanie procesów transgranicznych zachodzących na obszarze EŚC-TS.

Wyniki badań jakościowych potwierdzają wnioski wyciągnięte na podstawie badań ilościowych, tak rozpatrywane w ujęciu modeli hipotetyczno-dedukcyjnych, jak i w formie deklaracji ankietowanych mieszkańców regionu.

EŚC-TS dysponuje ogromnym potencjałem, który właściwie wykorzystany może jeszcze bardziej wpłynąć na poprawę jakości życia mieszkańców regionu. By tak się stało należy w pierwszej kolejności podjąć wspólne działania (po obu stronach granicy) mające na celu osłabienie zidentyfikowanych barier utrudniających prawidłowe funkcjonowanie wyodrębnionych rynków transgranicznych. Mówiąc o barierach w pierwszej kolejności wymienić należy, oprócz barier językowych (język specjalistyczny), bariery mentalne (niska atrakcyjność polskiej części EŚC-TS dla Czechów i odwrotnie) oraz liczne bariery administracyjno-prawne. Bariery te wynikają głównie z odmienności istniejących po obu stronach granicy regulacji prawnych: przepisów, ustaw i rozporządzeń. Widoczne są one zwłaszcza w obszarze prowadzenia działalności gospodarczej po drugiej stronie granicy, procedurach zatrudniania pracowników czy przepisach dotyczących przekraczania granicy przez dzieci i młodzież.

Bibliografia

1. Aczel A.D., Sounderpandian J., *Statystyka w zarządzaniu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.
2. Biesta G., *Pragmatism and the Philosophical Foundations of Mixed Methods Research*, [w:] *SAGE Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*, A. Tashakkori, C. Teddlie (red.), SAGE, Thousand Oaks 2010.
3. Buursink J., *The binational reality of border-crossing cities*, "Geojournal", 2001, No. 54(1), s. 7-19.
4. Czakon W. (red.), *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015.
5. Czakon W., *W kierunku rozwoju badań ilościowych w naukach o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie”, 2016, No. 3(173), s. 41–52.
6. Denzin N.K., *The Research Act. A Theoretical Introduction to Sociological Methods*, Routledge, New York, 2017, s. 297-313.
7. Ehlers N., Buursink J., *Binational Cities: People, Institutions, and Structures*, [w:] *Borders, Regions, and People*, M. van der Velde, H. van Houtum (red.), Pion Limited, London 2000.
8. Euroregion Silesia, Materiały informacyjne, pobrane z http://www.euroregion-silesia.cz/show_text.php?id=programy-EU-cil2-fond-mikroprojektu-mapa-uzemi&open_menu=202 [dostęp: 01.06.2023].
9. Euroregion Śląsk Cieszyński, Materiały informacyjne, pobrane z http://cykloprojekt.irt.wroc.pl/wp-content/uploads/2018/01/B.Kasperek_Rozw%C3%B3j-transgranicznej-turystyki-rowerowej-w-obszarze-Euroregionu%C5%9A%C4%85sk-Cieszy%C5%84ski.pdf [dostęp: 10.06.2023].
10. Garbarski L., Krzyżanowska M. (red.), *Marketing. Sztuka konkurowania i współpracy*, Poltext, Warszawa 2023.
11. Greta M., *Integracja sąsiedzka. Znaczenie euroregionów*, [w:] *Integracja Europejska*, A. Marszałek (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000.
12. Gualini E., *Cross-border Governance: Inventing Regions in a Trans-national, Multi-level Polity*, "DISP Working Paper", 2003, No. 152.
13. Harvey D.C., *Divided Cities: Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar, and Nicosia* By Jon Calame and Esther Charlesworth, "Societies Without Borders", 2012, No. 7(3), s. 380-384.

14. Heinelt H., Niederhafner S., *Cities and Organized Interest Intermediation in the EU Multi-Level System*, "European Urban and Regional Studies", 2008, No. 15(2).
15. Joenniemi P., Sergunin A., *When two aspire to become one: City-twinning in Northern Europe*, "DIIS Working Paper", 2009, Vol. 21, pobrane z: http://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/wp2009-21_citytwinning_northern_europe_web.pdf [dostęp: 15.05.2023].
16. Kasperek A., *Culture as a space of reconciliation through transborder cooperation. The case of project activeness implemented within the activity of Cieszyn Silesia Euroregion*, [w:] *Cultural Management. From Theory to Practice*, Ł. Wróblewski, Z. Dacko-Pikiewicz, J.C.Y. Liu (red.), London Scientific, London 2018, s. 131-145.
17. Kasperek B. (red.), *Euroregiony pogranicza polsko-czeskiego - Euroregiony polsko-českého pohraničí*, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Cieszyn 2014.
18. Kędzior Z. (red.), *Badania Rynku: metody zastosowania*, PWE, Warszawa 2005.
19. Kolczyński M., *Mniejszość niemiecka w województwie Śląskim – wybrane determinanty pozycji społecznej*, [w:] *Badania nad sytuacją mniejszości niemieckiej na Śląsku po 1989 roku*, J. Sztumski, B. Gramlewicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999.
20. Krzakiewicz K., *Myślenie systemowe i mentalne modele w zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie”, 2014, Nr 1(161), s. 77–88.
21. Lisiński M., *Paradygmaty metodologiczne nauk o zarządzaniu*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2016, Nr 421, s. 380-383.
22. Maciejewski G., *O jakości w badaniach jakościowych*, [w:] *Tendencje w ekonomii i finansach. Konteksty teoretyczne i rozwiązania praktyczne*, H. Buk, C. M. Olszak, M. Równińska, E. Ziemia (red.), Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2013, s. 90-100.
23. Maciejewski G., *Uwarunkowania kulturowe prowadzenia zogniskowanych wywiadów grupowych* [w:] *Badania marketingowe wobec nowych trendów w otoczeniu*. K. Mazurek-Łopacińska i M. Sobocińska (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2020, s. 45-59.
24. Maciejewski G., *Badania empiryczne w rozwiązywaniu problemów współczesnego zarządzania organizacjami*, [w:] *Od tradycji do współczesności. Współczesne kontynuacje dorobku Aleksandra Rotherta*, M. Lisiński i J. Dzieńdziora (red.), Wydawnictwo AWSB, Dąbrowa Górnicza 2022, s. 29-42.

25. Mazurek-Łopacińska K., Sobocińska M., *Triangulacja w badaniach jakościowych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 2018, Nr 525, s.11-20.
26. Mierosławska, *Euroregiony na granicach Polski*, IERiGŻ, Warszawa 1999.
27. Newman D., *Theorizing Borders*, “Journal of Borderland Studies”, 2003, No.18(1).
28. Olszewski M., *Model komunikacji w sytuacjach kryzysowych*, Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”, Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, Cieszyn 2020.
29. Rzepka M.A., *Kilka uwag o rozmieszczeniu mniejszości niemieckiej na Śląsku*, [w:] *Badania nad sytuacją mniejszości niemieckiej na Śląsku po 1989 roku*, J. Sztumski, B. Gramlewicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999.
30. Sadowski A., *Pogranicze jako przedmiot badań socjologicznych w warunkach integracji europejskiej*, [w:] *Pogranicza i multikulturalizm w warunkach Unii Europejskiej*, K. Krzysztofek, A. Sadowski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2004.
31. Sagan A., *Badania marketingowe. Podstawowe kierunki*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 1998.
32. Schulz H., Stokłosa K., Jajeśniak-Quast D., *Twin Towns on the Border as Laboratories of European Integration*, “FIT Discussion Paper”, 2002, Vol. 4.
33. Strüver A., *Significant Insignificance: Boundaries in a Borderless European Union - Deconstructing the Dutch-German Transnational Labour Market*, “Journal of Borderlands Studies”, 2002, No. 17.
34. Swyngedouw E., *Scaled geographies: nature place and the politics of scale*, [w:] *Scale and geographic inquiry*, E. Sheppard, R. McMaster (red.), Blackwell, Oxford 2004.
35. Szura O., *Mniejszość niemiecka na Górnym Śląsku (Zarys problematyki)*, [w:] *Badania nad sytuacją mniejszości niemieckiej na Śląsku po 1989 roku*, J. Sztumski, B. Gramlewicz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999.
36. Teddlie Ch., Tashakkori A., *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*, SAGE, Thousand Oaks 2009.
37. Timm N.H., *Applied Multivariate Analysis*, Springer, Heidelberg 2002.
38. Vandamme F., *Labour Mobility within the European Union: Findings, Stakes and Prospects*, “International Labour Review”, 2000, No. 139.
39. Van Houtum H., *Borders of Comfort: Spatial Economic Bordering Processes on and by the European Union*, “Regional and Federal Studies”, 2002, No. 12.

40. Wróblewski Ł., *The Influence of Creative Industries on the Socioeconomic Development of Regions in Poland*, "International Journal of Entrepreneurial Knowledge", 2014, No. 1(2), s. 45–57.
41. Wróblewski Ł., *Structure and conditions for the functioning of the Polish-Czech cross-border market of cultural service*, "Ekonomski vjesnik", 2018, No. 31(2).
42. Wróblewski Ł., *Kształtowanie relacji na polsko-czeskim transgranicznym rynku usług kultury*, PWE, Warszawa 2020.
43. Wróblewski Ł. (red.), *Polsko-czeska współpraca transgraniczna w świetle wyzwań pandemicznych i postpandemicznych*, „TRANSCARPATICA”, Prace EuroInstytutu Polsko-Czesko-Słowackiego, Cieszyn-Katowice 2022, tom VIII.
44. Wróblewski P., *Lech i Czech na Śląsku i Morawach. Pogranicze polsko-czeskie w województwach: opolskim, katowickim i bielskim*. [w:] *Pogranicze z Niemcami a inne pogranicza Polski*, Z. Kurcz (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.
45. Wrzosek W., *Funkcjonowanie rynku*, PWE, Warszawa 2002.
46. Wieczorek I.M., Ganczar M. (red.), *Wybrane aspekty współpracy transgranicznej polskich samorządów w kontekście przemian prawa Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe Doctrina, Łódź 2016.